

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

MÜCAHİT ERKUŞ

**TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI DÖNEMDE ENFLASYONUN
ÖNLENMESİNDE MALİYE POLİTİKASI ARAÇLARININ ETKİNLİĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

TEZ YÖNETİCİSİ
YRD. DOÇ. DR. MUZAFFER DEMİRBAŞ

KIRIKKALE – 2007

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Mücahit ERKUŞ tarafından hazırlanan “Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Enflasyonun Önlenmesinde Maliye Politikası Araçlarının Etkinliği” adlı tez çalışması, jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Başkan
Yrd. Doç. Dr. Muzaffer DEMİRBAŞ
(Danışman)

Üye
Yrd. Doç. Dr. Nedret DEMİRCİ

Üye
Yrd. Doç. Dr. Hakan TÜRKAY

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de enflasyonun önlenmesinde maliye politikası araçlarının etkinliğini araştırmaktır. Bu nedenle ilk bölümde enflasyon türlerini ve iktisat okullarının enflasyon teorileri incelenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde enflasyonun önlenmesinde maliye politikası araçlarının etkinliği teorik olarak açıklanmaya çalışılmış daha sonra üçüncü bölümde ise Türkiye’de 1980 sonrası dönemde uygulanan istikrar programları,ve bu istikrar programlarının uygulama sonuçları , son olarak da maliye politikası araçlarının Türkiye’de enflasyonun önlenmesinde etkinliğini incelenmeye çalışılmıştır.

Ve sonuç bölümünde enflasyonun önlenmesi için alınması gereken önlemler ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, Kamu Harcamaları, Maliye Politikası, Vergiler

ABSTRACT

The aim of this study is to research the efficiency of finance policy tools in preventing the inflation in Türkiye, after 1980's. For this reason in first chapter the types of inflation and the inflation theories of the economic schools is tried to be studied.

In second chapter the efficiency of finance policy in preventing inflation is tried to be explained theoretically, in third chapter the stability programs that have put into practice after 1980's in Türkiye and the results of this programme is tried to be studied. At last, the efficiency of finance policy tools in preventing the inflation is analysed.

And in conclusion chapter, the measures that has to be taken for preventing the inflation is tried to put forward.

Keywords : Inflation, Finance Policy, Public Expenditure, Taxes

KİŞİSEL KABUL / AÇIKLAMA

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Enflasyonun Önlenmesinde Maliye Politikası Araçlarının Etkinliği ” adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.”

06.02.2007
Mücahit ERKUŞ

ÖNSÖZ

Şimdiye kadar maliye politikası araçları kullanılarak enflasyonun önlenmesi ile ilgili teorik olarak birçok çalışmalar yapıldı. Bu tez çalışmasında da özellikle Türkiye’de maliye politikası araçları kullanılarak enflasyonun önlenmesinin etkinliği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu tez çalışmamdaki yaptığı katkılarından dolayı tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Muzaffer DEMİRBAŞ Hocama ve Eşim Songül ERKUŞ’a teşekkür ederim.

Mücahit ERKUŞ

TABLO LİSTESİ	Sayfa
Tablo 1. 1980-2005 Döneminde Enflasyon Oranları	80
Tablo 2. 1980-2005 Döneminde Kamu Harcamaları ve Artış Oranı.....	90
Tablo 3. 1980-2005 Döneminde Cari Harcamaların Artış Oranı ve Toplam Harcamalar İçindeki Payı.....	91
Tablo 4.1980-2005 Döneminde Personel ve Diğer Cari Harcamaların Yıllar İtibariyle Artışı ve Toplam Harcamalar İçindeki Payı.....	93
Tablo 5. 1980-2005 Döneminde Yatırım Harcamalarının Toplam Harcamalar İçerisindeki Payı ve Yatırım Harcamalarının Yıllar İtibariyle Artışı.....	94
Tablo 6. 1980-2005 Döneminde Transfer Harcamaları İçerisinde Yer Alan Faiz Ödemeleri Dışındaki Transferlerin Toplam Harcamalar İçerisindeki Payı Ve Diğer Transferlerin Yıllar İtibariyle Artışı.....	96
Tablo 7. 1980-2005 Döneminde Faiz Ödemelerinin Toplam Harcamalar İçerisindeki Payı	98
Tablo 8. 1980-2005 Döneminde Faiz Ödemelerinin Yıllar İtibariyle Artışı.....	99
Tablo 9. 1980-2005 Döneminde Vergilerin Toplam Gelirler İçerisindeki Payı ve Artışı.....	100
Tablo 10. 1980-2005 Döneminde Toplam Vergi Gelirleri İçerisinde Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Payı.....	101
Tablo 11. 1980-2005 Döneminde Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Artışı.....	103
Tablo 12. 1987-2005 Döneminde İç Borçların Alıcılara Göre Dağılımı.....	106
Tablo 13. 1980-2005 Döneminde İç Borçların Yıllar İtibariyle Artışı.....	107

İÇİNDEKİLER	Sayfa No
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
ENFLASYON , ENFLASYON TEORİLERİ VE ENFLASYONLA MÜCADELEDE KULLANILAN MALİYE POLİTİKASI ARAÇLARI.....	3
1.1. Enflasyonun Nedenlerine Göre Çeşitleri	6
1.1.1. Talep Enflasyonu	6
1.1.2. Maliyet Enflasyonu	8
1.1.3. Yapısal Enflasyon	11
1.1.4. Fiyat Enflasyonu	11
1.2. Enflasyonun Şiddetine Göre Çeşitleri	12
1.2.1. İlmli Enflasyon	12
1.2.2. Aşırı Enflasyon	12
1.2.3. Hiper Enflasyon.....	13
1.3. İktisat Okullarının Enflasyon Teorileri.....	13
1.3.1. Klasikler ve Enflasyon Teorileri.....	13
1.3.2. Keynesyenlerin Enflasyon Teorisi.....	15
1.3.3. Monetarizm ve Enflasyon Teorisi	17
1.3.4. Strüktüralizm (Yapısalcılık) ve Enflasyon Teorisi.....	22
1.3.5. Rasyonel Beklentiler Teorisi.....	26
İKİNCİ BÖLÜM	
ENFLASYONLA MÜCADELEDE KULLANILAN MALİYE POLİTİKASI ARAÇLARI VE BU ARAÇLARIN ENFLASYONUN ÖNLENMESİNDE ETKİNLİĞİ.....	29
2.1. Enflasyonla Mücadelede Kamu Harcamalarının Etkinliği.....	29

2.1.1. Reel Harcamalar.....	29
2.1.1.1. Cari Harcamalar.....	29
2.1.1.2. Yatırım Harcamaları.....	33
2.1.2. Transfer Harcamaları.....	36
2.1.2.1. Sosyal Transferler.....	36
2.1.2.2. İktisadi Gayeli Mali Yardımlar.....	37
2.1.2.3. Faiz Ödemeleri.....	41
2.2. Enflasyonla Mücadelede Vergilerin Etkinliği.....	43
2.2.1. Dolaysız Vergiler.....	47
2.2.1.1. Gelir Vergisi.....	47
2.2.1.2. Kurumlar Vergisi.....	50
2.2.1.3. Servet Vergileri.....	51
2.2.2. Dolaylı Vergiler.....	52
2.2.2.1. Harcama Vergileri.....	56
2.2.2.2. Genel Tüketim Vergileri.....	56
2.2.2.3. Özel Tüketim Vergileri.....	57
2.3. Enflasyonla Mücadelede Borçlanmanın Etkinliği.....	59
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
TÜRKİYE’DE 1980 SONRASI DÖNEMDE ENFLASYON	
VE ENFLASYONUN ÖNLENMESİNDE MALİYE POLİTİKASI	
ARAÇLARININ ETKİNLİĞİ.....	65
3.1. Enflasyonla Mücadelede Uygulanan İstikrar Tedbirleri.....	65
3.1.1. 24 Ocak 1980 İstikrar Tedbirleri.....	65
3.1.2. 5 Nisan 1994 İstikrar Tedbirleri.....	71

3.1.3. 2000 ve 2001 İstikrar Tedbirleri.....	73
3.2. 1980 Sonrası İstikrar Tedbirlerinin Enflasyonla Mücadele Yönünden Uygulama Sonuçları.....	80
3.3. 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Enflasyonla Mücadelede Maliye Politikası Araçlarının Etkinliği.....	89
3.3.1. Enflasyonla Mücadelede Kamu Harcamalarının Etkinliği.....	89
3.3.1.1. Cari Harcamalar.....	90
3.3.1.2. Yatırım Harcamaları.....	93
3.3.1.3. Transfer Harcamaları.....	95
3.3.2. Enflasyonla Mücadelede Vergilerin Etkinliği.....	100
3.3.3. Enflasyonla Mücadelede Borçlanmanın Etkinliği.....	105
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	108
KAYNAKÇA.....	111
ÖZGEÇMİŞ.....	120

GİRİŞ

Ülkelerin ekonomik durumlarını belirlemede kullanılan önemli göstergelerin bir kısmı büyüme, işsizlik ve enflasyon olduğunu söyleyebiliriz. Bunların içinde enflasyon, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin sürekli olarak gündeminde olan ekonomik, sosyal ve siyasal sorunların en önemli nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Enflasyon başta tüketiciler olmak üzere bütün ekonomik birimleri etkileyen bu nedenle de önlenmesi gereken bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fiyatlar genel seviyesinin sürekli olarak artması şeklinde tarif edilen enflasyon aynı zamanda paranın satın alma gücünün de düşmesi anlamına da gelir. Enflasyonun ortaya çıkışı da her ülkenin kendi durumuna göre farklı sebeplerden kaynaklanmaktadır. Enflasyonun önlenmesi de özellikle bu sebeplerin doğru bir şekilde teşhisine bağlıdır. Kimi zaman talep artışından kaynaklanan enflasyon, kimi zamanda maliyetlerin artışından kaynaklanır. Bu nedenle enflasyona neden olan sebeplerin belirlenmesi özellik arzeder. Bu sebepler doğru bir şekilde tespit edildikten sonra etkili mücadele yöntemleri kullanılarak bu sorun çözülebilir.

Enflasyon, kısa dönemde gelir ve kaynak dağılımını olumsuz olarak etkilerken, uzun dönemde ise iktisadi büyüme ve kalkınmayı olumsuz olarak etkiler. Bu nedenle enflasyonun önlenmesi bir yandan gelir dağılımını düzenlerken, diğer yandan da iktisadi büyüme ve kalkınmayı olumlu yönde etkileyeceği söylenilebilir.

Enflasyon gelir dağılımını daha adaletsiz hale getirerek sosyal huzursuzlukların artmasına, tasarrufların azalmasına yatırımların düşmesine dolayısıyla üretimin düşmesine ve yatırımların üretken olmayan alanlara kaymasına neden olabilir. Bu nedenle enflasyonun önlenmesi, hem sosyal huzursuzlukların azalmasını sağlayabilir hem de istihdam ve dolayısıyla milli gelirin artmasını sağlama yönünde etkili olabilir.

Enflasyonla mücadelede kullanılan iktisat politikası araçları ise para politikası, maliye politikası ve gelirler politikasıdır. Bu politikalardan hangisinin kullanılacağı, enflasyonun hangi nedenden kaynaklandığının teşhisine bağlıdır. Bir ülkede para politikası yoluyla enflasyonla mücadelede başarı sağlanırken, başka bir ülkede de maliye politikası veya gelirler politikası yoluyla başarı sağlanabilir, veyahut ta iktisat politikası araçlarının birlikte

kullanılmasıyla da başarı sağlanabilir. Bu nedenle teşhisimizi iyi koymamız ve ona uygun politikayı uygulamamız gerekmektedir.

Yukarıda belirtmiş olduğumuz politikaların kendine has araçları vardır, ve ekonomik sorunlara bu araçlarla müdahalede edilir.

Bu tez çalışmasında maliye politikası araçları kullanılarak enflasyonun önlenmesinin nasıl ve hangi şartlarda mümkün olduğu ve Türkiye’de enflasyonun önlenmesinde maliye politikası araçlarının, ne kadar etkili olduğu incelenmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde ilk olarak enflasyon ve enflasyonun nedenlerine ve şiddetlerine göre çeşitlerini, daha sonra İktisadi okulların enflasyonun önlenmesine yönelik iktisadi teorileri incelenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde enflasyonun maliye politikası yoluyla önlenmesinde maliye politikası araçlarından kamu harcamalarının, vergilerin ve borçlanmanın etkileri incelenmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde Türkiye’de enflasyonun önlenmesinde uygulanan iktisadi programları ve maliye politikası araçlarının etkinliği incelenmeye çalışılmıştır.

Sonuç kısmında ise Türkiye’de enflasyonun önlenmesinde uygulanması ve alınması gereken önlemler açıklanmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ENFLASYON VE ÇEŞİTLERİ, İKTİSAT OKULLARININ ENFLASYON TEORİLERİ

Enflasyon, fiyatlar genel seviyesindeki sürekli artış olarak tanımlanmaktadır¹. Halbuki enflasyon deyince akla ilk gelen günlük hayatta çokça kullandığımız mal ve hizmetlerin fiyatlarının artmasıdır. Ancak mal ve hizmetlerin fiyatları zaman içinde artabilir veya azalabilir. Enflasyon sadece belli bir malın veya hizmetin fiyatının tek başına artması değil, fiyatların genel düzeyinin sürekli bir artış göstermesidir². Yani enflasyon teorik olarak bütün mal ve hizmetlere ait fiyatların eş zamanlı yükselmesidir. Diğer taraftan bir kısım malların fiyatlarının artması, bazılarının düşmesi olayının enflasyon ile hiçbir ilgisi bulunmamaktadır.

Teorik açıklamalar ile halkın enflasyon anlayışı bazı noktalarda farklılıklar göstermektedir. Halk, her fiyat yükselişini enflasyon olarak bilirken, ekonomi bilimi, devamlılık gösteren ve belli bir oranın üzerine çıkan fiyat artışlarını enflasyon olarak tanımlamaktadır. Yani fiyatların bir defalık yükselmesine enflasyon değil fiyat artışı denir³.

İlker Parasız, enflasyonu fiyatlardaki sürekli yükselme eğilimi olarak tanımlarken⁴; Osman Z. Orhan'a göre enflasyon, fiyatlar genel düzeyindeki devamlı bir artış sürecinin yanında, paranın değerindeki sürekli bir düşmeyi de ifade etmektedir. Orhan, herhangi bir malın değerindeki düşmenin sadece o malın üretimini ve satışını yapanları etkilediğini, oysa paranın değerindeki düşmenin bütün bir toplumu (hatta küreselleşen dünyada diğer toplumlara da) olumsuz etkilemekte olduğunu ve böylece enflasyonun çok önemli bir sosyoekonomik sorun olarak karşımıza çıktığını belirtmektedir⁵.

Klasik ve Modern Miktar Teorisyenleri'ne göre enflasyon ya da fiyatlar genel düzeyindeki artışın para arzındaki artışla doğrudan bir ilişkisi vardır. Keynesgil ekonomistler

---

¹ Paul.A. Samuelson ve William.D. Nordhaus, *Economics*, McGaw-Hill Int. Editions, 1992, s.587

² TCMB, *Enflasyon Kitapçığı*, Ankara: 2004, s.2

³ <http://www.member.lycos.co.uk/economyclub>

⁴ İlker Parasız, *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, Ezgi Kitabevi, Bursa: Ekim 1997, s.373

⁵ Osman Z. Orhan, *Başlıca Enflasyon Teorileri ve İstikrar Politikaları*, Filiz Kitabevi, İstanbul: 1995, s.1

ise enflasyonu, tam istihdamın olduğu bir ortamda toplam arza göre toplam talepte bir fazlalık olması durumu olarak açıklamaktadırlar⁶.

Bazı iktisatçılar enflasyonu “kaynağında parasal gelirlerin önemli rol oynadığı genel fiyat düzeyindeki devamlı ve önemli yükselme hareketleri” diye tarif ederler⁷.

Ayrıca, monetaristlerin yaptığı tarife göre ise “enflasyon para arzının üretimden daha fazla artması olayı” olarak açıklanmaktadır.

Bütün bu açıklamalardan sonra enflasyonun genel kabul görmüş tanımı ise; “toplam talep toplam arz arasındaki dengesizlikten dolayı fiyatlar genel seviyesinin sürekli olarak artması” şeklindeki tanımdır.

Enflasyon hangi şekilde ortaya çıkarsa çıksın, birçok ekonomik soruna neden olduğu açıktır. Bu sorunlardan bazıları şunlardır⁸:

- Enflasyonist ortamlarda, firma ve tüketiciler ya da kısaca ekonomide karar alan tüm birimler, yatırım ve tüketim kararlarını alırken görelî fiyat değişimlerini kolaylıkla ayırt edemezler ve sağlıklı karar alabilmek için gerekli ve yeterli bilgiye sahip olmazlar. Çünkü, istikrarlı para, diğeri bir deyişle istikrarlı fiyatlar, iyi işleyen bir piyasa ekonomisinin temel taşıdır.

- Yüksek ve sürekli enflasyon yaşanan ortamlarda yatırımcılar, özellikle uzun vadeli yatırımlarının getiri oranlarında, ek olarak enflasyon ortamının yarattığı belirsizlik nedeniyle risk primi talep ederler. Bunun sonucunda, yüksek risk primi içeren reel faiz oranları yüksek seyreder.

- Enflasyonun sonucu olan yüksek faizler, üretici açısından bakıldığında firmaların kredi taleplerini kısıtlarken, tüketiciler açısından bakıldığında özellikle sosyal adalet ile doğrudan ilişkili ve bir hak olan ev sahibi olmak gibi uzun vadeli finansman ihtiyacı

---

⁶ Murat Kaykusuz, Enflasyon Hedeflemesi ve Türkiye’de uygulanabilirliği, Ceterisparibus internet sitesi, http://www.ceterisparibus.net/arsiv/m_kaykusuz2.doc

⁷ Maurice Flamant, *Theorie de l’inflation et politiques antiinflationistes*, Parisi librairie Dalloz, Paris: 1952, s.20’den İsmail Türk, *Maliye Politikası, Onikinci Baskı*, Turhan Kitabevi, Ankara: 1999, s.83

⁸ <http://www.tcmb.gov.tr/fiyatistokrari.htm>

gerektiren harcamaların önkoşulu niteliğindeki kredi piyasalarının gelişmesini ve tüketicilerin uzun vadelerde kredi sağlamalarını engelleyebilir.

- Enflasyon yatırımlar üzerinde bir çeşit vergi yüküdür. Dolayısıyla yatırımcılar açısından ek bir maliyet anlamına gelen enflasyon, yatırımların dönemler itibarıyla dalgalanmasına yol açtığından ekonomik büyüme oranında değişkenlik meydana getirebilir. Buna bağlı olarak, uzun vadede baktığımızda, yüksek enflasyon yaşayan ülkelerde ortalama büyüme hızlarının düşük gerçekleştiği görülmektedir.

- Yüksek enflasyonun büyüme üzerindeki bir diğer olumsuz etkisi, yatırımların verimliliği üzerinde meydana gelir. Ekonomik birimler, birikimlerini enflasyondan korumak amacıyla üretken olmayan yabancı para, gayrimenkul gibi alanlara kaydırır ve kaynaklarının büyük bir kısmını bu alana yöneltirler. Enflasyonist ortamın yarattığı belirsizlik nedeniyle yatırımların vadeleri kısalmış ve ekonomideki kaynaklar, tekrar ekonomideki üretken alanlara dönmez. Diğer bir deyişle, ülke ekonomisindeki toplam kaynaklar dikkate alındığında, ülkenin gerçekleştirebileceği üretimden daha düşük miktarda üretmesine neden olur.

- Yüksek enflasyon işgücü piyasasının da etkin çalışmasını engelleyebilir. Böyle bir ortamda, iş arayanlar ve işverenler orta ve uzun vadede önlerini göremezler. İstikrarlı olmayan bir ekonomik ortamda, çalışmak isteyenler, hele vasıfsız iseler, geç iş bulur ve, işlerini erken kaybederler.

- Bireylerin karar alma süreçlerinde geleceğe bakmaktan çok geçmişe endeksleme alışkanlıkları ortaya çıkabilir ve buna bağlı olarak da enflasyon süreklilik kazanabilir.

- Yüksek enflasyon yaşanan ülkelerde ekonomik politika uygulamalarının, değiştirilme olasılığından daha yüksek olması, gelecekle ilgili belirsizliği de artırabilir. Bu belirsizliğin yarattığı şüphecilik ise politikaların başarıları önünde bir kısıt oluşturup, bir kısır döngü oluşumuna sebep olabilir.

- Enflasyonist ortamlarda kaynak aktarımının adil olması da sağlanamaz. Diğer bir deyişle enflasyon, ekonomideki kaynaklar üzerinden gerçekleşen bir çeşit yolsuzluktur.

- Enflasyon, toplumdaki güven duygusunu zedeler, insanların bugünleri ve geleceklere ile ilgili bir belirsizlik, güvensizlik ortamı yaratır ve bu bir toplumu tüm kesimleri ile tahrip ederken, bireyleri ise yaşam süresinin her aşamasında tahrip eder. Fiyat istikrarının olduğu bir ortamda güven duygusu da vardır. Bu güven duygusu, insanların kendi paralarına dolayısıyla sahip oldukları değerlere, elde ettikleri gelirlere ve nihayetinde geleceklere güvenmeleridir.

- Enflasyon nedeniyle gelir ve servet dağılımındaki bozulmanın sonuçları en çok toplumsal alanda etkisini gösterir. Bu koşullarda en çok, finansal olarak kendini koruma şansı az olan sabit gelirli kesimler üzerindeki baskı artar. Başka bir şekilde ifade edilirse, ülkenin yoksullaşması artar.

- Enflasyon, yatırım yapan kesimin olduğu kadar bütün toplumun davranış yapısını etkiler. Yüksek enflasyonun neden olduğu belirsizlik sonucu, gerek ekonomik, gerekse sosyal ve siyasal ilişkilerde ve süreçlerde kısa vadeli yaklaşımlar ve ahlaki olmayan davranışlar artabilir.

1.1. Enflasyonun Nedenlerine Göre Çeşitleri

Enflasyonun nedenlerine göre çeşitleri sırasıyla talep enflasyonu, maliyet enflasyonu, yapısal enflasyon ve fiyat enflasyonudur.

1.1.1. Talep Enflasyonu

Ekonomideki mal ve hizmet arzı arasındaki dengenin bozularak toplam talebin devamlı olarak artması ve bu talebin piyasadaki arz tarafından karşılanamaması durumuna talep enflasyonu denir⁹.

Bir diğer tarife göre de toplumun harcamaları toplamı, ekonominin mevcut üretim kapasitesi ile üretebildiği toplam mal ve hizmet miktarını aştığı takdirde, talep enflasyonu ortaya çıkmaktadır¹⁰.

---

⁹ <http://www.canaktan.org/talepenflasyonu.htm>

¹⁰ Osman Z.Orhan, a.g.e., s.43

Harcamalar ve ihracat toplamının, üretim ve ithalat tutarını aşması, talep enflasyonunu meydana getirir. Eğer para ve kredi hacminin genişlemesi harcamalarda bir artışa ve fiyatlarda yükselmeye sebep olmuşsa, talep enflasyonu moneter karakterlidir¹¹.

Talep enflasyonunu oluşturan sebeplerden birisi, toplam talebin toplam arzdan daha fazla artması veya bir başka ifadeyle toplam arzın mevcut talebi karşılayamamasıdır. Talep enflasyonunu önlemek için ekonomide talep fazlalığı ve arz yetersizliğinin nedenlerinin iyi araştırılması gerekir. Bu sebeplerden bazıları ise şunlardır. Cari harcamalar ve yatırım harcamalarında yüksek düzeylerde gerçekleşen artışlar, kredi kaynaklarının genişlemesi, merkez bankası kaynaklarına yoğun bir başvuru olması, artan kamu harcamalarının açık bütçe yoluyla finansmanı, para arzının ekonominin likidite ihtiyacından daha fazla artırılması gibi nedenler, toplam talep üzerinde dolaylı yünden etkili olur ve sonuçta fiyatlar genel seviyesini artırır¹². Toplam harcamalarda görülen, toplam üretimi aşan bu fazla kısma enflasyonist açık denmektedir¹³.

Toplam arzdaki azalmaların sebebi ise, ya doğal sebeplerden (örneğin; olumsuz iklim şartlarından, deprem, sel gibi doğal afetlerden vs) ya da devletin ekonomiye müdahale etmesi neticesinde işletmeler üzerinde oluşturduğu yüklerden (örneğin; ağır vergi yükü) kaynaklanır¹⁴.

Keynesgil talep enflasyonu yaklaşımında ise enflasyonun nedeni, para miktarındaki bir artıştan ziyade, harcama eğiliminde ortaya çıkan artışlara bağlanmaktadır. Bu yaklaşımda, para miktarındaki artışın fiyatlar üzerinde etkisi pek önemli görülmemektedir. Başka bir deyişle, Keynesgil talep enflasyonu analizinde, para arzı artmadığı durumda bile enflasyonla karşılaşılabilir gibi, para arzında ortaya çıkan her artışın da mutlaka enflasyonist olması gerekmez¹⁵.

Enflasyonun olduğu bir ortamda toplam talebe müdahale yoluyla bütçe fazlası oluşturarak dengenin sağlanması hedeflendiğinden, kamu harcamalarının kısılması ve bununla birlikte vergilerin de daha fazla artırılmak suretiyle toplam talebin düşürülmesine çalışılmaktadır. Kamu harcamalarının kısılması yoluyla toplam talebin azaltılmasının etkisi,

¹¹ <http://tr.wikipedia.org/wiki/enflasyon>

¹² İsmail Türk, *Maliye Politikası*, Turhan Kitabevi, Ankara: 1999, s.83

¹³ Ahmet Ulusoy, *Maliye Politikası*, Derya Kitabevi, Trabzon : 1999, s.135

¹⁴ <http://www.canaktan.org/talepenflasyonu.htm>

¹⁵ Osman Z. Orhan, a.g.e., s.43

vergilerin artırılması yoluyla toplam talebin azaltılması etkisinden daha fazladır. Ayrıca kişiler vergilerin artırılması sonucu ortaya çıkan duruma tasarruflarını kullanmak suretiyle de tepki verebilirler. Kaynak kullanan kamu harcamalarında yapılacak kesinti ise, direkt mal ve hizmetlere olan talebi düşüreceği için birincil etkiye sahiptir.

1.1.2. Maliyet Enflasyonu

Yarım yüzyıl önce, çoğu iktisatçılar, enflasyonu genel olarak aşırı bir para yaratılmasına dayanan harcamalardaki artışın bir sonucu olarak görmekteydiler. Başka bir deyişle, enflasyon esas olarak, mal ve hizmet arzına nispetle para stoku ve harcamalardaki değişmelerle analiz edilmekteydi. İkinci dünya savaşından önceki dönemlerde çoğu enflasyon tartışmalarında ücretin tayini konusuna pek fazla önem verilmemekteydi. Savaşın bitiminde pek çok Batı Avrupa ülkelerindeki ve Amerika Birleşik Devletlerindeki iktisatçılar çoğunlukla maliyet enflasyonu olarak ifade edilen yeni bir enflasyon çeşidinden bahsetmeye başladılar. Bu enflasyon, yeni bir enflasyon olarak görülmekteydi, çünkü, bunun nedeni toplam harcama artışları değildi. Fakat toplam talep fazlası olsun veya olmasın, büyük sendikaların maliyetleri, dev işletmelerinde fiyatları yükseltmesiyle ortaya çıkan bir enflasyon çeşidiydi bu¹⁶.

Maliyet enflasyonu, üretim girdileri içine giren kalemlerin birinde, birkaçında veya hepsindeki fiyat yükselmelerinin genel fiyat düzeyini yükseltmesi şeklinde ortaya çıkar¹⁷. Maliyet enflasyonu kavramına ilk dikkati çeken iktisatçı Thomas Tooke olmuştur. Tooke'a göre ücret artışının, emek verimliliğinde denk bir yükselme ile karşılanmadığı veya arzda herhangi bir artış söz konusu olmadığı durumlarda, fiyatlar düzeyini yükselteceğini belirtmiştir¹⁸.

Talep enflasyonunun, toplam talebin toplam arzı aşması olarak nitelendirilmesine karşılık, maliyet enflasyonu, özellikle ücretlerin ve aynı zamanda rant, faiz gibi faktörlerin yükselerek malların satış fiyatını arttırması durumunu ifade etmektedir¹⁹.

¹⁶ Thomas M. Humphrey, "On Cost – Push Theories of Inflation in the Pre-War Monetary Literature", Banca Nazionale Del Lavoro Quarterly Review, Vol.29.(March 1976), s.87

¹⁷ İsmail Türk, a.g.e., s.43

¹⁸ Alvin.H.Hansen, Para Teorisi ve Maliye Politikası, İkinci baskı, Çev.Ahmet Kılıçbay, Semet Matbaası, İstanbul: 1961, s.89

¹⁹ Irving S. Friedman, *Inflation: A World-Wide Disaster*. Houghton Mfflin Company, Boston: 1973, s.23

Çoğunlukla talep enflasyonu çerçevesi içinde, açıklanamayan fiyat artışlarının hemen hemen hepsi maliyet enflasyonu içinde toplanmaktadır. Bu duruma göre, başlangıçta maliyetlerin yükselmesi, bunu izleyerek fiyatların artması ve bunu takiben de talebin yükseltilmesi ile ortaya çıkan enflasyonlar maliyet enflasyonu olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda, doğrudan doğruya fiyatların yükseltilmesi ve bunu takiben talebin artırılması ile meydana gelen fiyat artışları da yine maliyet enflasyonu olarak tanımlanmaktadır. Burada önemli olan husus maliyetlerin ve fiyatların yükselmesini ikinci safhada talep artışı izlemediği taktirde, enflasyonun ortaya çıkmayacağıdır²⁰. Buna karşılık, işsizlik artacaktır.

Aslında maliyet enflasyonu ile ilgili teoriler, yeni olmamasına rağmen, bu teorilerin 1950'lerde yeniden ortaya çıkmaları yeni enflasyon olarak nitelendirilmiştir. Bu yeni enflasyon ünvanı, talep enflasyonu doktrinine karşı bir tepkiyi temsil etmektedir²¹.

Maliyet enflasyonunun, hemen hemen istisnasız bir biçimde, ücret hadleri üzerindeki işçi sendikalarının baskısından doğduğu iddia edilmektedir²². Özellikle, sendikaların güçlü ve emeğin kıt olduğu ülkelerde, sendikalar ücret arttırıcı taleplerinde başarı sağlamaktadırlar. Ücret artışı, toplam maliyet içindeki ağırlığı oranında maliyetleri arttırmaktadır. Piyasalarda, eksik rekabet koşulları mevcut olduğundan işletmeler, maliyet artışının önemli bir kısmını, fiyat artışları biçiminde tüketici kitleye aktarmaktadırlar²³.

Toplu sözleşmeler yoluyla ücretlerdeki artışların fiyatları yükseltmesi durumunda maliyet enflasyonundan sözedilmekte, ücret ve fiyat artışları artan para ve kredi hacmi ile desteklenerek enflasyon yaratılmaktadır.

Burada maliyet enflasyonuna neden olan durum parasal ücretlerin verimlilikten daha hızlı artmasından meydana gelmektedir. Halbuki enflasyondan kaçınılabildiği taktirde, parasal ücretler, verimlilikten daha hızlı olarak artmayacaktır. İmalat kesiminde, toplam maliyetlerin büyük bir kısmı ücret ödemelerinden oluşmaktadır. Bu nedenle, ücretler, produktiviteden oldukça hızlı bir biçimde arttığı taktirde, iki alternatif söz konusu olacaktır. Ya işletmeler kârlarında bir azaltmaya razı olacaklar veya fiyatlarda bir artış ortaya çıkacaktır. Ancak, hiç

---

²⁰ Mükerrerem Hiç, *Para Teorisi*, Elektronik Ofset, İstanbul: 1975, s.457

²¹ Martin Bronfen brenner and Franklyn D. Holzman, "A Survey of İnflation Theory", *The American Economic Review*, Vol.4. Sept.1963, s. 613

²² Gardner Ackley, *Macroeconomic Theory*, The Macmillian Company, New York: 1970, s.439

²³ Sevim Görgün, *Maliye Politikası*, Çağlayan Basımevi, İstanbul: 1973, s.81

kimsenin enflasyondan hoşlanmamasına rağmen, işletmeler kârlarından bir kısıntı yapmak yerine, fiyatları arttırmayı tercih eder görünmektedirler²⁴.

Buradaki enflasyonist süreç, işgücü piyasasındaki tekeli grupların davranışına ve eksik rekabet şartlarında çalışan üreticilerin durumlarına bağlanmaktadır²⁵. Gerek emek piyasasında, gerekse mal piyasalarında görülen eksik rekabet şartları, maliyet enflasyonunun ortaya çıkmasında en önemli bir koşulu meydana getirmektedir. Örneğin, işgücü piyasasında serbest rekabet şartları mevcut olsaydı, ücretler, arz ve talep tarafından belirlenecekti ve ücret artışlarının yol açtığı bir maliyet enflasyonu olmayacaktı. Ancak tekeli kuruluşlar mevcut olduğu takdirde, bir ücret enflasyonundan bahsedilebilmektedir.

Machlup, maliyet enflasyonunu, üç ayrı alt bölüme ayırarak, agresif, defansif ve responsif maliyet enflasyonlarından bahsetmektedir. Bağımsız artışlar olduğu kadar, kârların uyardığı ve taklit nevinden artışlar da agresif bir maliyet artışı olarak adlandırılmaktadır. Çünkü bunlar, reel ücret haddinde net bir artış sağlamak için düzenlenmişlerdir²⁶. Örneğin, herhangi bir işçi sendikasının reel ücretleri arttırması agresif maliyet artışı olarak adlandırılmaktadır. Buna karşılık, firmaların, eski kâr oranlarını muhafaza etmek amacıyla fiyat yükseltmeleri, defansif fiyat artışı olarak nitelendirilmektedir. Diğer taraftan, maliyet artışı olsun ya da olmasın, firmaların kar oranlarını, eski duruma kıyasla yükseltmek amacıyla fiyat arttırmaları da agresif fiyat artışları olarak kabul edilmektedir.

Fiyat artışlarının uzunca bir müddet devam ettiği durumlarda, toplumun bireyleri bu fiyat artışları göz önünde tutularak, ileride de fiyatların artacağı yolunda bir bekleyiş içine girmektedirler. Reel gelirin aynı düzeyde tutulması veya her bir kişinin milli gelirdeki payını muhafaza etmesi için kişinin parasal gelirini arttırması açısından gerekli bir koşuldur. Toplumdaki herkes, bir enflasyon bekleyişi içinde bulunarak kendi durumunu savunmaya giriştiğinde, sonuç, enflasyon olacaktır. Herhangi bir enflasyonist süreç mevcut olduğu takdirde, bunun devam etmesi için agresif maliyet artışına gerek olmayıp, savunucu maliyet artışları, bu enflasyonist sürecin devam etmesine yetmektedir. Böyle bir durumda, toplumdaki hiçbir grup enflasyona sebep olan bir suçlu olarak ilan edilemez.

---

²⁴ Burton H. Klein, *Dynamic Economics*, Harward University Press, Cambridge: 1977,s.203

²⁵ Tony. Thirlwall, *Inflation, Saving and Growth in Developing Economics*, Macmillian Press Ltd. London: 1974, s.44.

²⁶ Fritz Machlup, “ Another View of Cost-Push and Demand- Hull Inflation”, *The Review of Economics and Statistics*, Vol.42 (May 1960), s.130

Yukarıda maliyet enflasyonunun sebeplerinden sadece ücretlerdeki artışlara dikkat çekilmiştir. Maliyet enflasyonuna neden olan diğer etkenler aşağıda maddeler halinde ifade edilmeye çalışılmıştır²⁷.

- Hammadde fiyatlarındaki artış
- Enerji girdi fiyatlarındaki artış
- Kamu mallarının fiyatlarındaki artış
- KDV, gümrük vergileri vb. hükümetlerin koydukları vergi oranlarındaki artış
- Tekelci işletmelerin yaptıkları fiyat artışlarıyla neden oldukları maliyet enflasyonu

1.1.3. Yapısal Enflasyon

Gelişmekte olan ülkelerde ekonominin tam istihdama erişememiş olması nedeniyle, talebin artmasına (özellikle hızlı kentleşmeden kaynaklanan) karşılık üretimi aynı ölçüde artırmak, (enerji, hammadde veya nitelikli eleman yetersizliği nedeniyle) çok zordur. Üretim artışının yetersiz kalması sonucunda aşırı fiyat artışları meydana gelmektedir. Fiyatları yükselen malları girdi olarak kullanan sektörlerde ise fiyat artışlarının yaygınlaşması da kaçınılmaz olmaktadır.

Yapısal enflasyonun ortaya çıkışı az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha çok hissedilmektedir. Bunun en büyük nedeni ise popülist politikalar uygulayan hükümetlerdir. Bu hükümetler özellikle tarımdaki nüfus yoğunluğundan dolayı, tarımsal ürünlere yapılan sübvansiyonları artırır. Diğer taraftan gıda ürünlerindeki yüksek fiyatların sanayi sektöründeki ücret artışlarını uyarması ve buna bağlı olarak sınai ürün fiyatlarının artışı hem talep, hem de maliyet enflasyonlarının birlikte ortaya çıkmasına neden olmaktadır²⁸.

1.1.4. Fiyat Enflasyonu

Ekonomik hayatta fiyatlar her zaman serbest rekabet piyasası kurallarına göre teşekkül etmez. Bazı malların fiyatları bu malları üreten sektörlerin özellikleri, devletin takibettiği gelir dağılımı ve sosyal politika gibi politikalar bakımından siyasi bir nitelik taşır. Mesela, halen

---

²⁷ Murat Kaygusuz, a.g.m., s.12.

²⁸ Dinler, a.g.e., s.411

memleketimizde buğday, pancar, tütün, çay, pamuk gibi ürünlerin fiyatları yalnız piyasadaki arz ve talep kurallarına göre değil, aynı zamanda yukarıda belirtilen politik hedeflere göre tespit edilmekte, bu şekilde adı geçen malların üreticilerine, bu malların piyasa değerlerinin üstünde gelir temin edilmektedir. Hemen hemen ABD ve Avrupa ülkelerinde de durum aynıdır²⁹.

Devletin oluşturmuş olduğu tekel haricinde, aksak rekabet koşullarında, piyasadaki firmalarda aralarında fiyat anlaşma yoluna giderler. Böylece piyasada tekel oluşturan firmalar (kartel, tröst vb.) fiyatlar üzerinde istedikleri gibi oynama yapabilirler. Temel girdi maddesi olarak kullanılan bir malın fiyatının bu şekilde artması, bu malları kullanan piyasadaki bütün firmaların ürettikleri mal ve hizmetlerde bir fiyat artışına neden olacaktır. Bu şekilde ortaya çıkan enflasyon türüne fiyat enflasyonu denir³⁰.

1.2. Enflasyonun Şiddetine Göre Çeşitleri:

Enflasyonun oransal olarak hangi seviyede olduğunu ifade eden, enflasyonun şiddetine göre çeşitleri ise ılımlı enflasyon, aşırı enflasyon ve hiper enflasyondur.

1.2.1. İlimli Enflasyon

Günümüzde özellikle gelişmiş Batılı ülkelerde görülen bir enflasyon türüdür. Yıllık enflasyon oranı %10'un altındadır. Bu enflasyon türünde fiyatlar fazla yükselmez. Bu nedenle halkın ulusal paraya olan güveni tamdır. Paranın değer yitirmeyeceği bilindiği için, yatırım aracı olarak gayrimenkul ve döviz yerine, hisse senedi, hazine bonusu, mevduat gibi değerler tercih edilir³¹.

1.2.2. Aşırı Enflasyon

Genellikle %10 ile %1000 arasındaki enflasyon oranları için kullanılan bir terimdir³². Bu tip enflasyonun yaşandığı ülkelerde, halk ulusal paradan kaçır; kontratlar çoğunlukla bir yıl ve daha kısa vadeli. Aynı zamanda kontratlar, bir fiyat endeksine yada dolar gibi

²⁹ İsmail Türk, *İktisadi Gayeli Mali Yardımlar*, Siyasal Yayınları, No:76, Ankara: 1957

³⁰ Ahmet Ulusoy, a.g.e., s.145

³¹ Murat Kaygusuz, a.g.m. s.7

³² Samuelson ve Nordhaus, a.g.e., s.592

yabancı bir para birimine endekslenir. Paranın sürekli olarak değer kaybettiği bu dönemlerde spekülasyon amaçlı tasarruflar yapılır. Gayrimenkule yatırım artar; ülkedeki paranın (dövizin) ve yatırımların yurtdışına çıktığı görülür.

Bu enflasyonun özelliği ılık değil, sıcak oluşu paranın ateş gibi elde taşınmaz hale gelişi, bir paradan kaçma olayının ortaya çıkışı, paranın geleneksel fonksiyonlarını yapamayışı, ekonomide başta tasarruf hacmi olmak üzere, istihdam hacmini ticaret ve ödemeler dengesini, iktisadi kaynakların kullanılmasını olumsuz yönde etkilemesidir. Sıcak yıkıcı veya dört nala enflasyonun bu etkilerini açıkça ortaya koymakta fayda vardır³³.

1.2.3. Hiper Enflasyon

Enflasyon oranlarının aylık olarak hesaplandığı ve yıllık olarak %1000'in üzerindeki enflasyon oranları için kullanılan bir terimdir. Hiper enflasyonun en yıkıcı sonucu, gelir dağılımındaki adaletsizliği artırması ve halkın orta kesiminin hızla fakirleşmesine neden olmasıdır. Tüketiciler satın aldıkları bir malı yeniden aynı fiyata satın alma olanağına sahip olamazlar. Bu enflasyon türünde, alışverişler mal takası şeklinde yapılır. İktisat tarihinde çoğunlukla savaş ya da sonrasında ortaya çıkmış ve yeni bir para biriminin kurulmasını zorunlu hale getirmiştir³⁴.

1.3. İktisat Okullarının Enflasyon Teorileri

Her iktisat okulunun enflasyon teorisi birbirinden farklıdır. Bu nedenle çalışmamızın bu kısmında, iktisat okullarının enflasyon teorilerini açıklamaya çalışacağız.

1.3.1. Klasikler ve Enflasyon Teorileri:

Klasik yaklaşımda, para arzındaki bir artış ile enflasyon bir ve aynı şey olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşımda, fiyatlar düzeyi, doğrudan doğruya ve aynı oranda olmak üzere para miktarına bağlı görülmektedir. Para miktarı arttığı zaman enflasyon ortaya çıkmakta, para miktarındaki bu artış durunca enflasyon kendiliğinden durmaktadır. Enflasyonun hızı, yeni para yaratma hızına bağlı bulunmaktadır. Örneğin, para miktarının bir yıldaki artış hızı

³³ Sadun Aren., *İstihdam, Para ve İktisadi Politika*, Ajans – Türk Matbaası, Ankara: 1963, s.197-201

³⁴ <http://tr.wikipedia.org/wiki/hiperenflasyon.htm>

%3 olduğu taktirde, fiyatlarda da o yıl %3 oranında bir artış ortaya çıkacaktır³⁵. Böylece, bu yaklaşımda para miktarındaki değişmelerle fiyatlar genel düzeyi ve dolayısıyla paranın değeri arasında doğrudan doğruya bir ilişki kurulmaktadır³⁶.

Klasik Teori, toplam talebin her zaman toplam arza eşit olabileceğini ileri süren Say Kanunu'na dayanmaktadır. Say Kanunu'nun bir sonucu olarak, ekonomide devamlı bir tam istihdam hali mevcuttur. Ekonominin fiili üretim düzeyi, işgücünün tümünün kullanıldığı tam istihdam düzeyi tarafından belirlenmektedir.

Kısa dönemde, üretim düzeyinin istikrarlı olduğunu kabul eden Klasik görüş, normal üretim düzeyinin, sabit bir sermaye stoku ve veri üretim teknikleriyle çalışan işgücünün tam istihdamı tarafından sağlanan üretim seviyesi olduğu tezini ileri sürmektedir. Teknolojik gelişme, sermaye stokundaki ve nüfus hacmindeki artışlar üretimi arttırabilir. Ancak bu artışlar, uzun dönemde sözkonusu olup kısa dönemde sabit sayılmaktadırlar. Bunun bir sonucu olarak, kısa dönemde üretim hacmindeki değişmeler, tam istihdam düzeyinden ayrılanın sonucunda ortaya çıkabilir. Ancak, bu çeşitli tam istihdamdan ayrılmalar geçici olup, tam rekabet piyasasındaki otomatik düzeltme işlemine konu olmaktadır. Böylece, emeğin tam istihdamı normal bir durum olarak ele alındığından kısa dönemde istikrarlı bir üretim düzeyinin var olduğunu düşünmek mantıki bir sonuç olmaktadır³⁷.

Bu sistem taraftarlarına göre tam rekabet şartları altında, otomatik olarak tam istihdam sağlanacak ve denge reel milli gelir düzeyini, tam istihdam üretim düzeyi oluşturacaktır³⁸. Tam istihdam düzeyinde sağlanan üretim miktarı, mevcut üretim faktörleri ve teknolojik seviye de sağlanabilecek en fazla üretimi meydana getirmektedir.

Diğer taraftan klasik sistem çerçevesi içinde, paranın tek fonksiyonu olarak mübadele aracı olma fonksiyonu ele alınmış bulunmaktadır. Bu sistemde, para, trampa ile yapılan mübadelenin güçlüklerini yenmek için düzenlenmiş bir araç olarak düşünülmektedir. Aynı zamanda, para sadece mübadele amacı ile kullanılmaktadır. Çünkü bu yaklaşım içinde, rasyonel davranan kişilerin parasal gelirlerinin bir kısmını atıl nakit biçiminde tutmaları için hiçbir neden yoktur. Klasik görüşe göre, ellerine para geçen kişiler için bir tek kullanım yolu

³⁵ Gardner Ackley, a.g.e. s.422

³⁶ Erdoğan Alkin, *Gelir ve Büyüme Teorisi*, İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul: 1975, s.112

³⁷ Edward Shapiro, *Macroeconomic Analysis*, New York: 1974, s.269

³⁸ Mükerrerem Hiç, a.g.e. s.185

mevcut olup o da ele geçen paranın harcanmasıdır. Harcama ya doğrudan doğruya tüketim mallarına yapılır, veya sermaye malları alımında kullanılır. Parasal gelirin tüketilmeyen kısmı, faiz haddi, aracılığıyla sermaye malları harcamasına dönüşmektedir. Başka bir deyişle, tasarruf biçiminde, harcama kanalından sızan parasal gelirler, firmalara ödünç verilerek, tekrar harcama akımına dönmektedir³⁹. Daha açık bir deyişle, gerek tüketim malları ve gerekse yatırım malları alımı biçiminde olsun, paranın tek kullanım amacı harcamaların gerçekleşmesi biçiminde olmakta, atıl para talebi söz konusu olmadığından, para arzı artışıyla çoğalan gelirler, sadece fiyatları yükseltmektedir. Böylece, para sadece mübadele aracı olarak kullanıldığı müddetçe ve dolayısıyla aktif dolaşımında kaldığı sürece, para arzındaki bir değişme, harcamalarda bir değişmeye neden olacaktır. Harcamalardaki artış ise, sadece fiyatları yükseltecektir.

Klasik Teori, para arzındaki artışlarla fiyatlar arasında doğrudan doğruya bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır⁴⁰. Kısaca fiyatlar genel düzeyi para stokuna bağlanmaktadır. Ancak bu teori, paranın dolanım hızında şiddetli dalgalanmaların görülmesiyle birlikte 1930'larda gözden düşmüştür. Buna rağmen, uzun dönemde ve tam istihdam şartları altında para arzını, fiyatlar genel düzeyinin bir belirleyicisi olarak kabul edenlere bugün bile rastlanılmaktadır. Wartburton, yapmış olduğu bir araştırmada, fiyatlar düzeyindeki dalgalanmaların para arzındaki değişmelerin etkisi altında kaldığı gösterilmiştir⁴¹. Ne var ki Keynes'in klasik sistemin önemli prensiplerinin tutarsız olduğunu ortaya koyması ile birlikte Klasik Teori de eski değerini kaybetmiştir.

1.3.2. Keynesyenler ve Enflasyon Teorisi:

Genel Teori'de Klasik Teoriye karşı bir tutum alan Keynes, ekonominin eksik istihdam düzeyinde bulunduğu müddetçe para miktarı artışının istihdam ve üretim seviyesini yükselteceğini, tam istihdam düzeyine ulaşıldığında ise, fiyatların para miktarıyla aynı oranda değişeceğini belirterek⁴², Klasik Teorinin, gerçek bir enflasyon ile tam istihdam durumlarında ancak gerçeği yansıtabileceğini ifade etmektedir⁴³. Ekonomiye dışardan herhangi bir hükümet

---

³⁹ Edward Shapiro, a.g.e., s.270

⁴⁰ Thirwall, a.g.e., s.40

⁴¹ Bronfenbrenner-Holzman, a.g.m., s.600

⁴² John Maynard Keynes, *The General Theory of Employment, Interest, and Money*, The Macmillian Pres Ltd., London: 1973, s.296

⁴³ David Laidler and Michael Parkin, "Inflation: A Survey", *The Economic Journal*, Vol.85, (December 1975), s.745

müdahalesi yapılmadıkça, ekonominin her zaman eksik istihdam düzeyinde dengeye ulaşacağını belirten Keynes, tam istihdamın çok seyrek rastlanabilir bir durum olduğuna işaret ederek Klasik Teorinin kullanılabilme alanının çok dar bir bölgeyle sınırlı olduğunu da ortaya koymaktadır.

Bazı çevrelerde, temel Keynesgil Modelin bir depresyon ekonomisi olduğu konusunda ısrar edilmektedir. Aslında, enflasyonist açık da Keynes'in Sisteminin bir parçasını oluşturmaktadır. Tam istihdama ulaşıldığında, yatırımı daha fazla artırma girişiminin, marjinal tüketim eğilimi ne olursa olsun, fiyatlarda sınırsız bir artış eğilimi doğuracağını ve gerçek bir enflasyon haline geçilmiş olacağını belirten Keynes, tam istihdam noktasına ulaşıncaya kadar, fiyatların toplam reel gelirle birlikte artacağını ifade etmektedir⁴⁴. Ancak, tam istihdam noktasına henüz ulaşılmadan da Keynes, fiyatlarda çeşitli nedenlerden dolayı artışların olabileceğinin farkındadır.

Keynes ekonomide işsizlik mevcut olduğu sürece, para miktarındaki bir artışın, fiyatlar üzerinde herhangi bir etkisi olmayacağını ve istihdamın, efektif talepteki bir artış ile aynı oranda olmak üzere yükseleceğini, buna karşılık ekonomi tam istihdama ulaşır ulaşmaz, ücretler ve fiyatların, efektif talepteki artışla birlikte yükseleceğini belirtmektedir⁴⁵. Başka bir deyişle ekonomi tam istihdama ulaştığında, arz esnekliği çok daralmış olacağından, para artışlarının doğuracağı talep baskısının, fiyatları yükselteceği ifade edilmektedir.

Ekonomide kullanılmayan üretim gücü, çalışmaya hazır boş işgücü bulunduğu müddetçe, talep hacmindeki genişleme üretimi kamçılıyıp arzı genişletmektedir. Bu şartlar altında, fiyatlar çok az yükselecektir. Hatta, hiç yükselmemesi de mümkündür. Keynes, bu ihtimali göz önünde bulundurarak, boş emeğin tamamının üretimde kullanıldığı noktaya kadar, para arzındaki artışların fiyatlardan çok, istihdam ve üretimi artıracığını kabul etmektedir. Tam istihdama ulaşıldıktan sonra para miktarındaki artışın devam etmesinin sadece fiyatları arttıracığını belirten Keynes⁴⁶ tam istihdamı, gerçek enflasyonu bir başlangıç noktası olarak kabul etmekte ve böylece enflasyonu bir tam istihdam olayı olarak görmektedir. Keynes'e göre istihdam ve üretimde artış olmadan sadece fiyatların yükselmesi

---

⁴⁴ John Maynard Keynes, a.g.e., s.118-119

⁴⁵ John Maynard Keynes, a.g.e., s.295

⁴⁶ Ahmet Kılıçbay, *İktisadın Prensipleri*, Elektronik Ofset, İstanbul: 1974, s.506-507

durumu gerçek enflasyonun en açık bir belirtisidir⁴⁷. Başka bir deyişle, efektif talep artışı karşısında üretimin esneksizliğini ifade eden tam istihdam durumu, Keynesyen anlamda, gerçek enflasyonun bir kıstası olarak ele alınmaktadır⁴⁸. Keynes'in fiyat teorisinin bu yanı, Klasik Teorinin görüşlerine benzemektedir⁴⁹. Ancak, Keynes'in analizinde, enflasyonun nedeni, para miktarındaki bir artıştan çok harcama eğilimindeki artışlara bağlanmaktadır. Başka bir deyişle, Keynesgil analizde enflasyon, tam istihdam düzeyinde planlanan reel harcamaların, tam istihdam gelirinden daha fazla olduğu taktirde, ortaya çıkmaktadır.

1.3.3. Monetarizm ve Enflasyon Teorisi

Günümüzde kendilerini Klasik Miktar Teorisi yaklaşımının entellektüel bir mirasçısı olarak kabul eden Monetarist görüşü savunanların, önderliğini Milton Friedman yapmaktadır. Miktar Teorisi görüşünü paylaşan iktisatçıların soyu, 16. yüzyılda Merkantilist bir iktisatçı olan Jean Bodin'den günümüzde bu doktrinin baş temsilciliğini yapan Friedman'a kadar uzanmaktadır.

Modern miktar Teorisinin günümüzdeki savunmasını başta Friedman olmak üzere Chicago Okulu'na mensup iktisatçılar yapmaktadırlar. Özellikle, Henry Simons ile Lloyd Mints doğrudan doğruya, Frank Knight ile Jacop Viner ise biraz daha dolaylı bir biçimde ekonomik gelişme için uygun reçeteler sunan Miktar Teorisinin daha geliştirilmiş versiyonlarını öğreterek, bu teoriyi geliştirmişlerdir⁵⁰. Ancak Miktar Teorisinin bir para talebi teorisi olarak geliştirilip Keynesyen Devrime karşı yeni bir devrim olarak ortaya konulması ise kuşkusuz Friedman'a ait bulunmaktadır.

Miktar Teorisini, paranın önemli olduğu hususunda ısrar eden teorik bir açıklama tarzı olarak niteleyen Friedman'a göre ekonomik faaliyetlerdeki kısa dönemli hareketleri açıklarken parasal değişiklikler ihmal edilir ve halkın neden para saklamak istediği açıklığa kavuşturulmazsa büyük bir yanılgıya düşülmüş olacaktır⁵¹. Böylece Friedman para miktarının, harcamalar hacminin tek belirleyici olduğunda ısrar eder ve bu görüşünü desteklemek

⁴⁷ Dudley Dillard, *The Economics of John Maynard Keynes*, Crosby Lockwood and Son Ltd., London: 1958, s. 237

⁴⁸ Kenneth K. Kurihara, *The Keynesian Theory of Economic Development*, Columbia University Press, New York: 1959, s.144.

⁴⁹ Ahmet Kılıçbay, a.g.e., s.507

⁵⁰ Milton Friedman, "The Quantity Theory of Money- A Restatement", *Studies in the Quantity Theory of Money*, (Ed. M. Friedman) Chicago University Press, Chicago: 1956, s.3

⁵¹ Zeyyat Hatipoğlu, *Muasır Para Teorileri*, Teknik Üniversite Matbaası, İstanbul: 1965, s.329

amacıyla bazı ilginç olayları anlatır⁵². Bu olaylarda, para miktarına önem verilmemesinin ekonomiyi ne gibi felaketlere sürükleyeceği çok açık bir biçimde ifade edilmektedir.

Monetaristler, enflasyonu açıklama konusunda, Keynesgil yaklaşıma önemli bir tezat meydana getirmektedirler. Keynesgil talep enflasyonu yaklaşımında enflasyonun nedeni olarak, bağımsız harcamaların düzeyindeki değişimler göz önüne alınmaktadır. Bunun aksine olarak Monetaristler, talep enflasyonunu açıklamada, parasal faktörlere ağırlık vermektedirler. Bu yaklaşım içinde, enflasyonun temel nedeni olarak, para arzının artış hızındaki yükselmeler önemli bir faktör olarak dikkate alınmaktadır. Gerçekten, enflasyonun önlenmesi konusunda en etkili bir tedbir olarak, para arzının kısılması önerilmektedir. Ancak şurası belirtilmelidir ki, Milton Friedman ve izleyicileri olarak Monetaristler, ekonomideki tüm dalgalanmaların nedeni olarak parasal faktörleri görmeseler bile, parayı hakim bir etken olarak kabul ettikleri bir gerçektir.

Keynesyenler gibi Monetaristler de, para arzının artış hızındaki bir değişimin ilk önce reel değerleri etkileyeceğini kabul etmektedirler. Ne var ki, Monetaristler, bu etkinin ancak geçici bir dönem için söz konusu olabileceğini düşünmekte olup, uzun dönemde fiyatlar düzeyini etkileyen tek faktörün, para arzının büyüme hızındaki değişme olduğunu kabul etmektedirler. Monetarist yaklaşımında, fiyatlar genel düzeyindeki devamlı artışlar, para arzının genişletilmesine bağlanmaktadır. Yani, talep enflasyonu, temelde parasal bir olay olarak gözlemlenmektedir⁵³.

Gerçekten, Friedman, enflasyonun her zaman ve her yerde parasal bir olgu olarak ortaya çıktığını belirterek, enflasyonun üretimdeki artışları aşan boyutlarda bir para arzı genişlemesiyle ancak meydana gelebileceğini açıkça ifade etmektedir⁵⁴.

Friedman, para arzındaki hızlı artışların, değişik şartlarda çok farklı bir biçimde ortaya çıkabileceğine işaretler, altın madenlerinin keşfi, bankacılık sistemindeki değişimler, özel harcamaların finansmanı ve günümüzde daha çok hükümet harcamalarının finansmanı için para arzının artabileceğini vurgulamaktadır⁵⁵. Aynı zamanda Friedman, üretimdeki artıştan daha

---

⁵² Robert L. Heilbroner, *İktisadi Sorun II: Makro İktisat*, (Çev. Demir Demirgil), Çağlayan Kitabevi, İstanbul: 1974, s.377

⁵³ Laidler-Parkin, a.g.m., s.471

⁵⁴ Milton Friedman, *Money and Economic Development*, Praeger Publisher, New York: 1973, s.28

⁵⁵ Ibid., s.28-29.

geniş boyutlu bir para arzı artışı olmadıkça, hiçbir şeyin devamlı bir enflasyon yaratamayacağını ve başı boş bir ölçüde para arzında hızlı artışlara son verilmedikçe de hiçbir şeyin enflasyonu durduramayacağını ortaya koymaktadır⁵⁶. Monetarist görüşün önderliğini yapan Friedman, ekonomik dalgalanmaların özellikle enflasyonun para arzı artışlarıyla çok yakın bir ilişki içinde bulunduğu her fırsatta açıklamaktadır.

Benzer biçimde Friedman, geçmişteki enflasyonun ana kaynağı olarak, yeni altın ve gümüş kaynaklarının bulunmasını ya da maden ocaklarından çıkmış olmasını göstermekte, savaş finansmanı için para basılmasının her zaman enflasyonun ana kaynaklarından bir olduğuna da işaret etmektedir. Tam istihdamın sağlanmasına yönelik bir politikaya da, enflasyonu yaratan çağdaş bir icat olarak bakmaktadır⁵⁷. Gerçekten, yukarıda belirtilen gelişmelerin hepsinin temelinde para arzı genişlemesi yatmakta, başka bir deyişle, enflasyonun hızlanmasına neden olan parasal genişlemeye yol açan faktörler ortaya çıkmaktadır.

Friedman, para arzı artışı ile enflasyon arasında çok yakın bir ilişki olduğunu, Amerikan İç Savaşlarından bir örnek vererek göstermektedir. Kuzeylilerin, savaşı finanse etmek için para basmakta olan Güneylilerin merkezlerini değiştirmek zorunluluğuyla karşılaşmalarının bir sonucu olarak, para basamadıklarını, bu durumun ise fiyatları belli bir müddet durdurduğunu hikaye etmektedir. Friedman, buradan şu sonuca ulaşmaktadır. Enflasyon sürecini incelemek için, mutlaka paranın incelenmesi gerektiğini önermektedir⁵⁸.

Genel olarak hükümetin, halkı vergilemek, halktan borçlanmak veya para basmak biçiminde gelir sağlayabildiği yolundaki görüşü bir hata olarak niteleyen Friedman, hükümetin esas olarak toplumdan kaynak sağlayabildiği vergi ve borçlanma gibi sadece iki yolun mevcut olduğunu üçüncü bir yolun söz konusu olmadığını belirtmektedir. Çünkü para basılması ya borçlanma veya vergileme biçiminde olmaktadır. Fiyatları yükseltmeksizin para basabildiği müddetçe, hükümet, kaynakları borçlanma yolu ile elde etmektedir. Buna karşılık, para basılmasının fiyatları yükselttiği durumda ise, hükümetin vergileme ile kaynakları sağlaması söz konusu olmaktadır⁵⁹. Bu arada, ekonomi üzerinde önemli etkiler doğurabilmesi

---

⁵⁶ Ibid., s.41.

⁵⁷ Milton Friedman, *Dolars and Deficits: Inflation, Monetary Policy and Balance of Payments*, Prentice Hall Inc., Englewood Cliffs, New Jersey: 1968, s.30

⁵⁸ Milton Friedman, *Dolars and Deficits*, s.31

⁵⁹ Ibid., s.35-36

için herhangi bir vergi artışının, para miktarını ve bunun artış hızını etkilemesi gerektiği belirtilmektedir. Bütçe açıklarının enflasyon doğurup doğurmamasının, bu açıkların nasıl finanse edildiklerine bağlı olduğuna değinilerek, çoğunlukla olduğu gibi bütçe açıkları para basılarak finanse edildiği durumlarda, enflasyonun kaçınılmaz olduğu, buna karşılık, halktan borçlanılarak bütçe açıklarının finansmanı yoluna başvurulduğunda ise, enflasyonist basıncın daha küçük boyutlarda kalacağı açıklanmaktadır⁶⁰. Çünkü ikinci durumda, para arzında bir artıştan ziyade, mevcut para miktarını el değiştirmesi biçiminde bir gelişme söz konusu olmaktadır.

Monetaristlere göre, enflasyonun nedeni, çok miktardaki paranın az sayıda malın peşinde koşması olduğundan, mal miktarını aşan ölçülerde artan para arzı önlenemediği takdirde, enflasyon duracaktır. Yani, ekonomide yaratılan para miktarı, ekonominin gelişme hızı ile aynı tempoda tutulmalı, ondan ne az, ne de fazla olmalıdır. Görüşlerini desteklemek amacıyla, Monetaristler, genel fiyat düzeyindeki artışları ile para yaratılması arasında mevcut olan tarihsel korelasyonların tutarlılığını göstermektedirler⁶¹. Monetarist yaklaşımda, enflasyonist basıncın temelinde yatan kaynağın, toplam talebi canlandırmak için gerçekleştirilen para arzı artışları olduğu belirtilmektedir. Enflasyonu hızlandırmak hükümetlerin bilinçli bir arzusu değildir. Ancak, kısa dönemli politik uygunluk, tam istihdamın sağlanması gibi zorunluluklar, enflasyonist basınçları kaçınılmaz hale koymaktadır⁶².

Milton Friedman ve Anna Schwart'ın "A Monetary History of the United States" eserinde, para arzındaki değişimler ile ekonomik faaliyetlerdeki gelişimler arasında oldukça kuvvetli bir korelasyon olduğu ortaya konmuştur. Büyük depresyonların para arzındaki mutlak bir düşme ile birlikte ortaya çıkacağı belirtilmektedir. Örneğin, 1929-1933 arasında yaşanan en şiddetli depresyonda, para arzının %35 bir azalma göstermiş olmasını, Monetaristler iddialarını destekleyen bir delil olarak göstermektedirler. Başka bir deyişle, Monetaristler'e göre, para arzında ortaya çıkan değişimler, ekonomik istikrarsızlığa yol açan en önemli bir faktör olmaktadır. Monetaristler hemen hemen bütün enflasyonların nedeninin, para arzındaki artışlar olduğuna inanmaktadırlar. Örneğin, ABD'de 1960'ların sonunda ortaya çıkan

⁶⁰ Jerome L. Stein, "The Monetarist Criticism of the New Economics"., Monetarism.(Ed: Jerome.L.Stein) North Holland Publishing Company, Amsterdam: 1976, s.13

⁶¹ Herbert S. Richey, " The Real Causes of Inflation",*Macro-Economics* (Ed.Pierre.D.McClelland), Cornell University Pres, Ithaca and London, 1977. s.17-23

⁶² Roger W. Spencer, "Inflation, Unemployment and Hayek", *Macro-Economics* 1977, (Ed. Pierre.D.McClelland), Cornell Universtiy Press, Ithaca and London, s.17-23

enflasyonun sadece hükümetin savaş harcamalarındaki bir artışla birlikte değil, fakat aynı zamanda para arzı artışının hızlanmasıyla da birlikte ortaya çıktığı⁶³, belirtilerek enflasyonun nedeni parasal faktörlere bağlanmaktadır. Böylece, para arzının artış hızı, sınırlamadan uzunca bir dönem boyunca, enflasyon durdurulamayacaktır. Benzer biçimde, para arzında devamlı bir artış olmadıkça da seküler bir enflasyon devam edemeyecektir⁶⁴. Başka bir deyişle, para arzı artışı ile enflasyon arasındaki ilişkinin kesin olduğu vurgulanmaktadır.

Friedman, “doğal işsizlik oranı” terimini, Knut Wicksell’in “doğal işsizlik oranının sayısal bir sabit olmayıp parasal faktörlerin aksine olarak, reel faktörlere bağlı bulunduğunu ifade etmektedir. Reel faktörler olarak, işgücü piyasasının etkinliği, rekabet şartlarının veya teşvik unsurları gibi etkenler sayılmaktadır⁶⁵. Friedman A.B.D’de, iki önemli nedenden dolayı doğal işsizlik oranının belirgin bir biçimde artış kaydettiğini belirtmektedir. Birinci neden olarak, kadınları, 13-20 yaş grubunda olanların ve part-time çalışanların, işgücünün büyük bir kısmını oluşturması gösterilmektedir. Bu guruplar, iş piyasasına girmede, çıkmada ve iş değiştirme konularında diğer işçilere göre daha akıcı bir nitelikte bulunmaktadırlar. Bunun sonucu olarak, bunlar daha yüksek bir ortalama işsizlik oranı ile karşılaşmaktadırlar. İkinci sebep olarak, işsizlik sigortası ve işsiz kişilere diğer biçimlerde sağlanan yardımların daha fazla işçi kategorisi için mevcut olması ve bunların süre ve miktar olarak daha cömert davranması ileri sürülmektedir⁶⁶. Böylece Friedman, doğal işsizlik oranının ekonominin tabii durumu olduğunu, fiili işsizliğini, bu oranın altında ya da üstünde tutulması için girişimlerde bulunulduğunda, ekonominin hızlı bir enflasyon veya şiddetli bir deflasyon ile karşılaşmasının kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir. Burada, işsizliğin, doğal işsizlik oranının üstünde bir düzeyde tutulduğu takdirde, enflasyonun hızının azalacağını ve fiyat düzeyinin gittikçe daha hızlı bir biçimde düşeceğini⁶⁷ anlamaktayız. Bunun aksine, düşük bir işsizlik düzeyi muhafaza edildiği durumda ise, enflasyonun sonsuz bir biçimde artış kaydedeceği açık olarak görünmektedir.

Doğal işsizlik oranı ile Monetarizm’in popülerlik kazanmaları 1960’ların sonlarına rastlamaktadır. Bu iki terim çoğunlukla bir ve aynı fikir olarak göz önüne alınmaktadır.

---

⁶³ R.G.Lipsey- P.O. Steiner, a.g.e., s.789-790

⁶⁴ Tom E. Davis, “Inflation and Stabilization Program, The Chilen Experience” Inflation and Growth in Latin America, ed.W.Bear and I.Kerstenetzky, Richard D.Irwin, Inc, Homewood, Illinois, 1964, s.361

⁶⁵ Milton Friedman, “Nobel Lecture: Inflation and Unemployment”, Journal of Political Economy, Vol.85 (June 1977), s. 458

⁶⁶ Ibid., s.458

⁶⁷ Francis Grips, a.g.m., s.105

Monetarizmin esasını, nominal gelirdeki değişmelerde parasal değişimlerin hakim bir yer tutması ile doğal işsizlik oranının doğru ve geçerli olduğu yolundaki fikirler oluşturmaktadır⁶⁸. Friedman'a göre, doğal işsizlik haddi, fiyat istikrarına uygun olan bir oran olup, optimal nitelikler taşıdığı da belirtilmektedir.

1.3.4. Strüktüralizm(Yapısalcılık) ve Enflasyon Teorisi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Latin Amerika ülkelerinde süregelen fiyat artışlarının nedeni, parasalcı analiz sonucu, para arzındaki aşırı genişlemeye bağlanmış ve bu tanının doğal sonucu olarak da geleneksel istikrar politikası önerilmişti. 1950'lerde, bu istikrar politikasının yinelenen başarısızlıktan fiyat artışlarının nedenleri, etkileri ve buna karşı alınacak önlemler konusunda yeni bir tartışmayı başlattı. Bu tartışmanın bir yanında parasalcı görüşü savunan IMF, öte yandan da fiyat artışlarını yapısal nedenler bağlayan BM'nin Latin Amerika için Ekonomi Komisyonu(ECLA) vardı.

Parasalcıların ve yapısalcılarının arasındaki çatışmanın temelinde ekonomik kalkınmaya, toplumsal değişimin doğası konusuna birbirinden tümüyle değişik iki bakış açısı, ekonomik aktivitenin ve ekonomi politikasının amaçları konusunda farklı iki değer yargıları dizisi ve politik yönden uyuşması olanağı bulunmayan iki görüş vardır⁶⁹. ECLA içinde bölgelerin yapısal zayıflıkları incelenirken, klasik veya Keynes'ci geleneksel kuramların pek fazla yarar sağlamayacağı ve yeni kurumsal açıklamaların gerektiği ortaya çıktı⁷⁰.

Parasalcı okulun temelindeki liberal dünya görüşü ve onun ekonomi alanındaki uzantısı olan klasik okul istikrarlı bir toplumu varsayıyordu. Böyle bir toplumda, herkesin kendi çıkarını gözeterek ortaya koyduğu çabadan toplumun tümünün gereksinmelerini karşılayacak sonuçlar çıkardı. Uluslar arası ekonomik ilişkilerde kısıtlamaların olmaması, ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüklerine göre üretim dallarında uzmanlaşmalarına yol açardı. Böyle bir ortamda hükümetlere ancak ülkenin parasının istikrarının sağlanması ve bütçenin denkleştirilmesi görevi düşüyordu. Bu doktrin gelişmiş ülkelerde iki nedenle geçerliliğini yitirdi. Nedenlerden birisi temeldeki varsayımların geçerliliğinin ortadan kalkması (belki de

⁶⁸ Robert J. Fordon, "Recent Developments in the Theory of Inflation and Unemployment", Journal of Monetary Economics, Vol.2 (April 1976), s.197

⁶⁹ Dudley. Seers, Inflation and Growth, "The Heart of the Controversy", W.Bear and I. Kerstenetzky(eds.) Inflation and Growth in Latin America, Richard, D.Irwin, Inc., 1964, Homewood, Illinois, s.89.

⁷⁰ Dudley. Seers, "A Theory of Inflation and Growth in Underdeveloped Economics based on the Experience of Latin America", Oxford Economic Papers, Vol.14, 1962, s.194

bu varsayımlar hiçbir zaman tümüyle geçerli olmamıştır.) ikincisi temeldeki değer yargılarının politik açıdan kabul edilebilirliğini yitirmesidir⁷¹. Bunun sonucu klasik doktrinde, özellikle para kuramında, birçok değişiklik yapılmıştı. Bu değişiklikler kalkınmış ülkelerde geniş ölçüde kabul edilmişken ve gelişmekte olan ülkeler için adı geçen doktrinde daha bir çok değişiklikler gerekirken, doktrinin değişmemiş biçiminin az gelişmiş ekonomilere uygulanması yanlış olurdu.

Birçok yapısal bozuklukların bulunduğu ve bunların hızlı bir biçimde değişmesi gerektiği bir ortamda Batı Avrupa'nın ve Kuzey Amerika'nın 19. yüzyılda yapısal değişimde gösterdikleri başarı örnek olarak sunulamaz. Bu ülkeler endüstri ürünlerinin ihracatını genişletirken, bunları satabilecekleri pazarları hazırdı.

Az gelişmiş ülkelerde enflasyona karşı monetarist önlemler alınmasına karşın, bazı ülkelerde bu konuda başarılı olunamaması monetarizm üzerinde bazı eleştirileri gündeme getirmiştir. Sadece para arzındaki artışlarla enflasyon olgusunun açıklanamayacağını ve çözümün de sadece ekonomideki gelişmelerle paralel bir para arzı büyümesi olmadığını savunan bazı iktisatçılar monetarizme bir tepki olarak Strüktüralizm adını verdikleri bir görüşü gündeme getirmişlerdir⁷².

1950'lerde Latin Amerika ülke ekonomilerinin karşılaştığı darboğazları "monetarist" perspektiften farklı bir biçimde açıklayan yapısalcı görüş, Birleşmiş Milletler Sosyal ve Ekonomi Konseyi tarafından 1948'de kurulan Latin Amerika Ekonomik Komisyonu içinde yer alan, çoğunluğu Latin Amerika kökenli olan iktisatçılar tarafından geliştirilmiştir.

Bu iktisatçılara göre, enflasyonun nedenlerine ve önleme çarelerine ilişkin sanayileşmiş ülkelerin deneyimlerinden çıkabilecek modeller farklı yapısal modellere sahip gelişmekte olan ülkeler için pek geçerli olmaz. Bu ülkelerin üretim yapısı ve uluslar arası iş bölümündeki yerleri değişmedikçe enflasyon olgusu bu ekonomilerin büyüme sürecinin doğal bir sonucu olmaya devam edecektir. Yapısalcı görüşe göre, gelişmekte olan ülkeler ithal ikameci stratejiler izlemeye devam etmelidirler.

---

⁷¹ Dudley Seers, "Inflation and Growth" the Heart of the Controversy", s.91

⁷² Coşkun Can Aktan, "Monetarizm ve Rasyonel Beklentiler Teorisi", İçinde: C.C.Aktan, Politik İktisat, Anadolu Matbaacılık, İzmir: 2000.

Yapısal akım enflasyonun temel sebebini ekonomik yapıda kronikleşmiş rahatsızlıklarda aramaktadır. Parasal genişlemeyi enflasyonun nedeni değil, enflasyonun sonucu olarak nitelendirmişlerdir. Yani enflasyon olduğu için para arzı artmaktadır görüşünü ileri sürmüşlerdir⁷³.

Yapısalcılara göre ekonomik yapıdaki rahatsızlıklar kaynakların verimli alanlara yönelmemesi, piyasalardaki dağınıklık, arz ve talepte sürekli dengesizlikler şeklinde ortaya çıkar. Ekonomik istikrarın sağlanması ise, uzun dönemde üretken kaynakların en verimli alanlarda kullanımını sağlayacak kapsamlı reformlarla (vergi reformu, toprak reformu kıt üretim faktörlerinin sağladığı rantların devlete kazandırılması gibi) erişilecek bir hedef olarak düşünülmelidir. Bu hedefe daraltıcı para politikaları uygulayarak kısa sürede erişmeye çalışmak, durgunluğu veya durgunluk içinde enflasyonu davet etmek anlamına gelecektir.

Yapısalcı istikrar anlayışı, ortodoks modelin enflasyonu süratle denetim altına almak ve kaynak ayırımındaki dış ticaret ve ihracat yanlı yönelimleri hemen başlatma eğiliminden farklı olarak, tedrici bir özelliğe ve reformcu bir karaktere sahiptir.

Öncülüğünü Latin Amerikalı iktisatçıların yaptığı strüktüralizm, enflasyonun nedenlerini ekonominin daha çok temelindeki yapısal bozukluk ve darboğazlarda aramak gerektiğini, bu yapısal bozukluk ve darboğazlar giderilmedikçe, enflasyon sorununun çözümlenemeyeceğini iddia etmektedir. Strüktüralistlere göre az gelişmiş ekonomilerin sahip olduğu başlıca yapısal bozukluk ve darboğazlar şunlardır⁷⁴:

1. Tarımsal Ürünler Arzının Yeterince Esnek Olmaması: Az gelişmiş ülkelerde nüfusun büyük çoğunluğu geçimlerini ve yaşamlarını tarım sektöründen sağlamaktadırlar. Bu ülkelerde nüfus artış hızının yüksek olması karşısında, tarımsal ürünlere olan talep zamanla artmakta, buna karşın tarımsal ürünler arzı buna cevap verememektedir. Hava ve yağış şartlarının bozuk olması tarımsal ürünler arzını önemli ölçüde engellemektedir. Ayrıca tarımsal üretimin arttırılamamasının temel nedenlerinden biri de bu sektörün geri kalmış kurumsal yapısıdır. Daha açık bir ifadeyle, az gelişmiş ülkelerde, tarımsal işletmelerin küçük

---

⁷³ Ahmet Ulusoy, a.g.e., s.85.

⁷⁴ Rosemary Thorp ve Whithead Laurence, *Inflation and Stabilization in Latin America*, Holmes-Meier Publ, New York: 1979

çapta olması, sermaye-yoğun teknolojilerin sınırlı ölçüde kullanılması, sulama, haberleşme ve ulaşım imkanlarının kısıtlı olması vb. nedenler tarımsal üretimin arttırılmasını engellemektedir. Tarımsal arz ile talep arasındaki dengesizliğin talep lehine olması, sonuçta enflasyonist bir durum ortaya çıkarmaktadır.

2. Dış Ticaret Dengesinin Sürekli Açık Vermesi: Az gelişmiş ülkelerde ekonomide karşılaşılan bir diğer dar boğaz ve/veya yapısal bozukluk ise dış ticaret dengesinin sürekli açık vermesidir. Bu ülkelerde, ihracat imkanlarının sınırlı olmasına karşın, hammadde ve ara malların dış ülkelere ithal edilmesi mecburiyeti ödemeler dengesinde dış ticaret açığının giderek büyümesine neden olmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde ihracatın sınırlı olmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Herşeyden önce, bu ülkelerin ihracat yapıları, birkaç temel maddeye dayanmış olup çeşitlenmiş değildir. Çoğunlukla tarımsal ürünlerden oluşan bu mallara karşı fiyat esnekliği düşüktür. Bu durumda az gelişmiş ülkelerin, fiyatları yükselterek veya diğer ülkelerdeki gelir artışlarından yararlanarak ihracat gelirlerini arttırmaları çok sınırlı kalmaktadır. İhracattaki bu sınırlı gelişmeye karşın, ithalat süratle artma eğilimi göstermektedir. İhracat ve ithalat arasındaki farkın giderek büyümesi ödemeler dengesinde kronik açıklara neden olmaktadır. Bu durum, ithalat kapasitesini sınırlandırmakta, ithalatın yasaklanması veya kontenjan uygulanması ise ithal malların yurtiçi fiyatlarını artırarak, enflasyonist bir baskı oluşturmaktadır.

Strüktüralistlere göre, az gelişmiş ülkelerin enflasyondan kurtulabilmeleri için, dış ticaret alanındaki bu yapısal bozuklukları gidermeleri gerekir. Bunun için de ihracatın çeşitlendirilmesi ve artırılması, ithalat kapasitesinin düzenli ve ekonomik büyümeye katkıda bulunacak şekilde kullanılması, ithalatı ikame edici sanayilerin geliştirilmesi ve geleneksel ihraç mallarının dışındaki malların ihracatını teşvik edecek bir döviz kuru uygulaması gereklidir⁷⁵.

3. Ekonomik Kurumların Yetersizliği: Yukarıda açıklanan darboğaz ve/veya yapısal bozukluklar yanında, diğer bazı faktörler de az gelişmiş ülkelerin fasit daireden çıkmasını engellemektedir. Bürokrasi, sermaye piyasasının gelişmemiş olması, bazı sektörlerin monopolcü yapısı, kredi ve banka sisteminin yetersizliği, üreticiler karşısında tüketicilerin

---

⁷⁵ Tuğrul Çubukçu, *Enflasyon Teorisi ve Türkiye' de Enflasyon*, HU. İİBF Yayını, Ankara: 1983

örgütlenmemiş olması vb. faktörler mevcut darboğazların daha da genişlemesine neden olmaktadır.

4. Parasal ve Mali Dengenin Sağlanamaması: Azgelişmiş ülkelerde kamu kesimi yüksek bir istihdam düzeyine ulaşmak ve toplum fertleri arasındaki gelir dağılımını adaletli kılmak için cari ve transfer harcamalarını yüksek tutmaktadır. Harcamalardaki bu artışa karşın kamu gelirleri istendiği ölçüde arttırılamamaktadır. Bunun sonunda ise kamu kesimi finansman açığı ortaya çıkmaktadır. Kamu kesimi gelir gider dengesizliği bu ekonomileri açık finansman sürüklemekte bu ise artan finansman açığını karşılamak için para arzının artırılmasını gerektirmektedir. Bunun önüne geçebilmek için kamu gelirlerinin arttırılması gereklidir. Ancak kamu gelirleri arttırılırken çoğunlukla dolaylı vergilere başvurulmakta bu da fiyatlar genel seviyesini yükseltmektedir. Bunun önlenmesi için bir vergi reformuna ihtiyaç vardır.

Özetle Strüktüralizm, daha önce de belirttiğimiz gibi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde devletin düzenleyici ve teşvik edici bir rol oynaması gerektiği önerisinde bulunmaktadır.

1.3.5. Rasyonel Beklentiler Teorisi

ABD’ de Chicago Üniversitesi’nde Friedman ve öğrencilerinin klasik miktar teorisini yeniden yorumlayarak enflasyon sorununa önerdikleri yeni çözümler dışında, yine aynı üniversitede çalışan ve esasen Friedman’ ın öğrencileri olan bir grup iktisatçı, enflasyon konusunu değişik bir açıdan ele aldılar. Rasyonel Beklentiler Teorisi (Rational Expectations Theory) adıyla iktisat literatürüne giren bu görüş, klasik iktisadın temel ilkelerini aynen benimsemiştir.

Rasyonel beklentiler teorisi ilk olarak 1961 yılında J. Muth’ un “Rasyonel Beklentiler ve Fiyat Hareketleri Teorisi” adıyla yayınlamış olduğu makalesi ile ortaya çıkmıştır⁷⁶. Muth, yayınladığı bu çalışmasında enflasyonist dönemlerde ekonomik birimlerin “uyumcu beklentiler” den ziyade, “rasyonel beklentiler” e sahip olduğunu açıklamıştır. Muth’ un bu

---

⁷⁶ John F. Muth, “Rational Expectations and the Theory of Price Movements” *Econometrica*, Vol 29, No 3, July 1961, pp, 315-335.

makalesi daha sonraki yıllarda Chicago Üniversitesi'ndeki bazı iktisatçılarca bir anlamda tekrar gündeme getirilmiş ve teori daha da güçlendirilmiştir. 1970' li yılların sonlarına doğru öncülüğünü R. Lucas, T. Sargent ve N. Wallace' nin yaptığı bazı iktisatçılar rasyonel beklentiler üzerine önemli çalışmalar yayınlamışlardır⁷⁷.

Rasyonel beklentiler teorisinin iktisat bilimine getirdiği yenilik “beklentiler” konusunda olmuştur. Esasen, iktisat teorisinde beklentiler konusu, ilk kez Cobweb teorisinde (örümcek ağı teorisi) incelenmiştir. Bu teori özellikle, tarımsal ürünlerin arzının, bu ürünlere olan talepteki beklentilere göre gerçekleşeceğini açıklamıştır. Ayrıca, beklentiler konusu, rasyonel beklentiler teorisyenlerinden önce Keynesyenler ve daha sonra Monetaristler tarafından da incelenmiştir. Gerek Keynesyenler ve gerekse Monetaristler, fertlerin genel fiyat seviyesindeki değişimleri önceden tahmin etmede “Uyumcu Beklentilere” sahip olacaklarını belirtmişlerdir. Uyumcu beklentiler teorisine göre gelecekteki fiyat seviyesi önceki dönemlerdeki fiyatların seviyesine göre belirlenir. Bu teoriye göre özellikle son dönemdeki fiyatlar genel seviyesi ortalaması, gelecekteki fiyatların tahmin edilmesinde önemli rol oynar. Örneğin, enflasyon oranı önceki yıl % 20 ise, bireyler cari yıl enflasyon oranının da % 20 olacağını beklerler. Eğer cari yıl içerisinde enflasyon oranı artarsa (azalır) bireyler sonraki yıldaki enflasyon oranının da artacağını (azalacağını) tahmin ederler ve davranışlarını buna göre ayarlarlar⁷⁸.

Rasyonel beklentiler teorisine göre ekonomide para arzı artırıldığı zaman, bireyler bunun belli bir dönem sonra fiyatlar genel seviyesi ile birlikte nominal faiz oranını da yükseltebileceğini tahmin edebilirler. Bireyler para arzının enflasyonist bir etki yaratacağını bildikleri için buna karşı rasyonel davranışlarda bulunacaklardır. Örneğin, işçiler nominal ücretlerin enflasyon oranında artırılmasını isteyeceklerdir. İşçilerin bu taleplerinin işverenler tarafından kabul edilmesi ihtimali yüksektir. Zira, işverenler de fiyatlar genel seviyesinin artmasının kendi kârlarını arttıracığını önceden “rasyonel” bir şekilde tahmin edebileceklerdir. Sonuç olarak, para arzının artırılması reel milli gelir ve istihdam düzeyinde önemli bir değişiklik yaratmayacak sadece enflasyonist bir etki doğuracaktır. Dahası, ücret artışları ile fiyat artışları birbirini kovalayacaktır⁷⁹.

---

⁷⁷ Coşkun Can Aktan, a.g.e., s.12

⁷⁸ Robert B. Ekelund, and Robert D. Tollison, *Economics*, Little Brown c, Boston: 1986, s.687-688

⁷⁹ Ekelund, a.g.e., s.689

Rasyonel beklentiler teorisi ise bireylerin uyumcu (adaptive) değil “rasyonel” (rational) beklentilere sahip olacaklarını ve bu nedenle iktisat politikası uygulamaları karşısında derhal aktif bir tavır alıp, bu politikaların beklenen sonuçlarını değiştireceklerini öne sürmektedir. Bu teoriye göre bireyler, iktisat politikası uygulamaları ve bu uygulamaların yaratacağı etkiler konusunda tam bir enformasyona sahiptirler ve dolayısıyla sistematik bir hata yapmaları söz konusu olamaz. Kısaca, fertlerin rasyonel hareket etmeleri sonucunda, iktisat politikası kendinden beklenen etkileri yaratamaz. Rasyonel beklentiler teorisi taraftarlarına göre; devlet, kısa dönemde dahi, vergiler, kamu harcamaları ve para arzı gibi araçları kullanarak, üretim, istihdam, fiyat istikrarı vb. ekonomik değişkenler üzerinde etkili olamaz. Bu bakımdan “aktif” iktisat politikaları yerine “istikrarlı” politikalar kullanılmalıdır. Bu teoriye göre, devlet sadece oyunun kurallarını belirlemeli; fertler de, hangi imkanların kendilerine açık olduğunu bilip kararlarının muhtemel sonuçlarını önceden kestirebilmelidir. Örneğin; vergi politikası ve kamu harcamaları politikası ile ilgili kararlar önceden belirlenmeli ve sık sık değiştirilmemelidir. Politika değişiklikleri zorunlu olduğu zaman ise, bu değişiklikler yavaş yavaş yürürlüğe konulmalıdır⁸⁰.

Enflasyon, çok sayıda olumsuz ekonomik ve sosyal etkiye yol açtığından bütün yaklaşımlarda üzerinde çok durulan bir sorundur. Rasyonel Beklentiler Teorisi “ politika etkisizliği” teoreminden hareketle, beklentilerin rasyonel nitelikte olmalarından dolayı uygulanacak iktisat politikalarının üretim ve işsizlik üzerinde bir etkiye sahip olmayacağını savunurlar. Bu yüzden enflasyonla mücadelede kullanılacak para ve maliye politikaları çok etkili politikalar olmayacaktır.

---

⁸⁰ Vural Savaş, *Keynezyen İktisat Yıkılırken*, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul: 1984, s.226-244.

İKİNCİ BÖLÜM

ENFLASYONLA MÜCADELEDE KULLANILAN MALİYE POLİTİKASI ARAÇLARI VE BU ARAÇLARIN ENFLASYONUN ÖNLENMESİNDE ETKİNLİĞİ

Enflasyonla mücadelede kullanılan maliye politikası araçları şunlardır. Kamu harcamaları, vergiler ve borçlanmadır. Bu araçların enflasyonla mücadelede nasıl kullanılması gerektiği bu bölümde açıklanmaya çalışılmıştır.

2.1. Enflasyonla Mücadelede Kamu Harcamalarının Etkinliği

Enflasyonla mücadelede kamu harcamalarının etkinliğine baktığımız zaman genel itibariyle harcamaların kısılması gerekmektedir. Bunun için de önce harcama türlerinin sınıflandırılması ve buna göre enflasyonla mücadeledeki etkinliklerinin ortaya konulması gerekmektedir.

2.1.1. Reel Harcamaların Etkinliği

Devletin üretim faktörleri talebi dolayısıyla yapmak zorunda kaldığı harcamalara reel harcamalar denir⁸¹. Devlet bu tür harcamalar yoluyla dolaylı veya dolaysız bir şekilde üretim faktörlerinin ya mülkiyetine ya da kullanım hakkına sahip olur⁸². Reel kamu harcamaları cari ve yatırım harcamalarından oluşmaktadır. Bu nedenle enflasyonla mücadelede reel harcamaların etkinliği, cari ve yatırım harcamaları alt başlığı altında irdelenmesi gerekmektedir.

2.1.1.1. Cari harcamalar

Cari harcamalar genel yönetimin gerektirdiği, her yıl tekrarlayan, faydaları kullanıldığı yıl içinde tükenen, tüketime yönelik, milli gelirin kullanılmasını açığa vuran harcamalardır⁸³. Cari harcamalar personel harcamaları ve diğer cari harcamalardan oluşmaktadır. Cari

⁸¹ Macit İnce, *Maliye Politikası Ders Notları*, Ülgüç Matbaası, Ankara: 1980, s.110

⁸² Abdurrahman Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitabevi, Ankara: 1998, s.171

⁸³ Bedri Gürsoy, *Kamusal Maliye, I.Cilt*, Sevinç Yayınları, Ankara: 1980, s.122

harcamaların ve hatta bütçenin önemli bir kısmı (faiz giderlerinden sonra) personel harcamalardan oluşmaktadır⁸⁴.

Enflasyonla mücadele ederken kamu harcamaları yoluyla toplam talebi kısabilmek açısından düşünülebilecek önlemlerden birisi de, cari harcamalarda kısıntıya gitmektir. Cari harcamalar içerisinde büyük bir paya sahip olan personel harcamaları kısa sürede, özellikle bir bütçe yılında değiştirilemez. Bu konuda devletin birtakım sınırlamalar ile karşı karşıya kaldığı bir gerçektir. Personel giderlerinin kısılması, kamuoyu nezdinde meydana getireceği tepkiler nedeni ile pek fazla uygulama alanı bulmamaktadır. Gerçekten, enflasyonist bir dönemde, personel giderlerinin enflasyon oranının altında bir artış kazanması bile, reel ücretlerde düşme yaratacağı için arzulanmamaktadır⁸⁵.

Maaş ve ücretlerin parasal değerinin düşürülmesi özellikle bu koşullar altında geniş tepkilere yol açabilir⁸⁶. Personel giderlerinin enflasyonist bir dönemde enflasyon oranının altında azaltılması özellikle sosyal adalet ilkeleri açısından bir huzursuzluğa neden olacağı açıktır.

Personel harcamalarında yapılacak kısımlar yukarıda belirtildiği gibi dirençle karşılaşırken; eğitim, sağlık gibi beşeri sermaye harcamalarında yapılacak bir kısıntı ise uzun dönemde ekonominin gelişimi üzerinde çeşitli sorunlar yaratır.

Diğer yandan, cari harcamaların optimum düzeyin altında olması kamu hizmetlerinin kalitesini olumsuz etkileyecektir. Özellikle sağlık, eğitim gibi hizmetleri yerine getiren beşeri sermayeye yapılan harcamaların yetersiz olması veya kısılması, bu alanda başta kalite kaybı olmak üzere, uzun dönemde, toplumsal gelişmeyi sekteye uğratacak faktörlerin doğmasına yardımcı olacaktır.

Kamu cari harcamalarının kısılması tamamlanan yatırımlarında verimsizliğine yol açabilir⁸⁷. Şöyle ki, yapımı tamamlanan bir okul veya hastane, nicelik ve nitelik açısından yeterli personele sahip olmadığında, sözkonusu hizmetler aksayacak, yatırımların verimliliği de azalacaktır.

---

⁸⁴ Ulusoy, a.g.e., s.110

⁸⁵ Beyhan Ataç, *Maliye Politikası*,1998, s.121

⁸⁶ Sevim Görgün, a.g.e., s.89

⁸⁷ Ulusoy, a.g.e., s.111

Modern kamu harcamalarının çoğu ekonomik refaha bir katkıda bulunmayan amaçlar için ayrılmaktadır. Savunma harcamaları bunun en güzel örneklerindedir. Bu giderler bir ekonomik israf olarak görünmektedir⁸⁸.

Savunma harcamalarının ekonomik etkileri uygulamada ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Çünkü, bu harcamalar bir çok bütçede en ağır bölümü temsil etmekte ve faydaları ekonomik terimle değil, politik ve stratejik nedenlerle ölçüldüğünden çoğu zaman vazgeçilmez bir nitelik arzederler. Bu harcamalar özel ihtiyaçların tatmininde kullanılabilecek kaynakların ve faktörlerin yer değiştirmesi anlamına gelmektedir. Bu durumda savunma harcamalarıyla özel tüketim ya da üretim arasında bir çelişki ortaya çıkmaktadır⁸⁹.

Ülkemizde dahil birçok ülkede, bir çok insan gücü zorunlu askerlik hizmetine tabi tutulmaktadır. Ordunun yiyeceği, giyeceği gibi bir çok unsurlar devlet bütçesinden karşılanmakta ve bu tür harcamalar savunma harcamaları içinde büyük yer işgal etmektedir. Bu nedenlerle günümüz devletleri büyük çoğunluğu insan gücünden oluşan ordu yerine, vurucu gücü yüksek tamamen teknolojik ve etkin bir savunma sistemi kurma yolundadır.

Ordudaki insan gücü potansiyelini daha üretken bir şekilde kullanma imkanımız vardır. Zorunlu askerlik hizmetine alınan insan gücü ekonomik faaliyetlerde çalıştırılabilir. Askerlik eğitimi ile bağdaşan üretim türleri, genellikle az sermaye çok insan gücü gerektirenler erlere yaptırılabilir. Gelişen ülkeler demiryolu döşeme, maden çıkarma, ağaçlandırma taşkından koruma, basit yapı işleri, yol-köprü yapımı gibi işlerde erleri askerlik eğitimi amacını aksatmadan çalıştırılabilirler.

Ulusal savunma harcamaları, bilimsel araştırmaya yani malzeme yaratılmasına ve ekonomik alt yapının gelişmesine tahsis edilmiş miktarları önemli oranda içeriyorsa, bu harcamalar daha üretken olacaktır⁹⁰. Diğer yandan savunma harcamalarının üretkenliği doğal olarak ulusal üretime başvurma derecesine de bağlıdır. Bir silahlanma ve donatım programı, sınırlı kapasite yokluğundan, döviz kaynaklarını zorlayıp, savaş araç ve gereçlerinin geniş ölçüde ithalatını gerektiriyorsa, sosyal hasılda bir kayıba yol açacak ve ekonomide bazı dengelerin bozulmasına neden olacaktır.

---

⁸⁸ Halil Nadaroğlu, a.g.e., s.183

⁸⁹ Hubert Brochier-Pierre Tabatoni, a.g.e., s.376

⁹⁰ Brochier-Tabatoni, a.g.e., s.379

Savunma harcamalarının ekonomik sonuçlarını etkileyen ikinci unsur konjonktürle ilgilidir. İnsan ve sınai kapasite olarak, kullanılmamış bir üretim kapasitesine sahip ülkelerle, ekonomisi kaynakların tam kullanımına yakın bir düzeyde çalışan ülkelerde ayırım yapmak zorunluluğu vardır. Tam kapasite ile çalışmayan ülkelerde sakıncasız hatta yararlı bile olabilecektir. Savunma harcamaları bu ülkelerde, silah ve diğer üretim kollarının canlanmasına ve üretimin artmasına neden olacaktır. İkinci tip ülkelerde ise üretim esnekliği sifıra yakın olduğundan, savunma harcamalarındaki artış, kaçınılmaz bir şekilde özel üretim ve tüketim kesiminden askeri üretim ve tüketim kesimine doğru kaynak transfer etme yoluyla çözümlenebilir. Böyle bir transfer genel kural olarak, enflasyoncu baskıların önce ortaya çıkmasına, sonrada gelişmesine neden olacak ve enflasyonist bir zemin hazırlayacaktır. Kullanılan finansman türü ne olursa olsun, hedeflenen savunma yükünün büyümesine feda edilecek, bir kısım sosyal gruplarda tercih gereği kaçınılmaz olacaktır.

Cari harcamalar içerisinde yer alan diğer cari harcamalar ise, kamu faaliyetlerinin yerine getirilmesinde kullanılan günlük tüketime yönelik harcamalardır. Bilgisayar, tebeşir, teksir ve fotokopi kağıdı v.b. kırtasiye malzemeleri bu guruba girmektedir. Enflasyonun önlenmesi için bunların kısılması, hem fayda maliyet yönüyle, hem de etkinlik açısından düşünülen bir tedbir değildir.

Uzun dönemde enflasyonla mücadelede özellikle cari harcamalarda verimlilik artırılabilir. Devlet bu amaçla personel idaresini ıslah eder, memurlarını en verimli oldukları yerlerde çalıştırır, idari teşkilatında değişiklik yapar, daha az elemanla daha çok iş yapma imkanlarını arar, idareyi politik baskının dışında tutar, memurlarını daha iyi denetler, mahalli idareler üzerindeki idari vesayeti daha rasyonel esaslar üzerine oturtur. Devletin aldığı bu tedbirler cari harcamalarda produktiviteyi artırması beklenebilir⁹¹.

Bu tedbirlerle birlikte kamu harcamalarındaki israfları önleyen tedbirlerin alınması da verimliliği artırır. Devlet bu maksatla tasarrufu teşvik eder, kamu harcamalarını politik amaçlar için yapmaz, kamu harcamalarının seçiminde azami sosyal fayda sağlama prensibine sadık kalır⁹².

---

⁹¹ İsmail Türk, *Maliye Politikası*, s.111

⁹² William J. Schultz and Lowell C. Harriss., *American Public Finance*, Prentice-Hall Inc., New York: s.89-109

Cari harcamaların kısılması, ekonomik ve sosyal etki boyutuyla değerlendirildiğinde, enflasyona karşı kullanılabilir bir politika olarak rasyonellik taşımadığı söylenebilir.

2.1.1.2. Yatırım Harcamaları

Yatırım harcamaları, üretimi artıran, üretkenliği olumlu yönde etkileyen, kaynakların daha etkin kullanımını sağlayan, üretim faktörlerinin verimliliğini çoğaltan, faydası birden fazla yıllarda da devam eden harcamalar olarak ifade edilebilir⁹³.

Devletin ekonomide oynadığı rol arttıkça, yatırım harcamalarının devlet bütçesindeki payı da artmaktadır. İstihdam düzeyinin yükseltilmesi, ekonomik kalkınma ve büyüme çabaları, gelir dağılımı ve ekonomik dengenin sağlanması konularında devlet, diğer araçlar yanında kamu giderleri yoluyla da etkili olmak zorunda kalmıştır. Söz konusu etkilerin sağlanması ve sürdürülmesi bakımından cari harcamaların etkisi büyük olmakla beraber, özellikle yatırım harcamaları bir taraftan kaynakların etkin ve verimli kullanılmaları, diğer taraftan dengeli kalkınma, istihdam düzeyinin yükseltilmesi bakımından büyük önem taşıdığı söylenebilir⁹⁴.

Özel sektör yatırımlarının ekonomik gelişmede yetersiz kalması halinde, bunların kamu yatırımları ile tamamlanması ve bu bakımdan ekonomi ve maliye politikası çerçevesinde kamu sektörünün kalkınma planlarına göre yapacağı yatırımların üretim alanları ve miktarları bakımından saptanması gerekir⁹⁵.

Özellikle kamu yatırımları daha çok ekonomi üzerinde dolaylı etkisi olan uzun vadeli altyapı yatırımlarından oluşmaktadır. Bu tür yatırımlar kısa dönemde toplam talepte bir artışa neden olacağından enflasyonist süreci hızlandıran harcamalar olarak kabul edilmektedir.

Kısa dönemde, kamu yatırım harcamalarında yapılacak kısıntı, toplam talebi daraltacağından anti enflasyonist bir etki yaratabilir. Kısa dönemde enflasyonla mücadele için yatırım harcamalarında yapılacak bir kısıntı, uzun dönemde ekonominin kapasitesini daraltıcı bir etki meydana getirebilir.

---

⁹³ Gürsoy, a.g.e., s.122

⁹⁴ Akdoğan, a.g.e., s..70

⁹⁵ Akif Erginay, *Kamu Maliyesi,9.Baskı*, Turhan Kitabevi, Ankara: 1983, s.158

Anti enflasyonist politikalar uygulandığında en büyük kısıntı kamu yatırımlarında olmaktadır. Çünkü bu tür harcamaların azaltılmasına gösterilen tepki son derece düşüktür. Kamu yatırım harcamalarının etkisinin uzun dönemde ortaya çıkması, bu harcama kalemlerinde yapılacak indirimde duyulan direncin az olmasının en önemli nedenidir⁹⁶.

Enflasyonu önleme sürecinde özellikle uzun vadeli, yeni başlayan kamu yatırım programları durdurulabilecek ve belirli bir düzeye gelmiş yatırımlar ise, daha uzun vadeye yayılarak yavaşlatılabilecektir. Ayrıca yeni yatırım projelerinin uygulamaya konulması ertelenebilecektir. Yatırımların bu şekilde sekteye uğratılması, gelişme hamlesini tamamlayamayan ülkelerde, ekonomik kalkınma ve büyümeyi geciktirebilir. Aynı zamanda özel sektör faaliyetlerini teşvik eden ve tamamlayan alt yapı yatırımlarının aksaması, özel sektör yatırımlarını olumsuz etkileyerek, toplam üretime (arz) katkısını azaltabilir.

Kamu yatırım harcamalarında başlanmış projelerin yarıda bırakılması ekonomik açıdan rasyonel değildir. Bu hem kaynak israfına yol açabilir, hem de üretim kapasitesinin genişlemesini önleyebilir. Planlanan yeni yatırım projelerini erteleyerek, kamu harcamalarını azaltmak mümkündür. Ancak, bu tip bir ayarlamamanın kısa sürede gerçekleşmesine çoğu zaman imkan olmayabilir. Başlanmış projelerin tamamlanmasını beklemek gerekebilir. Bu durum enflasyon giderici önlem alınmasında da gecikmeye neden olabilir. Bu gibi anti-enflasyonist bir önlem sermaye birikimini yavaşlatabileceğinden, gelişme hızını olumsuz yönde etkilediği söylenebilir⁹⁷.

Büyük yatırımlar kısa dönemde tamamlanamayacaklarından, daha uzun dönemlere yayılabilirler. Projeleri hazır yatırımlarda uygulama geciktirilebilir. Özellikle üzerinde durulacak yatırım projeleri en kısa sürede üretime dönüşecek yatırımlar olmalıdır. Böylece toplam arz toplam talep arasındaki enflasyonist açık üretim artışıyla karşılanabilir. Yine, daha önce alınmış olan her türlü teçhizatlar, araç ve gereçlere yeterince ödenek ayrılarak bunların çürümeleri ve yerlerine yenisinin alınması önlenir.

Projeler içerisinde üretken olmayan: bazı büyük devlet binası inşaatları, kalkınmayı geciktirmeyecek nitelikteki bazı bayındırlık projeleri ertelenebilir niteliktedir. Nitekim bir

---

⁹⁶ Ataç, a.g.e., s.121

⁹⁷ Sevim Görgün, a.g.e., s.89

devlet dairesinin, polis karakolunun, cezaevi binası inşaatının milli gelirin artışını doğrudan etkileyen bir yanı olmadığı ifade edilebilir. Bu nedenle üretici yanı olmayan bu projelerin ertelenmesi, ekonomiye pek zarar vermeksizin enflasyonu önleyici olabilir⁹⁸.

Diğer yandan, kamu yatırımlarında yapılacak bir sınırlama politik destek de bulabilecektir. Çünkü bazı alanlarda kamu- özel sektör yatırımları rakip olabilmektedir. Bir alandaki kamu yatırımlarının kısılması o alanda özel sektör lehine bir gelişmeye neden olacağından politik açıdan tercih edilebilecek bir uygulama olacaktır. Yatırım harcamalarındaki kısılma sonucu tepki almayan politikacılar cari harcamalara da dokunmayarak kamuoyu desteği alan bir politika uygulayabileceklerdir.

Kamu yatırım harcamalarında yapılacak bir kısıntının milli geliri azaltıcı etkisi, marjinal tüketim eğilimine bağlı olarak, mutlak harcama rakamından daha büyük bir olumsuz etki yapabilecektir. Kapalı bir ekonomide kamu yatırım harcamalarındaki azaltmanın daraltıcı etkisi çarpan $1/(1-c)$ katsayısı ile belirlenir.

Kamu yatırım harcamalarının azaltılması kısa dönemde toplam talebi azaltacağından anti enflasyonist etki yapacaktır. Fakat, uzun dönemde üretim kapasitesindeki azalışlara yol açacağı için enflasyonla mücadelede sakıncalı bir yol olarak görülmektedir. Uzun dönemde enflasyonla mücadelede en etkin yöntem, üretim kapasitelerini (arzı) artırıcı politikalaradır.

Türkiye’de çeşitli dönemlerde uygulanan anti enflasyonist istikrar tedbirleri, kısa dönemde istikrarsızlığı azaltma pahasına, uzun dönemde yeni istikrarsızlıkların tohumlarını ekmiştir. Bu nedenle, yıllardır istikrar tedbirleri uygulanmakta ve enflasyon sorunu bir türlü çözülememektedir. İstikrar tedbirleri adı altında alınan talep kısıcıcı tedbirler, uzun dönemde üretimin kısılmasını da beraberinde getirdiklerinden, toplam talep toplam arz arasındaki dengesizliğin devam ettiği söylenebilir. Sonuçta, Türk toplumunun uzun bir süreçte enflasyonla birlikte yaşamak zorunda kaldığı söylenilebilir.

---

⁹⁸ İnce, a.g.e., s.113-114

2.1.2. Transfer Harcamaları

Transfer harcamaları satın alma gücünün kişilere veya sosyal tabakalara karşılıksız olarak geçirilmesidir. Devlet bu harcamaların karşılığında ne bir mal, ne bir hizmet veya üretim faktörü satın almaz. Devletin mal varlığından çıkan paralar başka kişi veya kurumların mal varlığına geçerler.

Transfer harcamalarının, enflasyonun önlenmesindeki etkinliğini, transfer harcamalarının alt grupları olan sosyal transferler, iktisadi gayeli mali transferler ve faiz ödemeleri başlığı altında incelenebilir.

2.1.2.1 Sosyal Transferler

Enflasyonist bir dönemde kamu transfer harcamalarında bir kısıntıya gitme olanakları da sınırlıdır. Genellikle gelir dağılımını düzeltmek amacıyla gerçekleştirilir. Emekli dul ve yetimlere yapılan ödemeler bu tür yardımların başlıcalarıdır. Yine Türkiye’de düşük gelirlilerin, sağlık harcamalarının devlet tarafından yapılan transferlerle karşılanması şeklinde gerçekleştirilen yeşil kart uygulaması da sosyal transferlere örnek verilebilir.

Bu yardımlar genellikle düşük gelirli kesimlere yapılmaktadır. Bu tür transferlerin enflasyonist dönemlerde kısılması bir yana, en azından enflasyon düzeyinde artırılması gerekir. Çünkü, düşük gelirli emekli, dul ve yetimlerin maaşlarının reel değerini koruması için enflasyon ölçüsünde artırılması gerekir⁹⁹. Aslında bu kesimin marjinal tüketim eğilimi yüksek olduğundan, transfer edilen kaynaklardaki bir kısıntı doğrudan toplam talepte bir azalmaya neden olacağından anti enflasyonist politika aracı olarak kullanılması etkin olabilir. Fakat, enflasyondan en çok etkilenen düşük gelir gruplarına yapılan harcamalarının kısılması hiçbir ülkede sözkonusu olmamakla birlikte, böyle bir uygulamanın sosyal devlet anlayışına uymadığı da söylenebilir¹⁰⁰.

---

⁹⁹ Ataç, a.g.e., s.122

¹⁰⁰ Ulusoy, a.g.e., s.115

2.1.2.2. İktisadi Gayeli Mali Yardımlar

Firmalara mali yardım şeklinde yapılan transfer harcamalarına gelince, bunların ekonomi üzerindeki ilk etkilerinin de enflasyonist olması muhtemeldir. Ancak, bilindiği gibi bu tür harcamalar selektif nitelikli olup değişik amaçlarla kullanılabilir. Bu nedenle, eğer, yapılan yardımlar fiyat yükselişlerini ve bu yolla kısmen ya da tamamen maliyet yükselişlerini sınırlamak amacını taşıyorsa, veya bu yardımlar ekonominin üretim kapasitesini artırmak için etkin bir şekilde kullanılıyorsa, uzun dönemde, toplam arzın artırılması ve gelir dağılımı açısından yararlı sonuçlar elde edilebilecektir. Bu arada, enflasyonla mücadele etmek için bu harcamalarda bir kısıntıya gidilmesi isteğinin, baskı gurubu oluşturularak politik direnç ile karşılaşacağı unutulmamalıdır.

Bu transferler içinde görev zararlarından dolayı KİT'lere yapılan yardımlar, sosyal güvenlik kurumlarına yapılan transferler ve özel sektör yatırım teşvikleri yer almaktadır. KİT'lerin özelleştirilerek, sosyal güvenlik kurumlarının da yeniden yapılandırılarak, kendi kendilerine yeterliliği sağlanmalı ve bütçe üzerindeki yükü hafifletilmelidir. Bu sayede transfer harcamalarının kısılması mümkün olabilecektir.

Enflasyonist dönemlerde, mali yardımlar yeniden gözden geçirilmeli enflasyonu besleyici olanlar kaldırılmalıdır. Sosyal amaçlı mali yardımlardan mümkün olduğu kadar kaçınmak gerekir. Firmalara transfer edilen fonlar, üretim kapasitesini genişletmek için etkin bir şekilde kullanılıyorsa bunlarda yapılacak bir kısıntı üretimi düşürür. Uzun dönemde, daha yüksek bir gelir seviyesinde toplam arz- toplam talep eşitliğinin kurulması amaç olduğuna göre, transfer ödemeleri eğer gerçekten yatırım ve üretimi teşvik ediyorsa, bunların arttırılması gerekir. Ancak bu tip transferler yüksek gelir gruplarının gelirlerinin artmasını sağlar.

Bunun için enflasyonist bir dönemde gelir bölümünde artan eşitsizliği daha da arttırıcı yönde bir etki yapar, kısa dönemde ise yatırım malları talebini arttırdığından enflasyonist eğilimi hızlandırabilir. Etkin bir gelir ve servet vergisi sistemi ile yapılacak aksi yönde değişiklikler bu olumsuz etkileri giderebilir. Örneğin büyük servetlerden ve yüksek gelirlilerden alınan vergilerin oranları arttırılarak, firmalara yapılan transfer ödemelerinin,

gelir bölüşümü üzerindeki olumsuz ve toplam harcamaları arttıran etkisini önlemek mümkündür¹⁰¹.

Özel sektör yatırım teşvikleri bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesi, arz sıkıntısı yaşanan sektörlerde üretimin teşvik edilmesi ve döviz kazandırıcı sektörlerle fiyat avantajı sağlamak amacıyla mali kaynak aktarılması şeklinde uygulanmaktadır. Bir ölçüde mali yardımlar selektif kullanılarak uzun dönemde arzı artırıcı bir işlev yüklenmektedir.

Ülkemizde iktisadi gayeli mali yardımlar uygulamasına baktığımızda bu harcamaların verimli kullanılmadığını görmekteyiz. Etkin denetim ve yaptırım olmadığından teşvikli yatırımların önemli bir kısmı tamamlanamamakta ve teşvikler geri ödenmemektedir. Bu amaçla kredi kullandıran Türkiye Kalkınma Bankası verdiği kredilerin büyük bir kısmını geri alamamaktadır.

Yine teşviklerin planlı yapılmayışı, teşviklerin dağıtılmasında rasyonel kriterler yerine politik kriterlerin ön planda tutulması kaynak israfı anlamına gelmektedir. Böylece zaten yetersiz olan sermaye birikimi verimsiz alanlara aktararak bir anlamda israf edilmektedir. Türkiye’de üretim kapasiteleri, dünya konjonktürü, dış talep kapasitesi gibi faktörler dikkate alınmadan tekstil, turizm ve uluslar arası nakliyecilik gibi bazı sektörlerle verilen aşırı teşvikler üretim fazlasına yol açarak, bu sektörleri krizin eşiğine getirmiş ve birçok firmanın iflasına neden olduğu söylenebilir¹⁰².

Enflasyonist bir ortamda mali gayeli yardımların kısılması, kısa dönemde, enflasyonu önleyici bir etki yapabilir. Yine plansız dağıtılan ve arz yetersizliği olan alanlara yönlendirilemeyen mali yardımların, kısılması devletin gelir-gider dengesini sağlamada etkin bir unsur olabilir. Fakat mali yardımların kısılması özellikle çıkar gruplarının büyük tepkisine neden olacaktır. İktidarlarla büyük ölçüde işbirliği içinde olan düşük faizli veya karşılıksız teşviklerle beslenen firma sahipleri, alacakları kaynakların kısılmasına büyük tepki göstereceklerdir. Varlık nedenini büyük ölçüde çıkar gruplarının desteğine borçlu olan iktidarlar da, bu tür harcamaların kısılmasına sıcak bakmayacaktır.

---

¹⁰¹ Görgün, a.g.e., s.90

¹⁰² Ulusoy, a.g.e., s.147

Üretimi teşvik amacıyla verilen sübvansiyonların arz arttırıcı ve fiyat düşürücü etkileri de bulunmaktadır. Bunun uygulaması ise şu şekilde mümkündür. Devlet harcamalarındaki artış genellikle enflasyonu şiddetlendirme yönünde olduğu halde, sübvansiyonlar rasyonel kullanıldığı takdirde enflasyonist baskıyı kontrol altına almakta bir araç olabilir¹⁰³.

Sübvansiyonlar, hükümetlerin elinde geniş ölçüde kullanma imkanı olan ve çeşitli konulara tahsis edilebilecek nitelikte bir araçtır. Klasik kullanım yerleri, fiyat politikası ve anti enflasyonist eylemlere ilişkindir. Günümüzde sübvansiyonlar ekonomik dengeyi sağlama, üretimi arttırma, sanayinin yeniden yerleştirilmesi v.b. konularda geniş ölçüde kullanılmaktadır. Sübvansiyonlar, hem özel teşebbüslere, hem de kamu kurum ve kuruluşlarına verilebildiklerinden ekonomik etkileri çok geniştir.

Sübvansiyonlar üretimi kıt olan, piyasada üretilmesi güç ya da mümkün olmayan malların arzını arttırarak talep baskılarını ve dolayısıyla enflasyonist baskıyı giderebilir. Eğer gerçekten tam istihdam sağlanmışsa, sübvansiyonlar, işletilmesi kârlı olmayan fakir kaynakların üretimini mümkün kılması haricinde, toplam üretimin arttırılmasında bir katkısının olduğu söylenemez. Fakat, sübvansiyonlar, özellikle kıt stratejik malların üretimini arttırarak, genel enflasyonist basıncı azaltabilir. Bazı tip mali yardımlar, maliyet yükselişlerini telafi etmekte ve firmaların fiyatlarını yükseltmemelerini, böylece geçim indeksini arttırmamaları ve genel ücret artışı meydana getirmemeleri koşuluyla, zorunlu tüketim malları üretimine yapılan yardımları içerir¹⁰⁴.

Başarılı bir sübvansiyon politikasında, sübvansiyon verilen firmaların seçimi de çok önemlidir¹⁰⁵. Devlet tarafından güdülen amaç, yatırım kararlarını etkilemek olduğundan sübvansiyon yolu ile özendirmenin plan yada sanayi politikaları yönelimlerinin belirli doğrultuda olması gerekir. Birçok nedenlerle yatırım ve oto finansman kaynakları arasında olumlu bir bağlantı vardır. Güçlü bir oto finansman oranı yüksek faiz hadleri ile çalışan, dar bir sermaye piyasasının zorlanmalarından girişimi kurtarır. Öz kaynak kullanılarak yapılan yatırımın maliyeti her zaman düşüktür.

---

¹⁰³John F.Due, Maliye; Bir İktisadi Analiz(Çev. Sevim Görgün- İzzettin Önder), 3. Baskı, İ.Ü.İ.F Yayınları, İstanbul: 1967, s.600

¹⁰⁴Hubert Brochier,– Pierre Tabatoni, Mali İktisat(Çev.Adnan Erdaş) İ.Ü.İ.F. Yayını,İstanbul: 1977,s.385 .

¹⁰⁵Hubert Brochier, - Pierre.Llau, Albert Michalet., Maliye Ekonomisi(Çev. Adnan Erdaş), A.İ.T.İ.A. Maliye Fakültesi, Maliye ve Vergi Hukuku Enstitüsü Yayınları, No: 10, Ankara: 1981, s.385

Anti – Enflasyonist bir politikada sübvansiyon politikasının başarısı, sübvansiyon uygulanacak malın seçimine bağlıdır. Bu mallar meydana getirdikleri zincirleme etkilere göre seçilebilirler. Enflasyonist bir süreç içerisinde malların fiyatları zam tehlikesine eşit olarak maruz kalmazlar. Bu bakımdan malları aktif mallar ve pasif mallar olmak üzere iki kategoriye ayırabiliriz. Fiyatlarındaki artışla öbür malların fiyatlarında da belirli bir artış meydana getiren mallar aktif, fiyatlarına yapılacak zam diğer malların fiyatlarını etkilemiyorsa pasif mal denir¹⁰⁶.

Bu durumda aktif mallara, enflasyoncu gerilimlerin dağılmasını mümkün olduğu kadar azaltacak şekilde, sübvansiyon verilecektir. Örneğin, et arzı çok büyük bir kıtlık arz eder. Bunun sonucu olarak fiyatı çok büyük yükselişler kaydedebilir. Et fiyatının yükselmesi diğer malların fiyatlarına da sıçrayabilir. Bu durumda ete sübvansiyon verilmesi uygun olacaktır.

Sübvansiyon politikasının iyi kullanılması, ödemenin yapılacağı üretim veya dağıtım aşamasına, isabetli seçimine bağlıdır. Sübvansiyonların tüketimden alınan vergilerin arttırılması yoluyla finansmanı, prensip itibariyle pek rasyonel değildir. Çünkü; bir elle verilmiş olanın, öbür elle alınmış olması anlamına gelir. Fakat sübvansiyon verilen malları vergilendirmemek ve sadece pasif malların vergilerine zam yapmak mümkün olduğu halde, tüketiciden vergi alınması, aktif ve pasif mallar arasındaki ayrıcalığın arttırılmasına ve sübvansiyon etkinliğine temel teşkil eden bir transferin tüm olarak pasif mallar üzerine yüklenmesine yol açabilir¹⁰⁷.

Sübvansiyon ödemelerinin, halkın elinde artan satın alma gücü doğurduğundan dolayı, enflasyonist oldukları da bilinmelidir. Fakat, bunlar üretimi kıt malların üretiminde belirli yükselişlere neden olursa, arzdaki artışın, aşırı talebi yenecek kadar fazla olması da muhtemeldir. Endüstrideki bütün firmalara giden global mali yardım, faydadan çok zarar meydana getirebilir. Ancak uygulamada, mali yardımı gerçekten daha fazla üretim artışı getiren birimlere tahsis etmek sanıldığı kadar kolay değildir. Herhangi bir direkt mali yardım programı, aldatıcılığı da beraberinde getirebilir. Enflasyonun kontrolü açısından, en etkili mali yardım tipinin, ithalata uygulanan mali yardımlar olduğu söylenebilir. Böyle bir mali yardım, iç satın alma gücüne bir ilave yapmadan, malların yurt içi arzını artırabilir¹⁰⁸.

---

¹⁰⁶ Brochier and Tabatoni, a.g.e., s.385

¹⁰⁷ Brochier and Tabatoni, a.g.e., s.544

¹⁰⁸ Due, a.g.e., s.602

2.1.2.3. Faiz Ödemeleri

Türkiye gibi birçok gelişmekte olan ülkede transfer harcamaları içinde en önemli kalem hiç şüphesiz faiz ödemeleridir. Türkiye bütçesinin faiz dışı fazla verdiği dikkate alındığında faizden arınmış bir bütçenin ekonomiye olumlu ivme kazandırma ve topyekün bir kalkınma başlatabilmek için çok büyük itici güç olabileceği açıktır.

Özellikle iç borçlar, hem faiz oranlarının yüksekliği hem de vadelerinin kısa olması nedeniyle bütçeye ve dolayısıyla ekonomiye büyük bir yük getirmektedir. Faiz ödemeleri aynı zamanda hem kaynak kullanımında etkinsizliği artırmakta, hem de gelir dağılımını bozmaktadır.

Anti enflasyonist istikrar tedbirleri alındığı dönemlerde hiç dokunulmayan gider kalemleri arasında faiz ödemeleri yer almaktadır. Bunun nedeni devletin borçlanma kabiliyetini (kredibilitesini) kaybetme kaygısıdır. Oysa istikrar tedbirleriyle özveriyi topluma yayma görüntüsü verilmediği müddetçe enflasyon sorunu çözülemeyecektir. Büyük toplumsal dayanışma sonucu enflasyonun dizginlendiği unutulmamalıdır.

Gelişmekte olan ülkelerde kamu harcamalarının gelişimi cari harcamalar ile transfer harcamalarının içindeki faiz harcamalarının yüksek olması yönünden önem arz etmektedir. Kamu harcamalarının ekonomi içindeki payının yüksek olması da ekonominin gelişimi için dikkat edilmesi gereken bir durumdur. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda kamu kesimi büyümüştür. Ancak kamu kesiminin büyümesi yatırım harcamalarından kaynaklanmadığı görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin, artan nüfuslarını istihdam etmek için uyguladıkları politikaların cari harcamalarda artışlara neden olduğu ve bunun sonucunda da cari harcamalarda ortaya çıkan bu artışı finanse edecek borçlanmaya başvurmak, borç yükünü artırmıştır. Cari harcamaların finansmanında uygulanan borçlanma sonucu borç yükü artmıştır. Bununla birlikte, hemen hemen tüm gelişmekte olan ülkelerde faiz yükleri artmıştır¹⁰⁹.

---

¹⁰⁹ Sanjay Pradhan and Vinaya Swaroop, "Public Spending and Adjustment", *Finance and Development*, 1993, s.30

Gelişmekte olan ülkeler, artan borç faiz ödemelerini ve bu ödemelerin nedeni olan cari harcamalarını kıstmak, yani kamu kesiminin ekonomideki payını azaltmak için çeşitli istikrar politikaları uygulamaya koymuşlardır. Ancak, istikrar politikası olarak kamu harcamalarında kısıntıya gitmek bazı önemli noktaları ortaya çıkarmaktadır. Birinci olarak, faiz harcamaları gibi bazı harcama bileşenleri kamu otoritelerinin hemen kontrol edebileceği harcamalar değildir. İkinci olarak, kamu harcamalarında indirim gitmek çeşitli sosyal ve ekonomik maliyetler içermektedir. Örneğin, büyük inşaat projelerinin askıya alınması veya ertelenmesi ekonomik maliyetler içerirken, destekleme alımlarının azaltılması ise, ciddi sosyal maliyetlere yol açabilmektedir¹¹⁰.

Gelişmekte olan ülkeler, geçmişte döviz cinsinden yüksek orandan borçlanabilirken, şu an önemli bir sorun ile karşı karşıyadır. Özellikle dış şokların yoğun yaşandığı günümüzde dış borçlara ilişkin para, faiz oranları, vade risklerinin nasıl idare edileceği önem arz etmektedir. Bir ülkenin dış şoklara karşı kırılganlığında, toplam borcun miktarı kadar vade profili de önemlidir. Ülkelerin baskıyla karşılaştıkları en önemli sorun, kamu borcu konusunda kurumsal düzenleme reformlarına duyulan ihtiyaç olmaktadır¹¹¹.

---

¹¹⁰ Ke-Young Chu, External Shocks and Fiscal Policy In LDCs, Finance and Development, 1988, s.29-30

¹¹¹ Marcel Cassard and David Folkerts-Landau, "Sovereign Debt: Managing The Risks", *Finance and Development*, Vol:34. No:4, s.12

2.2. Enflasyonla Mücadelede Vergilerin Etkinliği

Vergi politikasının ilk ve en eski amacı kamu giderlerini finanse etmektir. Vergilemenin temel nitelikteki bu mali amacı, vergi gelirlerinin yeterli olmasını zorunlu kılar. Ne var ki, bu sırada vergileme dolayısıyla katlanılacak fedakârlığın en düşük seviyeye indirilmesi gerekir. Bu nedenle mali amacı gerçekleştirmeye yönelik rasyonel bir vergi sisteminin her şeyden önce, sübjektif fedakârlığı asgari düzeyde tutması, yani veri bir vergi yükünü yükümlüler arasında mümkün olduğu kadar adil dağıtması gerekir.

Rasyonel bir vergi sisteminin mali amacı gerçekleştirirken göz önünde tutması gereken koşullardan birisi de, piyasa mekanizmasının işleyişini aksatıcı müdahalelerden kaçınmak, bir başka deyişle rekabet bakımından tarafsızlık ilkesine ters düşen arzulanmayan etkilerin ortaya çıkmasına engel olmaktır¹¹².

Enflasyonun hüküm sürdüğü bir ekonomide, vergileri artırmak diğer bir deyişle vergi yükünü yükseltmek, kısa dönemde, vergi yükümlülerini likiditeden mahrum etmek, bütçe fazlasını meydana getirmek ve ekonomideki satın alma gücü fazlasını emmek bakımından gerekli olmaktadır.

Vergiler kişilerin kullanılabilir gelirlerinde, bu yolla özel tüketim ve yatırım harcamalarında bir azalmaya neden olarak ekonomi üzerinde daraltıcı etkiye sahiptirler. Bu nedenle kısa dönemde enflasyonla mücadelede, maliye politikalarından birisi de yeni vergiler koyarak ya da mevcut vergi oranlarını yükselterek hem talep kısılmış yani enflasyon önlenmiş olacak hem de vergi gelirleri artırılarak bütçe fazlası oluşturulmuş olacaktır¹¹³.

Vergilerin artırılmasının toplam talep üzerinde olduğu kadar toplam arz üzerinde de etkisi olduğu bilinmektedir. Bu nedenle enflasyonla mücadele programında, farklı vergilerin ekonomi üzerinde farklı etkilerinin gözönünde bulundurulması ve amaca en uygun bileşimin seçilmesi gerekmektedir.

---

¹¹² Salih Turhan, *Vergi Teorisi ve Politikası*, İstanbul: 1987, s.38-39

¹¹³ Ataç, a.g.e., s.123

Vergi türlerine göre talep kısıcıcı etki farklı olacaktır. Vergilerin talebi kısma gücü vergi ödeyenlerin marjinal tüketim eğilimi ve vergi matrahıyla yakından ilgilidir. Yine vergilerin ikame veya gelir etkisine yol açması da etkinliğini belirleyen diğer bir unsurdur.

Enflasyonla mücadelede kısa dönemli asıl amacın efektif talebi kıstmak olduğu düşünöldüğünde, vergi oranlarının artırılması veya daha önce vergilendirilmeyen rezervlerin vergilendirilmesi bu sürece yardımcı olacaktır.

Enflasyonla mücadelede vergi politikasıyla mükellefler vergilendirilecekleri için, sert tepki göstermeleri muhtemeldir. Çünkü mükellefler kamu harcamalarından elde ettikleri faydaya değil, ödedikleri vergiye bakârlar.

Vergi mükelleflerinin ödedikleri vergiler, mükellefin, kullanılabilir gelirini azaltacağından, eski gelir düzeylerini korumak düşüncesiyle boş zamanlarını daha çok değerlendirecekler, daha çok çalışmak zorunda kalacaklardır. Sonuçta mükelleflerin gelirleri artacağından, verginin bu etkisine gelir etkisi denir. Vergi bu şekilde düzenlenince hem üretim artacak, hem de artan vergi geliri ile bütçe fazlası oluşturulabilecektir¹¹⁴.

Vergi artışı karşısında mükellefler, çok çalışıp vergi ödemektense dinlenmeyi tercih edebilirler. Mükelleflerin vergi yükü artışı karşısındaki bu davranışlarına verginin ikame etkisi denir. Özellikle enflasyon devrelerinde vergi memurları, maliye bakanlığı uzmanları verginin dozunu gelir etkisi sağlayacak şekilde ayarlamalıdır¹¹⁵.

Kamu harcamalarının azaltılması efektif talep düzeyini düşürmeyebilir. Kamu harcamalarını azaltmak ve vergileri sabit tutmak suretiyle bir bütçe fazlası meydana getirmek, efektif talebi kıstmayabilir. Gerçekten, enflasyon devrelerinde istihdam ve milli gelir seviyesi yüksek, şahısların ellerinde özel harcamalar için kullanabilecekleri likit kıymetler fazladır. Onun için, vergi mükelleflerinin vergi yükleri artırılmazsa, kamu harcamalarındaki azalmalar yerlerini özel harcamalardaki artışlara bırakabilir ve bütçe fazlası dolayısıyla ekonomide toplam para arzının daralması ve bunun antienflasyonist etkisi paranın el değıştirme hızının artmasıyla giderilebilir. Kaldı ki, zamanımızda iktisaden kalkınmış ekonomilerde, milli savunma ve transfer harcamaları, iktisaden az gelişmiş ekonomilerde yatırım harcamaları,

---

¹¹⁴ İsmail Türk, *Maliye Politikası*, 12.Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara: 1998, s.111

¹¹⁵ Ulusoy, a.g.e., s.100

transfer harcamaları, idari harcamalar ve belirli memleketlerde de milli savunma harcamaları artış eğilimi göstermekte, kamu harcamalarını kısmak mümkün olmamaktadır¹¹⁶

Enflasyona karşı hemen her verginin az yada çok miktarda olumlu etkisi bulunmakta olup; vergileri arttırmak, mükelleflerin satın alma gücünü kısıbilecek, bütçe fazlası oluşturabilecek ve arz arttırılabilecektir. Bu finansman kaynağının enflasyon giderici en büyük özelliği toplam talep ile toplam arz arasındaki açığı daraltma yada kapatma özelliğinde olmasıdır¹¹⁷.

Her vergi çeşidinin enflasyona karşı etkisini kuramsal olarak belirlemek, bir ölçüde olsa mümkün olmakla birlikte, vergi uygulamalarının anti- enflasyonist politika açısından etkinliği; uygulanan vergi çeşidine, uygulandığı ülke, sahip olunan koşullara ve amaçlara bağlı olarak gerçekleşir¹¹⁸.

Ayrıca enflasyonla mücadelede hangi vergilere önem vermek gerektiği konusu, özünde bir memlekette yürürlükte olan vergi sistemi sorunudur. Bu ise, herşeyden önce ülkelerin ekonomik ve sosyal yapısı ile ilgilidir. Genellikle gelişmiş ekonomilerde dolaysız, az gelişmiş ekonomilerde dolaylı vergiler devlet gelirlerinin önemli bir kısmını teşkil ederler¹¹⁹.

Enflasyon karşısında bütün vergi çeşitlerinin etkinliği aynı ölçüde değildir. Gelir üzerinden alınan vergiler ile servet veya servet transferi üzerinden alınan vergilerin veya harcamaya yönelik vergilerin etkileri değişik olacaktır. Gerek tarifelerin artan oranlı, azalan oranlı olması, gerekse ayırma ilkesinin uygulanabilmesine olanak vermesi, indirim uygulamaları, firma maliyetleri üzerinde asgari yük yaratması gelir vergisiyle kamu harcamalarının finansmanını, enflasyonla mücadele açısından daha etkin bir hale getirmektedir¹²⁰.

---

¹¹⁶ İsmail Türk, “İstikrarda Maliye Politikasının Yeri Ve Rolü”, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt XV, No:4, Ankara: 1960, ss.24-25

¹¹⁷ Abdurrahman Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayın No: 34, Ankara: 1985, s.368

¹¹⁸ Fevzi Devrim, *Maliye Politikası*, Mas Ambalaj Ofset, İzmir: 1983, s.162

¹¹⁹ İsmail Türk, *İktisadi Kalkınmanın Finansmanında Vergi Politikası*, Sevinç Matbaası , Ankara: 1961,ss.74-79

¹²⁰ Akdoğan, a.g.e., s.369

Enflasyonla mücadelede vergi politikasına getirilen itirazları aşağıdaki gibi özetleyebiliriz¹²¹:

- İş hayatı vergilerdeki değişikliklerden olumsuz etkilenebilir. Bu etkilenme üretimi azaltabilir.
- Hükümete yetki devrinde bulunmaksızın vergi sistemini ayarlanabilir hale getirmekte güçlük vardır. Yeni vergi kararları almak zor bir süreçtir.
- Vergi sisteminde değişiklik, ayarlama ve uyumlaştırma yapılırken zamanlama hatası yapılabilir.
- Yeni vergilerle bütçe dengesinden uzaklaşılabilir. Yeni vergilerle üretim ve dolayısıyla matrah kısılarak daha az vergi toplanabilir. Bunun neticesinde bütçe gelir – gider dengesi daha da bozulabilir.

Dolaylı veya dolaysız vergilerin enflasyonist baskılara karşı etkileri farklıdır. Enflasyonla mücadelede mümkün olduğu kadar dolaylı vergilere ağırlık verilmelidir. Çünkü; dolaysız vergilerde vergi ikame, dolaylı vergilerde gelir etkisini gösterir. Kaldı ki enflasyonu önlemek için toplam üretimde artırılması gerekir. Bu nedenlerle de dolaysız vergilere başvurmak suretiyle yatırımları azaltmak ve toplam arzın artmasına engel olmamak gerekir.

Enflasyonun önlenmesinde esas hedef likiditenin kısılması olduğu için en etkin vergiler dolaylı vergilerdir. Bu vergilerin idaresi ve tahsili kolay, getirisi yüksek, likiditeyi kısıcıcı etkisi büyüktür. Oysa iş hayatını ve dolayısıyla girişimcileri etkileyen vergi dolaysız vergilerdir. O nedenle iş hayatının anti enflasyonist vergi politikalarına itirazı yerinde bir itiraz değildir.

Zamanlama konusu da vergilendirmede çok büyük önem taşımaktadır. Bazı durumlarda geç kalınmış müdahale, hiç müdahale yapılmamasından daha büyük olumsuzluklara neden olabilmektedir.

Enflasyonun önlenmesi için yapılması gerekenlerden birisi de toplam arzın toplam talep seviyesine yükseltilmesidir. Oysaki teşvik edici vergi politikasıyla toplam arzın toplam talep düzeyine hemen yükseleceğini zannetmek yanlıştır. Gerçekten, teşvik edici vergi

---

¹²¹ Türk, *Maliye Politikası*, s.114

politikasının başarıyla uygulanabilmesi bazı önşartların mevcudiyetine bağlıdır. Teşvik edici vergi politikası herşeyden önce özel sektörü geniş, girişimcileri hudutsuz kar peşinde koşan, para şuurunu kazanmış, piyasa ekonomisinin teşvik tedbirlerine karşı hassas olduğu ekonomilerde başarı gösterebilir. Ayrıca bu ekonomilerde kamu hizmetlerinin yaygın müteşebbislerin dürüst olmaları adı geçen politikanın başarıya ulaşmasını sağlar¹²². Çünkü, her teşvik tedbirinden yararlanma mükelleflerin işlemlerine açıklık getirir.

Vergi politikasının istikrarı sağlamak amacıyla enflasyonist koşullarda uygulanmasını dolaylı ve dolaysız vergiler başlığı altında inceleyebiliriz.

2.2.1. Dolaysız Vergiler

Dolaysız vergiler gurubuna beyana dayalı olarak kişilerin gelirlerinden alınan vergilerden gelir ve kurumlar vergisi ve servet vergileri girmektedir. Enflasyonu önleme amaçlı olarak yapılacak müdahaleler etkilerini bu mükellefler üzerinde doğrudan gösterirler.

2.2.1.1. Gelir Vergisi

Gelir vergileri, üretim faktörlerinin üretime katkıda buldukları esnada alınan ve ilke olarak artan oranlı tarifeli vergilerdir. Harcamaların gelirin bir fonksiyonu olarak belirlendiği modelde, gelirlerin azaltılması yolu ile toplam talebi kısabilmek için bu vergiler uygun görülebilir. Fakat genel itibariyle harcamalar tüketimin bir fonksiyonu olması nedeniyle enflasyonun önlenmesinde etkili bir vergi değildir.

Gelir vergilerinin artan oranlılık niteliği, enflasyonda ortaya çıkan gelir dağılımı bozukluğunun düzeltilmesi açısından elverişli bir araç oluşturur. Gelir vergileri, artan oranlılık şiddetine bağlı olarak yüksek gelir dilimine dahil yükümlülerin, yüksek vergiye tabi olmalarına yol açtığından, yeniden gelir dağılımı açısından olumlu görülürler. Ancak, artan oranlılığın böyle bir sosyal sonucu ortaya çıkarabilmesi bazı temel varsayım ve koşullara bağlı bulunmaktadır. Bir kere, vergi kaçakçılığı tamamıyla önlenmiş olmalıdır. Eğer görece olarak yüksek gelirli vergi kaçırabiliyorsa, düşük gelirli kaçırıyorsa sözü edilen amaç sağlanamaz. İkinci olarak, görünürde yeniden dağılım amacı sağlansa bile, verginin yansımaları

---

¹²² Ragnar Nurkse, "Problems of Capital Formation in Under- Developed Countries Basil Blackwell, Oxford: 1953, s.155

ve yerleşmesi ile nihai yükümlüler kanuni yükümlülerden çok farklı kişi ve gruplardan oluşursa, yine öngörülen amaç gerçekleşmiş olmaz¹²³.

Artan oranlı tarife, otomatik istikrar sağlayıcı politikalar çerçevesinde değerlendirildiğinden, her koşulda yeniden gelir dağılımının düzeltilmesini tam olarak sağlamayabilir. Zira, en üst gelir düzeyinden sonra vergi tarifesi düzleşeceğinden, bu kademedeki yükümlüler gelir artışları karşısında düz oranlı vergiyle karşı karşıya kalacaklardır. Bunun altında gelir elde eden tüm yükümlüler gelir artışları karşısında, düz oranlı vergiyle karşı karşıya kalacaklardır.

Bir ekonomide enflasyonla mücadele için, gelir vergilerinde değişiklik yapılması politikasının tüketim harcamaları üzerindeki azaltıcı etkisi harcamalar üzerinden alınan vergilere göre daha azdır. Çünkü gelir vergisinin bir kısmı tasarruflardan ödenmektedir¹²⁴.

Gelir vergisinin artan oranlı bir yapıya sahip olması konjonktürel dalgalanmalara uyum göstermesini kolaylaştırmaktadır. Bu vergi türü milli gelir arttıkça (genişleme dönemlerinde) otomatik olarak milli gelirden daha hızlı artmaktadır. Bu özelliği anti konjonktürel bir politika aracı olarak gelir vergilerinin gücünü ortaya koymaktadır.

Gelir vergisinin basit bir yapıda olması, enflasyonist bir ekonomide kullanıldığında gelir dağılımını bozmaması bu verginin kullanılmasının başlıca avantajlarını oluşturmaktadır. Ayrıca kaynakta kesme usulü(stopaj) uygulanıyorsa, bu vergiler gelirdeki artmayı, yani enflasyonist genişlemeyi önleyen kuvvetli bir fren görevi de üstlenebilir.

Enflasyon dönemlerinde vergi kararları alınırken, fedakârlığı yüksek gelirli kesime yöneltmek ve onlardan beklemek toplumsal uzlaşma açısından da büyük önem taşımaktadır.

Yine gelir vergisinin bazı uygulamalarında kazandıkça öde sisteminin geçerli olması anti enflasyonist etkiyi artırabilecektir. Geliri kazandıkça bir yıl bekleme yerine hemen ödenmesini gerektiren bu sistem yükümlülerin satın alma gücünü anında kısacaktır.

---

¹²³ Serhat Atınc, “Enflasyonla Mücadelede Maliye Politikası” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü),İstanbul: 1992, s.47

¹²⁴ Ataç, a.g.e., s.124

Ayrıca, enflasyonist dönemlerde ayırma ilkesinin uygulanmasında bireysel gelir vergileri de yardımcı olabilir. Ücret ve sermaye gelirlerinin farklı vergilendirilmesi temeline dayalı ayırma ilkesi, gelir dağılımında adaletin sağlanmasında etkili olabilecek bir uygulamadır.

Kişisel gelir üzerindeki bir vergi, diğer halde kullanılabilir olan satın alma gücünü kişilerden almakla enflasyonist basıncı azaltır. Harcamaların çoğunun gelir vergisi ile finanse edilmesinin faydaları, böyle bir değişiklik yapılmasının kolaylığı ve bu yöntemin, kabul edilmiş adalet standartlarına uygun olmasıdır. İdari finansman açısından avantajları ise, gelir vergisi artışları, özellikle stopaj sisteminin uygulanmasının bir sonucu olarak, daha az memurla çabuk ve kolay bir şekilde uygulanabilir olmasıdır.

Kamu harcamalarının geniş ölçüde gelir vergisi ve artan oranlı vergi tarifesiyle finansmanı, geniş miktarda harcanacak olan satın alma gücünü emerek net gelirin azalmasıyla firma maliyetleri üzerinde en az etkiye sahiptir. Daha önemlisi, gelir vergisi sadece enflasyonist basıncı artıracak şekilde, kullanılan gelirden ziyade, bütün gelirlere uygulanabilir¹²⁵. Kısaca gelir vergisi yükselişleri enflasyonu kontrol altına almada, en basit ve adil bir araç olarak ortaya çıkar ve bunlar enflasyonist baskılara karşı savaşta ilk silah olarak ele alınır.

Gelir vergisinin anti enflasyonist politika olarak oldukça önemli olmasının yanında, tek başına yeterli olamayacağı, diğer vergilerle kullanıldığında ise etkin bir vergi politikası ortaya çıkacağı söylenebilir.

Gelir üzerinden alınan vergilerde yapılacak arttırma yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi kişilerin harcanabilir gelir düzeyini azaltmakta ama tasarruflarını etkilememektedir. Kişiler tüketim düzeylerini düşürmek istemiyorsa (kısa dönemde tüketiciler gerçekten tüketim düzeylerini otomatik olarak düşürmeyecekler ve direnç göstereceklerdir) reel gelirlerinin azalışını geçmiş tasarruflarını kullanmak suretiyle gidermeye çalışacaklar, bu da; toplam talep düzeyi üzerinde gelir üzerinden alınan vergilerin kendilerinden beklenen etkiyi göstermeleri sonucunu engelleyecektir. Burada belki etkili olabilecek uygulama, düşük gelirli grupların kişisel yüklerini arttırmak olabilir, ama bu da mevcut bir gelir bölüşümü eşitsizliği varsa onu

---

¹²⁵ Due, a.g.e., s.602

arttıracığı ve başka sosyal problemleri, kamusal maliyetlere yol açabileceğı için etkin bir politika uygulaması olmayacaktır.

2.2.1.2. Kurumlar Vergisi

Kurumlar vergisinin toplam talebi azaltıcı yönde kullanılmasının etkisi çok daha zayıftır. Yalnız özellikle enflasyonist dönemlerde kurumlar vergisinin tüketiciye yansması daha kuvvetli olabilmektedir. Tabi bu durumda yine piyasanın eksik rekabette olup olmaması, dış talep gibi unsurlarla ayrı biçimlerde olabilmektedir. Kurumlar vergisinde yapılan artışın mal ve hizmetler üzerine yansıdığı durumlarda toplam talep düzeyi üzerine etkisi yansıyan malın fiyat esnekliğine ve kullanım genişliğine göre farklı olacaktır¹²⁶.

Kurumlar vergisi yeni yatırım fonlarının kısıtladığı ve beklenen geliri azalttığı için genel etkisi bakımından yatırımları kısıcı bir özellik taşımaktadır. Kurumlar vergisi aynı zamanda kurum ortaklarının kullanılabilir gelirlerinde bir azalmaya yol açacağından tüketimi de kısıcı bir özelliğı olacaktır.

Kurumlar vergisinin gelir vergisine kıyasla konjoktüre uyma ve olumlu sonuç verme olanağı daha düşüktür. Bunun en önemli nedeni kurumlar vergisinin büyük ölçüde düz oranlı vergi olmasıdır. Bu yapılanma (düz oranlı vergilendirme) küçük ölçekli kurumları daha yüksek vergi baskısı altına sokacaktır.

Enflasyonist dönemlerde talep fazla olduğundan kurumlar vergisinin tüketiciye yansıtılması daha kolaydır. Böyle bir dönemde kurumlar vergisindeki artış, fiyat yükselişlerine yol açacağından, etkisi bir ölçüde dolaylı vergilere benzer. Eğer kurumlar vergisi yansıtılmıyorsa, verginin şirket hissedarları üzerine kalması söz konusudur. Hissedarlar genellikle yüksek gelimli kişiler olduğuna göre, bu kişilerin marjinal tasarruf eğiliminin yüksek olması nedeniyle, tüketimi kısıcı bir etki meydana getirmeyebilir. Ancak vergi artışı nedeniyle yatırımların azalması şeklinde bir sonuç doğabilir.

---

¹²⁶ Ulusoy, a.g.e., s.120

Gelir vergisinin üst gelir dilimine uygulanan vergilerle, kurumlar vergisini artırmak aynı etkiyi gösterebilir. Kurumlar vergisinin yansıtılması şansı daha fazla olacağından vergi yükünün olumsuz ve adaletiz dağıtılması söz konusu olacaktır.

Kurumlar vergisinin yansıtılma özelliği dikkate alınarak ve yansıtılma imkanları sınırlanarak uygulandığında anti enflasyonist etki beklenebilir. Kurumlar vergisindeki değişikliklerle getirilen ek vergi tüketicilerin ve düşük gelirlilerin sırtına yükleniyorsa gelir dağılımının daha da bozulacağı açıktır.

Bu verginin tüketimi kısıcı özelliği az, yatırımları kısıcı özelliği ise daha fazladır. Özellikle kısıtlayıcı bir kredi politikasıyla birlikte uygulanması enflasyona karşı gücünü artıracaktır.

Üretimi teşvik etmek için hızlandırılmış amortisman, enflasyonist eğilimlere karşı ise geciktirilmiş amortisman yöntemi uygulayarak da enflasyonist yatırımlar önlenebilir.

Ülkemizde uygulanan kurumlar vergisinin enflasyonu önleyici yapıda olduğunu veya bu amaçla düzenlendiğini söylemek zordur. Gerek toplam vergiler içindeki payı gerekse düz oranlı tarife yapısı, enflasyona karşı kullanılma gücünü azaltan önemli unsurlardır.

Türkiye’de kurumlar vergisinin yeniden yapılandırılarak konjonktürel esnekliğinin artırılması enflasyona karşı daha etkin kullanılması olanağını verecektir.

2.2.1.3. Servet Vergileri

Bir ekonomide servet vergilerinin enflasyonla mücadele amacıyla kullanılma olanağı, gelir ve tüketim vergilerine oranla, çok daha azdır. Çünkü, bu vergiler ekonomik dalgalanmalar yönünden hiç de duyarlı olmayan vergilerdir. Anti enflasyonist politikalar açısından servet vergileri, ancak bireyin gelirinin ve harcama potansiyelinin bir göstergesi olmak açısından önem taşır. Diğer bir ifade ile, eğer servet, gerçekten bir harcama potansiyeli göstergesi ise, bunun bir gösterge olarak kullanılarak, harcama potansiyeline ulaşmak ve onu törpülemek toplam talebi kısmak açısından anlamlı olabilir¹²⁷.

---

¹²⁷ Ataç, a.g.e., s.125

Servet vergilerinin yoğun bir biçimde kullanılması ekonomide servet dağılımını bozabilir. Zira servet, bir harcama potansiyeli ifade ediyor olmakla beraber, her zaman aynı ağırlıkta ve nakit halinde bir satın alma gücü anlamına gelmeyebilir. Böyle durumlarda, ağır servet vergilerini ödeyebilmek için bireylerin servetlerini paraya çevirmeleri ihtiyacı ortaya çıkabilir. Böyle bir serveti de, ancak onun vergisini ödeyebilecek kadar yüksek geliri olan satın alacağından, bir dönem sonra servet dağılımı, gelir dağılım bozukluğunu yansıtır hale gelebilir. Ancak bu durumda servet, gerçek potansiyel satın alma gücü göstergesine dönüşmüş olabilir.

Servetin, potansiyel harcama gücünü tam olarak yansıttığı varsayımı altında uygulanacak bir servet vergisinin hem idari hem de iktisadi kolaylıkları vardır. Bir defa böyle bir verginin kaçırılması son derece zor, hatta olanaksızdır.

Servet vergileri genellikle yansıtılmayan ve konjonktürel esnekliği düşük olan vergilerdir. Bu nedenle enflasyonu önleyici bir politika olarak etkinliği oldukça düşüktür. Zaten uygulamada anti enflasyonist istikrar politikası aracı olarak servet vergisinden yararlanılması olayı pek düşünülmemektedir.

Yine servet vergileri genellikle yüksek gelirli gruplara hitap ettiğinden satın alma gücünü etkileme aracı olarak kullanılması mümkün değildir. Servet vergileri taşıdığı özellikler itibariyle daha çok mali (gelir elde etme) amaçlı ve servet ve gelir dağılımını düzeltme amaçlı olarak kullanılabilir.

Ülkemizde uygulanan servet vergileri (bina ve arazi vergileri, veraset ve intikal vergisi, motorlu taşıtlar vergisi gibi) daha çok gelir elde etme amacı taşımaktadır. Bu vergiler anti enflasyonist amaçlı uygulanmamaktadır¹²⁸.

2.2.2. Dolaylı Vergiler

Enflasyonist dönemlerde uygulanan maliye politikasının temel amacı ilke olarak, toplam talebi kıstak olduğundan dolaylı vergiler bu amaca gelir vergilerinden daha fazla hizmet etmektedir. Çünkü, daha öncede belirtildiği gibi, gelir vergilerinin bir bölümü

---

¹²⁸ Ulusoy, a.g.e., s.122

tasarruflardan ödenmekte ve bu ölçüde tüketimi azaltmamakta, buna karşılık, dolaylı vergilerin tümü tüketicilerin harcamalarını kısmakta, bu nedenle de, dolaylı vergiler bir ekonomide toplam talebi azaltmakta gelir vergilerine oranla daha etkin olmaktadır. Ayrıca, bu vergilerin varlığının ve yükünün kişiler tarafından daha az hissedilir olması, bu vergilere karşı baskı guruplarının, gelir vergilerinde olduğu kadar kesin ve çabuk dirençleri ile karşılaşmadan değiştirilmelerini mümkün kılmaktadır¹²⁹.

Dolaylı vergiler az gelişmiş ülkelerin vergi sistemi içinde çok önemli bir paya sahip olan vergilerdir. Bunun yanında dolaylı vergiler çok önemli ve kolay bir gelir kaynağını oluşturmaktadır.

Dolaylı vergiler üzerine konulduğu malların fiyatlarını artırır. Fiyatlardaki bu artışa ücretlerin uyması genel ekonomiye yansıyan bir fiyat artışına neden olabilir. Bu artış, dolaylı vergilerden beklenen anti enflasyonist etkinin yok olmasına yol açabilir. Ya da fiyat yükselişlerine paralel olarak enflasyonun daha da yükselmesine yol açabilir.

Buna karşılık dolaylı vergilerdeki artışın bazı mal ve hizmetlerin fiyatlarını artırma baskısı, vergilerin oluşturacağı zorunlu tasarruf yoluyla önlenebilir. Dolaylı vergilerin neden olduğu fiyat artışı enflasyonist ortamdaki fiyat artışlarından farklı kabul edilmektedir. Çünkü bu tür fiyat artışından kaynaklanan hasılat devlete gitmektedir. Bir anlamda reel ücretler ve reel kamu harcamaları artmadığında, veri özel mal ve hizmet arzı gerçekleştirildiğinde, faktör fiyatları değişmeyecektir. Buradaki net etki devletin gelirlerinin artması ve enflasyonist talep baskısının azalması şeklinde kendini gösterecektir.

Zorunlu mallar üzerine konulan dolaylı vergiler tüketimi kısımda başarılı olacak fakat önemli sosyo- ekonomik sorunların doğmasında da ön ayak olabilecektir. Zorunlu tüketim mallarının vergiden muaf tutularak, daha çok lüks tüketim mallarının vergilendirilmesi dolaylı vergilerin esnekliğini artıracaktır. Bu yapılanma başta gelir dağılımının bozulması gibi, birçok sosyoekonomik sorunu asgariye indirebilecektir. Böylece daha çok lüks malları tüketen yüksek gelirlilerin vergilendirilmesi ve talebinin azaltılması dolaylı vergilerin konjonktürel esnekliğini yükselterek enflasyona karşı kullanılma gücünü artırabilecektir.

---

¹²⁹ Ataç, a.g.e., s.124

Dolaylı vergilerdeki artışın bir defalık, enflasyonist fiyat artışlarının ise sürekli olması bir diğer önemli farkı oluşturmaktadır.

Gelir vergilerinin dolaylı vergilere göre anti enflasyonist politika olarak üstünlüğü ise artan oranlı yapısıdır. Dolaylı vergiler herkese eşit uygulandığı takdirde, gizli tersine artan oranlılık sözkonusu olabilir.

Burada, dolaylı vergilerin en çok eleştiri alan olumsuz bir yönüne de değinmek gerekir. O da, bilindiği gibi, dolaylı vergilerin, artan gelir karşısında tüketim oranı azaldığı için, gerileyici bir özelliğe sahip olmalarıdır. Diğer bir deyişle, düşük gelirli guruplar üzerinde daha ağır bir yük meydana getirmeleridir. Dolaylı vergilerin bu olumsuz etkisi, lüks ve zorunlu mallar arasında bir ayırım yapılarak ve bu mallar farklı oranda vergilendirilerek giderilebilir. Böylece, örneğin, bir ekonomide sermaye birikimi üzerinde olumsuz etki yaratmamak amacıyla yatırım harcamaları vergi dışı tutularak tüketim yatırım tercihleri değiştirilebileceği gibi, lüks mallar yüksek oranda vergilendirilerek kişilerin lüks mal zorunlu mal talepleri de kaydırılabilir.

Dolaylı vergiler ile ilgili olarak ileri sürülen bir diğer olumsuz yön, özellikle enflasyonist bir ekonomide, bu vergilerin başlangıçta vergilenir mallar üzerinde meydana getirdiği fiyatları yükseltici etkisinin, ücret fiyat etkilenimi hızlandırdığı için, enflasyonist baskıları artıracak konusudur. Kuramda, dolaylı vergilerin de gerçekleştirilecek bir artışın, kamu harcamaları sabit tutulduğu takdirde, genel fiyat düzeyin yükseltmeyeceği ifade edilmektedir. Çünkü, kurama göre, vergilerin piyasadaki bazı malların fiyatlarını yükseltmelerine karşın, piyasadaki satın alma gücünü emerek, diğer malların fiyatlarının düşmesini sağlayacakları veya bu malların fiyatlarının çok hızlı yükselmesini önleyecekleri düşünülmektedir. Ancak, gerçek hayatta, durum bundan farklı olabilmekte, faktör fiyatlarında fiyat yükselmelerine bağlı olarak meydana gelebilen artışlar tüketim malları fiyatlarında yeni artışlar meydana getirebilmektedir.

Dolaylı vergilerin enflasyonu önlemede gelir vergilerine göre daha üstün olmasını savunanların görüşleri şu şekilde özetlenebilir¹³⁰:

---

¹³⁰ Ulusoy, a.g.e., s.122

- Dolaylı vergilerin enflasyonla mücadelede etkisi ödeme anında ortaya çıkmaktadır. Oysa gelir vergileri, kazancını izleyen yılda ödenmektedir. Bu nedenle verginin etkisi, belki de koşullarının tamamen değiştiği bir zamanda kendini gösterecektir. Ancak gelir vergisi yönünden belirtilen sakınca kaynakta kesme (stopaj), kazandıkça öde veya peşin vergi uygulamalarıyla bir ölçüde giderilebilir.

- Dolaylı vergilerin bir üstün yanı da gelir vergilerinin yansıtılabilmesinin kolay olması yanında, dolaylı vergilerin yükünün direkt nihai tüketiciye yüklenmesidir. Bu sayede talep indirimi veya diğer istisna ve muafiyetlerden yararlanan kişiler gelir vergisi yükümlüsü olmadıkları halde, dolaylı vergileri ödemek zorundadırlar.

- Dolaylı vergiler daha çok dar ve sabit gelirliler üzerinde etkili olan vergilerdir. Bu gelir grupları vergilerden kaynaklanan fiyat artışları karşısında satınalma güçlerini azaltacaklarından harcamalarını vergilendirilmemiş ikame mallarına kaydıracak (bu davranış kaynak dağılımında etkinliği bozabilir) veya erteleyeceklerdir.

- Dolaylı vergilere gösterilen tepki gelir vergilere göre daha azdır. Çünkü dolaylı vergiler fiyatların içine gizlenmiştir ve vergi yükümlüsünün doğrudan ödeme yapması söz konusu değildir. Oysa, gelir vergileri doğrudan ödenen (dolaysız) vergiler şeklindedir.

- Dolaylı vergiler doğrudan tüketimi etkiler. Buna karşılık gelir vergileri tasarruf ve tüketimi birlikte etkiler.

- Yine, paradan kaçışın yoğun yaşandığı, yabancı paraya ve mala hücumun olduğu enflasyonist bir ekonomide dolaylı vergiler toplam talebin kısılmasında daha etkili olur.

Dolaylı vergilerin etkileri bu bölümde, harcama vergileri, genel bir tüketim vergisi ve özel dolaylı vergiler olmak üzere üç alt başlıkta ele alınacaktır.

2.2.2.1. Harcama Vergileri

O yıl içinde kazanılan gelir ile geçmiş tasarrufların kullanılması sonucu gerçekleştirilen harcamaların vergilendirilmesi esasına dayanmaktadır. Özellikle harcamaları vergilendirmesi açısından toplam talep düzeyi üzerinde etkin olarak kullanılması yanında bu verginin tasarruf ve yatırımı teşvik edici özelliği de bulunmaktadır. Yine ayrıca gelir vergisi gibi artan oranlı bir şekilde uygulanabilmesi sonucunda sosyal adalet açısından daha uygun bir vergi yapısına sahip olmaktadır.

Uygulamasının çok güç olması ve bugüne kadar sadece Hindistan'da sınırlı bir uygulama şansına sahip olabilmesi nedeniyle bu vergi günümüzde bir vergi politikası aracı olarak kullanılmamaktadır¹³¹.

2.2.2.2. Genel Tüketim Vergileri

Bu tip bir vergi tüketim ve tasarruf arası yapılan tercihi tasarruf lehine değiştirebilir ve aynı zaman da geçmiş yılların gelirlerinden yapılan tüketimi de kapsamı içine alır. Bunun için talebi kısıtlayıcı etkisi bir gelir vergisinin etkisinden daha kuvvetli olacaktır. Genel tüketim vergisi birçok memlekette uygulanmakla beraber hiçbir ülkede bütün mal ve hizmetleri kapsayacak kadar geniş tutulmamıştır. Zaruri ihtiyaç malları çoğu zaman sosyal gayelerle vergi dışı tutulur. Yatırım malları, sermayeleşmeyi teşvik için genellikle daha düşük oranlarda vergilendirilir veya hiç vergilendirilmez. Bazı ülkelerde birçok hizmetler ve bazı tüketim malları, vergilendirilmeleri güç olduğu gerekçesiyle vergi dışı bırakılmıştır. Genel bir tüketim vergisi kapsamı daraldığı ölçüde etkinliği azalır, çünkü talep, vergilendirilen mallarda, vergilendirilmeyen mallara kayabilir¹³².

Ülkemizde uygulanan Katma Değer Vergisi bu vergi türüne örnektir. Genel tüketim vergisinin harcamalar üzerindeki etkisi harcama vergisinininkine benzerse de, harcama vergisi fiyatlar genel seviyesinde bir artış yaratmadan, genel tüketim vergisi ise fiyatlar genel seviyesini bir kere arttırarak toplam talebi kısar. Genel bir tüketim vergisinin olumsuz bir etkisi, vergi yükünün, gelirlerinin tümünü harcayan düşük gelirli kişilerin üzerinde daha ağır olmasıdır. Buna mani olmak için zaruri ihtiyaç maddelerini vergi dışı bırakmak mümkündür,

---

¹³¹ Ulusoy, a.g.e., s.124

¹³² Görgün, a.g.e., ss. 92-93

fakat bu durumda verginin talebi kısıtlayıcı etkisi azdır. Enflasyona karşı kullanılan vergi tedbirlerinin hepsinde bu çelişki mevcuttur. Verginin, harcamalarda önemli bir kısıntı yapması için düşük gelirlilerden alınması gerekir. Bu ise sosyal adalet ilkelerine aykırıdır. Zenginlerden alınan verginin ise kısıtlayıcı etkisi kuvvetli olmaz, çünkü bu gelir gruplarının tasarruflarını kullanarak tüketimlerini aynı seviyede tutmaları mümkündür¹³³.

2.2.2.3. Özel Tüketim Vergileri

Özel tüketim vergilerine gelince, tüketimin yaygın ve talebin fiyat esnekliği düşük olan bazı malların vergilendirilmesi toplam talebi azaltabilir. Eğer vergilendirilen mala olan talebin fiyat esnekliği yüksekse, talep diğer mallara kayacağı için toplam harcamalarda önemli bir azalma olmayacaktır. Tüketimi yaygın ve fiyat elastikiyeti az olan mallar genellikle zaruri ihtiyaç maddeleridir. Bu malların vergilendirilmesinden doğan mahsurları daha önce belirtmiştik. Talep esnekliği yüksek olan lüks malların vergilendirilmesinin, antienflasyonist bir araç olarak kullanıldığı söylenemez. çünkü yüksek gelir gruplarının kullandığı bu malların vergilendirilmesinin, harcamalar üzerinde etkisi önemli olmaz. Kaldı ki, geliri yüksek olan kişiler tasarruflarını azaltarak veya servetlerini paraya çevirerek, diğer mal ve hizmetlere olan taleplerinde bir kısıntı yapmadan, vergilendirilen malları satın almaya devam edebilirler. Lüks mallardan alınan özel tüketim vergilerinin anti-enflasyonist etkisini kısıtlayan diğer bir husus, lüks malların fiyat esnekliğinin yüksek olmasıdır. Bu malların tümünü vergilendirmek çok güçtür ve bu durumda lüks tüketim, vergilendirilmeyen mallara kayabilir¹³⁴.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalarla çeşitli vergi tiplerinin enflasyonu önlemede kullanılma gücünü inceledik bu anlatılanları ana hatlarıyla özetleyecek olursak, şunlar ortaya konulabilir:

- Tüketim ve yatırım harcamaları üzerinde frenleyici etki gösteren vergiler, kısa dönemde anti enflasyonist bir özellik taşırlar. Bunun yanında çalışma şevkini kıran bu vergiler uzun dönemde enflasyonist etki yapabilirler.

---

¹³³ Görgün, a.g.e., ss. 92-93

¹³⁴ Görgün, a.g.e., s. 93

- Kurumlar vergisi yatırımları kısarak, düşük seviyede de olsa tüketimi azaltarak toplam talepte bir azalışa neden olabilir.

- Kurumlar vergisi enflasyonu önlemede gelir ve tüketim vergilerine oranla daha zayıf kalmaktadır.

Bir ekonomide hangi vergilere ağırlık verilmesi gerektiği konusunu vergi sistemi belirlemektedir. Genellikle gelişmiş ekonomilerde dolaysız, az gelişmiş ekonomilerde dolaylı vergiler kamu gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Vergilemede esas amaç likidite kısılması olduğundan farklı yapıdaki vergi sistemlerinde değişecek tek sonuç vergilemede adalet açısından ortaya çıkacaktır.

Enflasyonla mücadelede gözden ırak tutulmayacak diğer bir husus ise vergi matrahlarının donmasını önlemektir. Bu sebeple harcama vergilerinin spesifik değil advalorem olması gerekir. Özel harcama vergileri fiyat elastikiyeti düşük, gelir elastikiyeti yüksek mallar üzerinden alınmalı, bazı malların arzındaki kıtlık böylece ortadan kaldırılmaya çalışılmalı, tüketicilerce (lüks malların satın alınması) ekonomide likiditenin çekilmesinde yardımcı olmalıdır. Enflasyon devrelerinde matrahı donan vergiler arasında arazi ve bina vergileri de vardır. Adı geçen vergilerin matrahının konjoktüre göre ayarlanması yeniden arazi ve bina tahrirlerini gerektirir. Bu işlem genellikle zaman alıcıdır. Onun için, arazi ve bina vergileri nispetlerinin konjoktüre ayak uyduracak şekilde artırılması gerekebilir¹³⁵.

---

¹³⁵ Philip F. Taylor, The Economics of Public Finance, The Macmillan Company, New York: 1953, ss.388-390

2.3. Enflasyonla Mücadelede Borçlanmanın Etkinliği

Günümüzde tüm ülkelerde devlet borçlarının sürekli olarak ve hızla arttığı gözlenmektedir. Borçların artış hızı, ülke ekonomilerinin kendine has özellikleri nedeniyle farklı farklıdır. Borçlanmanın bu kadar çok artmasının nedeni ise, hem kamu harcamalarının giderek artmasından, hem de vergi kaynaklarının yetersiz kalmasından kaynaklanmaktadır.

Borçlanma, yakın zamanlara kadar, kamu maliyesinde önemli bir yere sahip değildir. Bunun nedeni ise, klasiklerin denk bütçe politikasını savunmalarıdır. Onlara göre devlet borçlanması sadece olağanüstü dönemlerde olmalı, bunun haricinde borçlanılmamalıdır. Keynes ile birlikte klasik düşünceden büyük sapmalar meydana gelmiş olup, artık denk bütçenin vazgeçilmez bir kural olmadığı, ekonominin içinde bulunduğu duruma göre bütçenin fazla veya açık verebileceği fikri ortaya atılmıştır. Borçlanma, İkinci Dünya Savaşı yıllarında, savaş harcamalarının finansman yöntemlerinden bir olarak kabul edilmiş ve bu yöntemden, gerek ekonomideki toplam tüketimi sınırlamak ve böylece daha fazla tasarruf yaratılmasını teşvik etmek, gerekse bu dönemdeki enflasyonist baskıyı kontrol etmek açısından yararlanılmıştır.

İkinci dünya savaşı sırasında borçlanma miktarı artmış ve borçlanmanın ekonomideki rolü ve önemi hem politikacılar, hem de kuramcılar tarafından kabul edilir hale gelmiştir. Daha sonra kamu borçlarındaki bu artış eğilimi savaş sonrası dönemde de sürmüş ve borçlanma, o zamandan beri hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde, (gelişmekte olan ülkelerde özellikle, ekonomik kalkınmalarını finanse etmede bir araç olarak) büyük ölçüde kullanılmıştır¹³⁶.

Burada, enflasyonun toplam talep fazlalığı sorunu olduğundan hareketle, bu fazlalığın ortadan kaldırılmasında borçlanma politikasının etkinliğinin ne olabileceği konusuna değinilecektir.

Bir ekonomide enflasyonla mücadele etmede borçlanma politikasının amacı, kısa dönemde, ekonomideki aşırı likiditeyi emmek yoluyla, toplam talep düzeyini toplam arz

---

¹³⁶ Ataç, a.g.e., s.127

düzeyine indirmektir. Uzun dönemdeki amacı ise, borçlanma politikası aracılığı ile, toplam arz artırılarak enflasyonun kontrol altına alınabileceğinin belirtilmesi gerekmektedir. Ancak, borçlanma yoluyla toplam arzı artırabilmek, borçlanılan fonların kullanımı ile ilgili bir konudur. Eğer, borçlanılan fonlar devlet tarafından ekonominin toplam arzını artırıcı kamu harcamalarında kullanılıyor ise, uzun dönemde toplam arzın artacağı doğaldır.

Enflasyonla mücadele, yalnız toplam arz toplam talep dengesini kurmak değildir. Kaldı ki, enflasyon devrelerinde kamu gelirlerinin gerçekten daha çok, görünüşte artması, vergi gelirleri konjoktüre göre ayarlanmış olsa bile bütçeyi devamlı olarak enflasyon kaynağı olmaya doğru sürükler. Onun için, istikrar politikasında enflasyonist potansiyel taşımayan borçlanma çeşitleri üzerinde özellikle durmak gerekir¹³⁷.

Enflasyon devrelerinde, kamu gelirlerinin gerçekte değil de, görünüşte artma eğiliminde olması, vergi gelirleri konjoktüre göre ayarlanmış olsa bile bütçeyi devamlı olarak enflasyonun kaynağı olmaya doğru itecektir¹³⁸. Bu nedenle borç yönetiminin, kamu harcamalarının enflasyonist eğilimleri en aza indirecek şekilde borçlanma politikasına önem vermesi gerekir. Bu finansman şeklinde borçlanmanın kaynağı ihraç edilecek borç senetlerinin tipi, borç senetlerine ödenecek faiz ve borçların idaresi enflasyonsuz finansman bakımından oldukça önemlidir.

Devlet borçlanmayı iç piyasadan veya dış piyasadan mali kurumlardan ve kişilerden yapabilmektedir. Enflasyonu önleme açısından yapılan borçlanma ise iç piyasadan ve kişilere karşı borçlanma şeklinde kendini gösterir. Enflasyonist etkilerin giderilmesi ve önlenmesi bakımından en başarılı borçlanma şekli ise kişilerin varolan tasarruflarını devlet tahvillerine ayırmalarından çok tüketim harcamalarını devlet tahvillerine ayırarak, toplam tüketim harcamalarını azaltacak şekilde borçlanmadır¹³⁹.

Anti enflasyonist bir politika bakımından devletin mali kurumlara borçlanması kaydi para yaratılması yoluyla ekonomik genişlemeye yol açacağından uygun olmayacaktır. Kişilere yapılan borçlanmada, şahısların devlet tahvilini uzun süre ellerinde tutmaları sağlanmalıdır. Kişilerin tahvilleri uzun süre ellerinde tutmaları elde edecekleri maddi çıkârlara bağlıdır.

---

¹³⁷ Jesse Burkhead, *Government Budgeting*, John Wiley And Sons, New York: 1956, s.63

¹³⁸ Türk, Maliye Politikası, s.122

¹³⁹ Devrim, a.g.e., s.171

Bunlar, faiz oranlarının yüksekliği, başa başın altında ihraç, tahvil değerlerinin teminata bağlanması ve vergi istisnası getirilmesi şeklinde avantajlardır.

Bu açıklamalarımıza göre kamu harcamalarının finansmanında kullanılan borçlanmanın başarı şansı aşağıdaki şartlara bağlıdır¹⁴⁰:

- a) Mali kurumlara minimum satış kişilere ise maksimum satış şeklinde olmalıdır.
- b) Tüketimin kısılması ve tahvillerin satın alınması için kişilere azami teşvik sağlanmalıdır.
- c) Satın alınan tahvillerin elde tutulması mümkün olduğu kadar sağlanmaya çalışılmalıdır.
- d) Şahısların tüketim harcamalarını kısarak devlet tahvili satın almaları sağlanmalıdır.

Anti enflasyonist bir borçlanma için borç senetlerinin vadesi oldukça önemlidir. Devletin para piyasasında kısa vadeli borç senetleri, hazine bonoları mukabilinde borçlanması gayet kolaydır. Para piyasasının kurumları olan bankalar, sigorta şirketleri ve büyük kurumların ellerinde daima kısa vadeli plasmanı vardır. Ancak kısa vadeli borç senetleri, tahvillere nazaran çok daha likittir. Ekonominin likiditesini daraltmadıkları gibi artırırlar. Bu ise enflasyonsuz finansman yöntemine aykırı olacaktır. Üstelik bonoların vadelerinin de kısa olması devleti ödeme zorluğu içine sokabilir, faiz oranlarındaki değişimler devlet harcamalarını arttırabilir ve diğer devlet borçlarının da idaresini güçleştirir. Bu durumda devletin kısa vadeli borçlanmadan kaçınması gereklidir¹⁴¹.

Bugün devletin modern fonksiyonlarındaki artış, kamu harcamalarını devasa boyutlara ulaştırmıştır. Yüksek düzeylerde kamu harcamalarını finanse etmede vergiler yetersiz kalmaktadır. Bir anlamda; bazı ülkelerde vergilerin iktisadi sınırına, Türkiye gibi ülkelerde de politik sınırına geldiğinde vergileri arttırmak mümkün olamamaktadır. Dolayısıyla kamunun finansman ihtiyacını gidermede borçlanma kaçınılmaz olmaktadır. Klasiklerin olağanüstü kamu geliri olarak nitelendirdikleri borçlanma, günümüz toplumlarında olağan devlet gelirleri haline gelmiştir.

---

¹⁴⁰ Burkhead, a.g.e., s.63

¹⁴¹ Ataç, a.g.e., s.126

Borçlanma gerek toplumsal tepki bakımından, gerekse elde edilmesinin kolaylığı bakımından vergilere tercih edilmektedir. Borçlanma gelirleri bir süre sonra faiziyle geri ödeneceğinden vergi gelirlerinden farklı olmaktadır. Ayrıca maliye politikası amaçlarını gerçekleştirmedeki etkinliği de farklı olmaktadır.

Aslında borçlanmayla elde edilen gelirler bir süre sonra faiziyle beraber geri ödenecek ve bu ödeme büyük ölçüde yeniden borçlanmayla ya da vergilerle karşılanacaktır. Bu bakımdan borçlanmaya erkene alınmış vergiler şeklinde bakılmaktadır. Gelecekteki vergi gelirlerinin bugüne iskonto edilmesini belirleyen oran ise faiz oranıdır. Borçlanma faizlerinin çok yüksek olduğu ülkemizde yüksek maliyetlerle vergilerin iskonto edilerek gelir sağlandığı söylenebilir.

Enflasyonla mücadelede borçlanma politikası likidite fazlasının piyasadan çekilmesi temeline dayanmaktadır. Borç politikasının enflasyonla mücadelede başarılı olmasını belirleyen bazı unsurlar vardır. Bunlar, borçlanmanın kimlere yapıldığı, ihraç edilecek borç senetlerinin tipi, borç kağıtlarının vadesi, faiz oranları ve özellikle de borç yönetimi idaresinin etkinliğidir¹⁴².

Sosyal güvenlik fonlarından yapılacak borçlanmanın da daraltıcı etkisi söz konusu olabilir. Eğer bu fonlar yeni yatırımlara dönüştürülüyor veya başka amaçlar için kullanılıyorsa, devletin tahvil satışıyla aktif halden atıl hale geleceklerinden (devletin bu fonları kullanmayacağı varsayımıyla) anti enflasyonist bir etkide bulunabileceklerdir.

Ticari bankalardan yapılan borçlanma, yukarıda da değinildiği gibi, kaydi para yaratıp para arzını artıracaklarından enflasyonu artırıcı bir etkide yapabileceklerdir. Ekonomide daraltıcı etki yaratılıp yaratılmayacağı, bankaların borç verecekleri parayı nereden karşılayacaklarına bağlıdır.

Eğer ticari bankalar, devlete borç verdikleri parayı, kredi talebinin yeterince yüksek olmadığı bir durumda, kullanılmayarak atıl olarak portföylerinde tuttıkları miktarlardan karşılıyorlarsa, kısa dönemde, ekonomide daraltıcı etki, özel kesimin talebinde bir azalma meydana gelmeyeceği için gerçekleşmeyecektir. Bankaların atıl tuttıkları fonları devlete borç

---

¹⁴² Türk, Maliye Politikası, s.123

vermeleri durumunda, devletçe elde edilen fonların harcanması ekonomi üzerinde genişletici etki yaratacaktır.

Ancak bankalar, özel kredi talebinin yüksek olduğu, bu nedenle kullanılmayarak atıl tutulan miktarların olmadığı bir durumda, bu fonları devlet tahvili alımında kullanırlarsa, özel kesimin kredi talebi kısılacağından, ekonomi üzerinde daraltıcı bir etki meydana gelebilecektir.

Borçların kısa vadeli olanlarını uzun vadeye dönüştürme (konsolidasyon) enflasyonist eğilimlere karşı en etkin yöntem olduğu söylenebilir. Oysa ülkeler, borçlanma kabiliyetlerini ve güvenilirliklerini kaybedecekleri korkusuyla konsolidasyona pek başvurmamaktadırlar. Vadesi gelen borçlar daha çok yeni borçlanmayla kapatılmakta, bunun sonucu borç stokları çığ gibi büyümektedir. Aslında bu uygulama, 1995 yılı Nobel Ekonomi Ödülü sahibi Thomas Sargent'in de dediği gibi, ülkeleri kısa sürede borçlanma sınırına getirecek ve vadesi gelen borçların emisyonla ödenmesi kaçınılmaz olacaktır. Borçlanmanın sınırına gelinmesi ise ülke ekonomilerinin derin bir kriz yaşadığının en önemli göstergesi olarak kabul edilmektedir¹⁴³.

Enflasyonun yaşandığı bir ortamda merkez bankasına borçlanmanın hiçbir daraltıcı etkisi olmayacaktır. Aksine devlet borçlanmayla elde ettiği geliri harcadığında para arzı artacak, enflasyon hızlanacaktır. Çünkü merkez bankası mevduat toplayan bir kurum değildir. Hazineye emisyon yaparak borç verecektir ve bu işleme açık finansman yöntemi denilmektedir.

Merkez Bankasının devlet tahvili satın alması, para basımı yoluyla gerçekleştirildiğinden ekonomi üzerinde hiçbir daraltıcı etki meydana gelmeyecek, hatta bu fonların harcanması durumunda genişletici etki yaratılmış olacaktır. Çünkü, ilk olarak ekonomide para arzı borçlanılan miktar kadar artmakta, ayrıca buna ek olarak, banka sisteminin nakit dengesinin artması ve böylece bankaların özel sektöre daha fazla borç verme imkanının yaratılması sonucu kaydi para miktarı da yükselmektedir¹⁴⁴.

---

¹⁴³ Ulusoy, a.g.e., s.139

¹⁴⁴ Ulusoy, a.g.e., s.140

Bir ekonomide borç miktarındaki değişikliklerin, kısa dönemde toplam talep düzeyini etkileme derecesi borçlanmanın kaynağına göre farklılık göstermektedir. Ancak borçlanma, bu açıdan diğer bir kamu geliri olan vergiler ile karşılaştırıldığında, borçlanmanın genel olarak, toplam talebi azaltıcı ve bu yolla ekonomiyi daraltıcı etkisinin daha az olduğu görölmektedir. Yani, vergi, aynı miktardaki borçlanmaya oranla, bir ekonomideki toplam harcama miktarını daha fazla azaltacak ve daha fazla anti enflasyonist etki yaratacaktır.

Ayrıca, bir ekonomide, borçlanma sonucu ortaya çıkacak talep azalması etkisinin, tüketim harcamalarından çok yatırım harcamalarında göröleceği açıktır.

Ayrıca enflasyonla mücadelede kamu harcamaları politikasının başarısı aynı zamanda finansman şekliyle yakından ilgilidir. Kamu harcamaları finansmanı bakımından artan oranlı vergilerle, azalan oranlı vergilerle, halka ve bankalara kaşı borçlanma yolu ile ve nihayet Merkez Bankası 'na karşı borçlanma ile finanse edilebilirler. Eğer kamu harcamaları geniş ölçüde müterakki vergilerle finanse ediliyorlarsa, finansmanı bakımından sağlam olup, enflasyonun sebep olduğu gelir dağılımındaki adaletsizliği gideriyorlar demektir. Kamu harcamaları geniş ölçüde dolaylı vergilerle finanse ediliyorlarsa bu harcamaların finansmanı gene sağlamdır. Enflasyon geliri bol, idaresi kolay, tesiri ani vergilerle daha kolay giderilebilecektir. Eğer harcama vergileri derecelendirilmiş ve artan oranlı hale getirilememişlerse, enflasyonla mücadelede başarı sağlanacak, kişiler arasındaki gelir dağılımı daha dengesiz hale gelecektir. Kamu harcamalarının kişilere karşı borçlanılarak, açık bütçe ile finansmanı ekonomideki atıl fonları harekete geçirecek, tesirleri bakımından enflasyonist olacaktır. Kamu harcamalarının banka sistemine karşı borçlanılarak finansmanı bankalar kaydi para yarattıklarından ekonomide toplam para arzını artırır. Merkez Bankası'ndan borçlanma emisyon hacmini genişletir. Öyle ise, kamu harcamalarının finansmanında bu iki kaynağa başvurmamalıdır¹⁴⁵.

---

¹⁴⁵ Alvin H.Hansen, *Monetary and Fiscal Policy*, Mc Graw Hill Comp, New York: 1949, s.157

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE 1980 SONRASI UYGULANAN İSTİKRAR PROGRAMLARI VE ENFLASYONUN ÖNLENMESİNDE MALİYE POLİTİKASI ARAÇLARININ ETKİNLİĞİ

3.1. Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Enflasyonla Mücadelede Uygulanan İstikrar Tedbirleri

Dünya ekonomisi 1970’lerin başında yaşadığı ekonomik bunalım sonucu yeni bir yapılanma dönemine girmiştir. Türkiye ekonomisi de yeni dünya düzeni olarak adlandırılan bu yeni yapıya 1980 yılından beri uyguladığı iktisat politikaları ile uyum sağlamaya çalışmaktadır¹⁴⁶. Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki en önemli sorunlardan biri olan enflasyonla mücadele etmek ve yukarıda belirtilen yeni dünya düzeni ile uyum sağlamak için Türkiye, bu süreç içerisinde, 24 Ocak 1980 İstikrar Programı, 5 Nisan 1994 İstikrar Programı ve 2000 ve 2001 istikrar programlarını uygulamaya koymuştur.

3.1.1. 24 Ocak İstikrar Tedbirleri

Türkiye ekonomisi 1980’lerin başında şiddetli bir ödemeler dengesi krizi yaşamış¹⁴⁷ ve bu krizden çıkma refleksinin bir sonucu olarak dünyadaki gelişmeler doğrultusunda yeniden yapılanma sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Türkiye, bu yeniden yapılanma sürecinde, ekonominin içinde bulunduğu olumsuz ekonomik şartları düzeltmek amacıyla 24 Ocak 1980’de ekonomi üzerinde şok etkisi yapacak bir istikrar ve yapısal reform programı uygulamaya koymuştur¹⁴⁸.

Uygulamaya konulan bu program, Türkiye ekonomisini liberal bir yapıya dönüştürerek dünya ekonomisi ile bütünleştirmeyi amaçlamakta ve dünya ekonomisi içinde kendine verilecek işlevi yüklenmeye hazır olduğunu göstermekteydi. Türkiye’de 1980’den günümüze kadar uygulanan iktisat politikalarının nihai hedefi bu amaçların

---

¹⁴⁶ Erhan Yıldırım ve Refia Yıldırım, *1980 Sonrası Uygulanan Maliye Politikaları ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri*, Maliye Sempozyumu, 2001, s.1

¹⁴⁷ Halil Seyidoğlu, *Uluslar arası İktisat, Geliştirilmiş 12. Basım*, Beta Yayınları, İstanbul: 1999, s.715

¹⁴⁸ Rıdvan Karluk, *Türkiye Ekonomisi, Genişletilmiş 4. Basım*, İstanbul: 1996, s.402

gerçekleştirmesidir. Maliye politikasının genellikle para politikasının gölgesinde kalmakla birlikte, ekonominin liberalleşmesini ve dışa açılmasını destekleyici yönde uygulandığı görülmektedir.

Bu program daha önceki yıllarda Türkiye’de uygulamaya konan istikrar programlarına benzediği gibi, IMF’nin gözetiminde kimi Latin Amerika ülkelerinde uygulanan ortodoks istikrar programları ile de benzerlik göstermektedir. Bu benzerlik hem programın içeriği hem de etkileri bakımından sözkonusudur¹⁴⁹.

Bununla birlikte 24 Ocak istikrar programı Türkiye’de daha önce uygulananlarda olmayan bazı özelliklere sahiptir. Bir çok bakımdan daha önemlidir. Daha önceki istikrar programı uygulamaları genellikle kısa vadeli amaçlara sahip idi. Hükümetler içinde bulunan dış ödeme sıkıntılarını atlatmak ve enflasyonist baskıyı ortadan kaldırmak amacıyla bir dizi kısa vadeli tedbirler alıyorlardı. Ekonomik gidişte bir rahatlama olur olmaz veya programın uygulaması bir engelle karşılanınca tedbirlerin uygulaması gevşetiliyordu. 24 Ocak 1980 istikrar programı kısa vadeli amaçlarla beraber uzun vadeli amaçlara da sahip idi¹⁵⁰. Bu programla ekonominin kurumsal yapısında ve geleneksel sanayileşme stratejisinde değişiklikler amaçlanmıştı. Program daha yürürlüğe konulduğunda uzun vadede kararlı bir şekilde uygulanması tasarlanmıştı¹⁵¹.

Ekonomik darboğazın aşılmasına yönelik olarak alınan 24 Ocak 1980 kararları her ne kadar bir istikrar paketi görünümü verse de, aslında ekonominin yönünü ve ekonomi politikası anlayışını değiştirecek uygulamaları içeren, yani iktisadi gelişmemizi belli bir yörüngeden alıp, başka bir yörüngeye oturtan bir düzenlemedir. Bu istikrar ve liberalizasyon programı Türkiye ekonomisinde 1980’lere kadar müdahale bazında düzenlenmiş ekonomi politikalarından liberal politikalara dönüşü esas alan uygulamaları getirmiştir. İstikrar programı geniş tabanlı fiyat liberalizasyonu, döviz ve faiz oranlarında serbest dalgalanma, ücret belirlemedeki değişiklikler, dış ticaret serbestisi döviz ve ödemelerde serbestlik, mali sektörde reform gibi bir dizi yapısal tedbiri kapsamaktadır¹⁵².

---

¹⁴⁹ Nazım Ekren, “1980 Stabilizasyon Paketinin 1958,1970 ve 1978-1979 Paketleri ile Karşılaştırmalı Analizi” *Yurt Yayınları*, s.185

¹⁵⁰ DPT, 1981, Yıllık Program

¹⁵¹ Hüseyin Şahin, *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa: 1998, s.178

¹⁵² İlker Parasız, *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi, Bursa: 1998, s.197

Türkiye’de 24 Ocak 1980’de uygulamaya konulan istikrar tedbirleri yalnızca ekonominin karşı karşıya bulunduğu istikrarsızlıklar ile mücadeleyi değil, yeni bir ekonomik gelişme anlayışını da beraberinde getirmektedir. Yani ekonomide bir yapısal dönüşüm yaşanmıştır. Ekonomide içe dönük ithal ikameci politikalar terk edilerek dışa açık büyüme modeli benimsenmiş ve ihracatı teşvik eden politikalar uygulanmıştır.

1980 sonrası uygulanan ekonomi politikaları, devletin ekonomik faaliyetlerdeki rolünü azaltıp, piyasa mekanizmasına ağırlık veren bir görüşe dayandırılmıştır. Bu istikrar programı ile dış çevrelerden ve IMF’den gereken destek ve dış kaynak gereksinimi karşılanabilmiştir.

Bu çerçevede oluşturulan 24 Ocak İstikrar Kararları sonucu iktisat politikası araçları kullanılmaya başlanmış ve bu araçlar içerisinde maliye politikası uygulamaları da önemli yer tutmuştur. Sonuç olarak, bu program hem tatmin edici bir ekonomik gelişmeye hem de dış açıktaki önemli bir azalışa sebep olmuştur.

Uluslar arası Para Fonu ile yapılan standby anlaşması çerçevesinde uygulamaya giren bu ekonomik program iki ana eksen üzerinde tasarlanmıştır. Bunlardan birincisi kısa dönemli makroekonomik istikrar programları, ikincisi ise sonuçları daha uzun bir sürede görülecek olan yapısal uyum reformlarıdır. 1970’lerin sonlarına kadar değişik ülkelerde uygulamaya koyulan Uluslar arası Para Fonu programları daha çok birinci ana eksen etrafında tanımlanmıştır. Ancak, özellikle sanayileşmemiş ülkelerde makro politikaların uygulanmasını ya da uygulansalar bile beklenen sonuçların alınmasını engelleyen yapısal tıkanıklıkları aşmak amacıyla, kısa dönemli makro ekonomik politikaları desteklemek üzere 1970’lerin sonuna doğru Klasik Uluslar arası Para Fonu programlarına yapısal reform eksenini de ekledi. Buna bağlı olarak bu yeni yaklaşımın dünyada kapsamlı olarak uygulandığı ilk örneğin Türkiye olduğu söylenebilir. Nitekim, uygulanan programları desteklemek amacıyla standby anlaşmasına bağlı olarak Türkiye’ye kullandırılan Uluslar arası Para Fonu kredisinin hacmi o yıllara kadar görülmemiş bir düzeye çıkarıldı¹⁵³.

24 Ocak kararlarının dayandığı Uluslar arası Para Fonu programlarının ikinci eksenini oluşturan yapısal uyum reformları üç temel alanda yoğunlaşmaktadır. Para piyasalarında serbestleşme, dış ticarete serbestleşme ve bütçe disiplini. Para piyasaları ve dış ticarete

---

¹⁵³ Hüseyin Şahin, a.g.e., s.179

yönünde ilk uygulamalar hemen devreye sokuldu. Böylece 1980 sonrası dönemin en çok tartışılan kararlarından biri olan 32 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tamamlanan serbestleşme süreci başlamış ve bankacılık alanında da yabancı sermayenin girişine de izin verilmiş oldu¹⁵⁴. Ancak askeri yönetim altında geçen ilk iki üç yıl hariç, bütçe disiplininin sağlanması konusunda kalıcı bir başarı elde edilemedi.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın 1980 yılı raporunda 24 Ocak kararlarının temel ilkeleri altı başlık altında sıralanmaktadır¹⁵⁵.

- 1- Etkin bir ekonomi yönetimi ile makro düzeyde tutarlı kararlar alınmalıdır.
- 2- Enflasyonun kontrol altına alınması öncelikli bir sorundur. Büyüme enflasyon kontrol altına alındıktan sonra düşünülecektir.
- 3- Yeni yatırımlar yerine mevcut atıl kapasitenin kullanılmasına öncelik verilecektir.
- 4- Gerçekçi bir kur politikası ile ihracatın hızla artırılması gerekir.
- 5- Gerçekçi bir faiz politikası ile tasarruflar artırılmalı ve bu mali kurumlar aracılığı ile yönlendirilmelidir.
- 6- İç finansman açığının kapatılması ve yatırımların hızlandırılması için yabancı sermaye teşvik edilecektir.

Sözü edilen uzun ve kısa vadeli amaçlara serbest piyasa mekanizmasının işleyişi ile ulaşılması programın temel stratejisi idi. Bu strateji piyasa güçlerine dayanılarak ekonominin dışa açılmasını esas alıyordu. Ekonominin işleyişinde idari kararlar değil, serbest piyasa güçleri etkili olacaktı. KİT dahil tüm kamu kesimi daraltılacak ve özel girişim teşvik edilecekti. İthalatta serbesti sağlanacak ve yabancı sermaye teşvik edilerek fiyat rekabeti tesis edilecekti. Sadece mal fiyatları değil, başta döviz kuru ve faiz haddi olmak üzere faktör fiyatlarının da serbest şartlarda teşekkül etmesi amaçlanıyordu.

Bu amaçları gerçekleştirmek için 24 Ocak 1980 'de ve daha sonra çeşitli tarihlerde bir çok tedbirler alındı. Bu tedbirlerin en önemlilerini ana hatları ile şu şekilde sıralayabiliriz¹⁵⁶.

---

¹⁵⁴ Yakup Kepenek ve Nurhan Yentürk, *Türkiye Ekonomisi, 8. Basım*, Remzi Kitabevi, İstanbul: 1996, s.191

¹⁵⁵ TCMB, *Yıllık Faaliyet Raporu 1980*, Ankara, 1981, s.31

¹⁵⁶ Hüseyin Şahin, a.g.e., s.180

1) Bir kısım tedbirler devletin ekonomideki yerini daraltmaya ve müdahaleleri azaltmaya yönelik idi. Bu tedbirler arasında sigara tekelinin kaldırılması, madenlerin kamulaştırılması kararının iptal edilmesi, KİT'in özelleştirilmesi çalışmalarının başlatılması sayılabilir.

2) Devletin piyasalara müdahalelerinin azaltılması konusunda alınan tedbirler arasında şunlar sayılabilir. KİT'e ürettikleri malların fiyatlarını tespit hususunda özerklik verilmesi, Fiyat Tespit ve Kontrol Komitesinin kaldırılması, Piyasada fiyat rekabetini gerçekleştirmek için ithalatın serbestleştirilmesi, faiz haddi ve döviz kurunun serbest piyasalarda oluşması için alınan önlemler

3) Bir kısım tedbirler dış ticaretin serbestleştirilmesi, yabancı sermaye yatırımlarının teşvik edilmesi amacına yönelik idi. Böylece ekonomide döviz arzının artacağı ekonominin dışa açık hale geleceği bekleniyordu. Dış ekonomik ilişkilerin serbestleştirilmesi konusunda alınan en önemli tedbir döviz alım satımının serbestleştirilmesi ve döviz piyasası üzerindeki kontrollerin ve yasakların giderek kaldırılmasıdır. Bu bağlamda Türk Parasının Değerini Koruma Mevzuatı liberalleştirilmiştir.

4) 24 Ocak 1980 ve 29 Aralık 1983 kararları ile alınan tedbirlerin bir kısmı ithalat, ihracat rejiminin serbestleştirilmesi amacına yönelik idi. Böylece ekonominin dışa açılması ve iç piyasada rekabetin genişlemesi mümkün olacaktı. Rekabetin maliyetleri düşürmesi ve mal kalitesini iyileştirmesi umuluyordu. 24 Ocak kararlarını takiben ithalatın serbestleştirilmesi için atılan adımlar şunlardır. İthalattan alınan damga resmi ve teminatlar önemli ölçüde indirilmiştir. Kotaya tabi mal sayısı azaltılmıştır. Ocak 1984'ten itibaren ortalama % 76.3 olan nominal gümrük vergileri %48.9'a indirilmiştir. İthalat üzerindeki dolaysız devlet kontrolleri kaldırılmıştır. İthalatta liberasyon giderek genişletilmiş ve %90'ı aşmıştır.

İhracatta devlet denetimi büyük ölçüde kalkmış ve geniş teşvik sistemi getirilmiştir. İhracatta dolaylı vergilerin iadesi sistemi sürdürülmüş, kurumlar vergisi hafifletilmiştir. TL, günlük veya kısa aralıklı kur ayarlamaları ile, sadece nominal değil, reel olarak da devalüe edilmiş, böylece ihracat ve sermaye girişi teşvik edilmek istenmiştir.

5) 24 Ocak 1980 kararları ile başlatılan dışa açılma politikası çerçevesinde yabancı sermayenin yapacağı dolaysız yatırımlara büyük ölçüde teşvikler getirilmiştir. Bu cümleden olarak, Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü'nün kurulması, yabancı bankaların Türkiye'de

çalışmalarının teşviki ile ilgili yasal düzenlemeler, Turizm alanında yabancı sermaye yatırımlarının teşviki için Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi ve Finansal Kiralama ile ilgili düzenlemeler sayılabilir.

6) 24 Ocak 1980 programının bir amacı da fiyatlar üzerindeki müdahalelerin kaldırılması ve fiyat oluşumunun piyasaya bırakılması idi. Bu husus ile ilgili uygulamalardan birisi KİT'in kendi ürünlerinin fiyatlarını saptamaları idi. Diğer bir husus ise tarım kesiminde uygulanan taban fiyatları ve destekleme alımları kapsamının daraltılması oldu. Bir çok tarımsal ürün destekleme alımı kapsamında çıkarıldığı gibi, taban fiyatları da enflasyonist gidişi durdurmak gerekçesi ile düşük tutuldu. Ayrıca satın alınan ürünlerin bedelleri zamanında ödenmedi. Bu uygulamanın sonucu olarak, iç ticaret hadleri süratle tarım kesimi aleyhine gelişti. Gelir bölüşümünde tarım kesiminin payı küçüldü. Ancak 1987 seçimlerinden sonra Hükümet tarım ürünleri fiyat destekleme politikasını gözden geçirmek zorunda kaldı. Hem taban fiyatları daha yüksek belirlendi. Hem de ürün bedellerinin daha kısa sürelerde ödenmesi hususuna önem verildi.

7) Vergi Politikasına ilişkin tedbirler: 1980 öncesi dönemde amaçlara uygun bir vergi politikası oluşturulamamıştır. Çünkü Türkiye sanayileşmesini tam anlamıyla gerçekleştirmeden, sanayileşmiş toplumların vergi sistemini aynen uygulama yoluna gitmiştir. Sanayileşme aşaması tamamlanmadan böyle bir vergi sistemi uygulanması, bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. 1980 yılından sonra vergi sisteminde belli düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerde vergi sistemin basitleştirilmesinin yanında gelişen ekonomik şartlara karşı esneklik kazanması hedef alınmıştır. Bu amaçla, dolaysız vergilerin ağırlıkta olduğu vergi kompozisyonu, dolaylı vergiler lehine değiştirilmiştir. Dış ticaret rejimi çerçevesinde uygulanan miktar kısıtlamaları kademeli olarak terk edilerek yerine ithalat vergisi ve fon kesintileri getirilecek bu yolla kamuya ek kaynak yaratma arayışına girilmiştir.

1980 programında, genel olarak kamusal faaliyetlerin sınırlandırılması amaçlanmakta ve bu yolla piyasa ekonomisine daha hızlı girileceği görüşü kabul edilmekteydi. Bu görüşün sonucu olarak, kamu gelirlerinin arttırılması yönünde çabalar atılmıştır.

24 Ocak kararları ile ekonomide vergi politikası yoluyla anti enflasyonist bir vergi yapısının oluşturulması, ödemeler bilançosunun düzeltilmesi, büyüme hızının yüksek

tutulması, işsizlik oranının azaltılması, gelir dağılımında adaletin sağlanması amaçlanmıştır.

1981 yılında “Peşin Vergi Sistemi“ uygulamaya konulmuş ve kişisel gelir vergisinin artmasını takiben 1982-86 yılları boyunca marjinal vergi oranları her yıl düşürülmüştür. Kurumlar vergisi 1981’de ayrıştırılarak KİT’leri de içine alacak şekilde genişletilmiştir. Mali işlemler üzerinden stopaj yoluyla kesilen vergi gelirleri de önemli oranda azaltılmıştır. Ocak 1985’te Türkiye’de KDV uygulaması başlatılmıştır. KDV uygulamasının hemen sonuç vermesi ile dolaylı vergilerin toplam vergi kapsam ve oranları gelişen ekonomik şartlara uyumlu bir şekilde devamlı olarak ayarlanmıştır.

8) Kamu Harcamalarına ilişkin tedbirler: 24 ocak kararları ile kamu bütçe açıklarının enflasyonist etkisi dikkate alınarak bütçenin denkleştirilmesi yada bütçe açıklarının mümkün olan en düşük düzeye indirilmesi öncelikli hedef olarak seçilmiştir. Açıkların kapatılması cari harcamaların hacim ve dağılımı ile ilgili olduğundan bütçenin bu kaleminde bir daralmayı kapsamaktadır. 24 ocak kararlarının hedeflerinden bir de enflasyonu azaltmak olduğundan bu doğrultuda bütçede yer alan harcamaların azaltılması hususunun dikkate alınması kaçınılmaz olmuştur.

9) Borçlanmaya İlişkin Tedbirler: 1980 öncesi dönemde hazine borç işlemleri KİT-Hazine-Merkez Bankası ekseninin dışına pek çıkmamıştır. KİT’lerin destekleme vs. amaçlı finansman ihtiyaçları hazine kefaletine haiz bonolarla karşılanmış ve Merkez Bankası’nda borçlusu Hazine olan kıymetli kağıtlar birikmiştir. 1980 ekonomik istikrar kararlarıyla bütçe açıklarının kapatılması ve KİT’lerin Hazineye yük olmaktan çıkarılması esas alınarak bütçelerin enflasyonist karakteri önlenmeye çalışılmıştır.

3.1.2. 5 Nisan 1994 İstikrar Programı

Türkiye ekonomisinde 1990’lardan itibaren genişleyici maliye politikalarının uygulanmaya başlamıştır. Bu politika ise bir yandan faiz oranlarının yükselmesine, diğer yandan Türk parasının aşırı değerlenmesine ve buna bağlı olarak dış ticaret açığının rekor düzeylere yükselmesine sebep olmuştur. Cari işlemler açığının 6.5 milyar dolara ulaştığı bir dönemde hükümetin faiz oranlarını düşürme operasyonu, dış açığı sürdürülemez olarak gören spekülasyon sermayenin yurtdışına çıkmasına yol açmış ve bu zaten bozuk olan makro

ekonomik dengeleri alt üst etmiştir¹⁵⁷. Bunun sonucu Türkiye 5 Nisan istikrar tedbirlerini uygulamaya koymuştur. Bu programın esas çerçevesi aşağıdaki gibidir.

- Bu kararların öncelikli hedefi mali piyasalarda istikrarı sağlamaktır, TL'den kaçışı durdurmak ve borsada düşüşü önlemek için döviz kurlarındaki yükseliş beklentisini ortadan kaldırmak
- Piyasalara istikrar kazandırmak için fiyat artışlarının durması
- Kamu kesimi gelir – gider dengesinin kurulması ve devletin borçlanma ihtiyacının düşürülmesi
- Ödemeler bilançosu açıklarının daraltılması
- KİT'lerin özelleştirilmesi v.s.

Bu çerçevede oluşturulan 5 Nisan istikrar tedbirleri kısa vadeli hedefler için Ortodoks şok tedavisi öngören, uzun vadeli hedefler için heterodoks aşamalı politikalar içeren karma tedbirlerden oluşmaktadır.

Devlet bütçesinde yaygın ve katı bir tasarruf uygulaması başlatılmıştır. Kamu kuruluşlarının savunma ve güvenlik harcamaları hariç, cari harcamalarda %30 oranında kısıtlamaya gidilmiştir. Kamu kesiminde ücret ve aylıkların sınırlı bütçe imkanları ile arttırılacağı ilan edilmiştir. Orta vadede sonuç vereceği düşünülen kurumsal ve yasal düzenlemeler ise, Özelleştirme kânunu'nun çıkarılması ve özel kesim veya yabancı sermayeli şirketlerin büyük alt yapı projelerine katılımını sağlayacak Yap-İşlet- Devlet modeline ilişkin yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesidir. Bu kapsamda Hazine'nin ve diğer kamu kuruluşlarının Merkez Bankası kaynaklarına başvurmasını kademeli şekilde azaltan bir yasal düzenleme de yapılmıştır¹⁵⁸.

Kamu yatırım programına yeni projeler eklenmemesi ve bazı ihalelerin ertelenmesi, bazılarının ise yap işlet devret modeli ile gerçekleştirilmesi kabul edilmiştir. Ayrıca tarım kesiminde uygulanan destekleme alımlarının daraltılması ve sübvansiyonların kaldırılması programın tasarrufa yönelik önlemlerinden bazılarıdır.

---

¹⁵⁷ Erhan Yıldırım ve Refia Yıldırım, *1980 Sonrası Uygulanan Maliye Politikaları ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri*, Maliye Sempozyumu, 2001, s.8

¹⁵⁸ DPT, *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000*, Ankara, 1996, s.5

Gelir- gider dengesini sağlamak için bir takım yeni vergiler konulmuştur. Hem devlete gelir sağlamak, hem de bu tesislerin harcamalarını kıstmak için kamunun elindeki bir kısım lojmanın satılması kararlaştırılmıştır. Nihayetinde, devleti içine düştüğü borç-faiz kısır döngüsünden kurtarmak için devletin ihtiyaç duyduğu gelirin bir kısmının özelleştirme ile sağlanması hedeflendi.

Kamu gelirlerini artırmak için ; KİT ürünlerine maliyetlerinin üzerinde zam yapılmış ve KİT ürünlerine ilişkin fiyat ayarlamaları bunların yönetimine bırakılmıştır. Petrol ürünleri üzerinden alınan vergilerde düzenlemelere gidilmiş ve ekonomik denge için ek vergiler ihdas edilmiştir. Kamu giderlerinde, cari harcamalar başta olmak üzere yatırım harcamalarında da kısıntılar yapılmış, KİT transferleri sınırlandırılmış, kamu kesiminde yeni personel alımı durdurulmuş geçici ve mevsimlik işçilerin istihdam sürelerine sınırlama getirilmiştir. Bu tedbirlere ilave olarak, mali piyasalarda istikrarı sağlayacak ve mali sisteme güveni tesis edecek kurumsal ve yasal düzenlemeler de gerçekleştirilmiştir¹⁵⁹.

3.1.3. 2000 ve 2001 istikrar programı

Türkiye ekonomisinde kamu finansman dengesinin bozulması ve reel faizlerin yüksek seviyesini koruması nedeniyle borç stokunun yükselmesi, enflasyonu hızlanma eğilimine girmesi ve ekonomideki daralmanın sürmesi, 2000'de orta vadeli kapsamlı yeni bir istikrar programının uygulanmasını gerektirmiştir.

Ocak 2000 Enflasyonu düşürme programı öncesinde, Türkiye ve Dünya ekonomisinde önemli ekonomik gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin en önemlileri Dünya ekonomisinde yaşanan bölgesel finans krizleridir. Özellikle 1997 Güneydoğu Asya krizi ile 1998 Rusya krizi, bölge ekonomilerinin yanı sıra diğer ülke ekonomilerini de, olumsuz yönde etkilemiştir.

Bu gelişmeler sonrası Türkiye ekonomisi de bir durgunluk içine girmiştir. Bu dönemde uygulanan politikalar, kısa süreli ve hızlı fiyat değişikliklerinin önlenmesi ve piyasalardaki belirsizliklerin azaltılmasına yönelik olmuştur. 1998'in ilk altı ayında uygulamaya konulan istikrar politikaları, dış piyasalardaki olumsuz gelişmelere rağmen

---

¹⁵⁹ DPT, *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000*, Ankara, 1996, s.5,

finansal piyasalarda belli ölçüde başarılı olmuştur. Yılın ikinci yarısında ise IMF ile imzalanan Yakın İzleme Anlaşması çerçevesinde, altı aylık bir para programı açıklanmıştır. Bir süre sonra ise, Yakın İzleme Anlaşması'nın kapsamı genişletilerek mali destekli bir Stand – by Anlaşmasına dönüştürülmüştür¹⁶⁰.

- 1998 IMF Yakın İzleme Anlaşması

Yakın izleme anlaşması, 2000-2002 dönemini kapsayan Stand-By programı öncesinde ekonomiyi belirli hedefler doğrultusunda düzenleyici önlemler içeren ve Temmuz 1998'de uygulamaya konulan IMF destekli bir programdır¹⁶¹. Programın temel amacı, kamu finansmanının güçlendirilmesi, destekleyici ve iyi koordine edilen para politikasının izlenmesi ve yapısal sorunların çözümü yoluyla enflasyonun kalıcı bir şekilde düşürülmesidir¹⁶².

1998'de IMF ile imzalanan Yakın İzleme Anlaşması, 2000 yılı başında IMF ile uygulamaya konulan programa kadar köprü görevini üstlenmiştir. Özellikle enflasyonun Nisan 1999'da durağanlaşması, bütçe temel dengesinin güçlendirilmesi olumlu ekonomik gelişmeler olmuştur.

Bu olumlu gelişmeler sonucunda yılın ilk yarısında piyasalarda istikrarın sağlanması ve enflasyonun da düşüş eğilimine girmesine rağmen, Haziran sonuna doğru Rusya ekonomisinde ortaya çıkan mali krizin yarattığı ekonomik belirsizlik ve ikinci altı ayda artan siyasi belirsizlik sonucunda, erken seçim kararı alınmış ve beklentiler değişmiştir. Bu dönemde piyasalar tamamen seçime endeksli hale gelmiştir¹⁶³.

1999 yılı haziran ayında IMF ile yapılan görüşmelerde, Yakın İzleme Anlaşması'nın programa bağlı ve mali finans destekli bir anlaşmaya dönüştürülmesi benimsenmiş ve 2000-2002 döneminde uygulanacak makroekonomik politikaların çerçevesi çizilmiştir. Hükümet, IMF'ye sunduğu ve kabul gördüğü 9 Aralık 1999 tarihli Niyet Mektubu sonrasında 1 Ocak 2000'den itibaren 3 yıllık bir ekonomik süreci kapsayan, maliye, para, kur ve gelir

¹⁶⁰ Mehmet. Günal, “Kasım 2000 Krizine Teorik Yaklaşım: Para Arzının İçselliği ve Minsky'nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezi”, *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, Sayı: 180, 2001, s.35-36.

¹⁶¹ S. Doğan, “2000-2002 Dönemi Stand-By Programının Türkiye Ekonomisi Hedefleri-Politikaları”, *Banka-Mali Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Yıl: 37, Sayı: 5, 2000, s.23.

¹⁶² Gazi Erçel, “2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı: Kur ve Para Politikası Uygulaması”, TCMB, 1999, s.1

¹⁶³ Günal, a.g.e., s.36

politikalarının yanı sıra, yapısal değişimleri de içeren enflasyonu düşürme programını uygulamaya koymuştur¹⁶⁴.

1 Ocak 2000'de uygulamaya konulan Enflasyonu Düşürme Programı'nın temel amaçları şunlardır¹⁶⁵.

- Tüketici enflasyonunu, yapısal reformlarla desteklenen, birbirleriyle tutarlı, güçlü, itibarlı ve süreklilik arz eden maliye, gelir, para ve kur politikalarının eş güdümlü uygulanması ile 2000 yılı sonunda %25, 2001 yılı sonunda %12, ve 2002 yılında ise %7'ye indirmek,

- Reel faiz oranlarını makul seviyelere indirmek,
- Ekonominin büyüme potansiyelini artırmak,
- Ekonomideki kaynakların daha etkin ve adil dağılımını sağlamak

Bu amaçlar doğrultusunda hazırlanan Enflasyonu Düşürme Programı'yla, 1998'in son çeyreğinde başlayan ve 1999'da devam eden yüksek reel faizlerin etkisiyle, hızla bozulan kamu maliyesinin sağlıklı bir yapıya kavuşması hedeflenmiştir¹⁶⁶.

Program genelde üç temel unsur üzerine kurulmuştur¹⁶⁷.

- Sıkı bir maliye politikası uygulayarak faiz dışı fazlanın artırılması, yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve özelleştirmenin hızlandırılması birinci temel unsuru oluşturmaktadır.

- İkinci temel unsur, enflasyon hedefi ile uyumlu gelirler politikasıdır.

- Bu unsurların enflasyon ve reel faizlerin düşürülmesine yapacağı katkıyı desteklemek ve ekonomik birimlere uzun vadeli bir bakış açısı kazandırmak için enflasyonun düşürülmesine odaklanmış kur ve para politikası uygulaması, programın üçüncü temel unsurunu oluşturmaktadır.

¹⁶⁴ İlker Parasız, *Enflasyon-Kriz-Ayarlamalar*, Ezgi Kitabevi, Bursa: 2001, s.425

¹⁶⁵ Engin.Erdoğan, ve Meliha.Ener, "Türkiye'de Enflasyonla Mücadele Sürecinde Son Dönem Uygulamalar ve Değerlendirmesi", *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, Sayı: 177, 2000, s.22.

¹⁶⁶ Ferya.Kadioğlu ve diğerleri. "Kura Dayalı İstikrar Politikası Uygulamaları ve Dış Ticaret Üzerine Etkileri", TCMB Araş. Genel Müdürlüğü, Ankara: 2001, s.2-5.

¹⁶⁷ Erçel, a.g.e., s.2

2000 Enflasyonu Düşürme Programı'nın ana felsefesi açısından ortaya çıkan durum planlanan uygulamaların sadece enflasyonu düşürme hedefi ile sınırlı teknik bir belge olmadığı, bunun çok daha ötesinde, yeniden yapılanma içine girerek, ulusal ekonomide kalıcı dönüşümleri amaçladığı ve bir anlamda devletin toplumsal sınıflar ile olan tarihsel taahhütlerini yeniden gözden geçirmeyi de hedeflediğidir. Burada sözkonusu olan birçok iktisadi sosyal tedbir doğrudan ya da dolaylı olarak enflasyonu düşürmeye hizmet etmekteyse de, kapsam açısından enflasyonun çok daha ötesinde makro ekonomik ve sosyal alanların etkilenmesi amaçlanmıştır.

Bu çerçevede 2000 Enflasyonu Düşürme Programı'nda alınan kararlar konjonktürel amaçlı kararlar ve yapısal amaçlı kararlar olmak üzere iki başlık altında incelenebilir.

- **Konjonktürel Amaçlı Kararlar:**

2000 Enflasyonu Düşürme Programı kapsamında uygulanması öngörülen konjonktürel amaçlı kararların başında döviz kuru ve para politikasıyla ilgili kararlar gelmektedir. Program, para ve döviz kuru politikaları açısından daha somut politika dönüşümleri içermektedir.

Enflasyonu en az maliyetle aşağı çekebilmenin altında, toplumun enflasyonist beklentilerini aşağı seviyelere indirebilmek yatmaktadır. Sürekli ve yüksek enflasyon yaşanan ülkelerin, enflasyonla girdikleri mücadelelerinde yaşadıkları en büyük sorunlardan biri, geçmiş enflasyonun, gelecekteki enflasyonu belirlemesidir. Enflasyondan korunmak amacıyla yapılan, geçmiş enflasyona endeksli her türlü sözleşme (ücret, kira vb) enflasyonun aşağı çekilmesinde bir katılık yaratmaktadır. Bu durum uygulanacak programa olan güven ile yakından ilgilidir. Dolayısıyla enflasyonun en az maliyetle aşağı indirilebilmesi için geçmişe yönelik endeksleme alışkanlığının terk edilmesi gerekmektedir.

Programın konjonktürel amaçlarından bir diğeri de maliye ve gelirler politikasıdır. Öncelikle uygulanması düşünülen sıkı maliye politikası (kamu açıklarını hızlı ve kalıcı olarak ortadan kaldıracak önlemler) programın temel taşlarından biri olmuştur. Program vergi uygulamaları yoluyla gelirlerin artırılması ve harcamaların kısılmasının yanı sıra, kamu finansmanında kalıcı bir iyileşmeyi hedeflemiştir¹⁶⁸.

---

¹⁶⁸ Erdoğan ve Ener, a.g.e., s.24-25

- **Yapısal Amaçlı Kararlar:**

2000 Enflasyonu Düşürme Programının ilk yılına ilişkin kararlar, kamu mali kesimindeki yapısal reformlar altında toplanmıştır. Bu reformlar, tarım reformu, sosyal güvenlik reformu, kamu mali yönetimi, şeffaflık ile vergi politika ve idaresi konularından oluşmaktadır¹⁶⁹.

Programda, yapısal reformların yapılma nedeni, 2000 yılında mali düzenlemelerin orta vadede de devamlılığını sağlamak, kamu sektörü borçlanmalarındaki faiz ödemeleri sıkıntısını azaltmak, ekonomik etkinliği ve şeffaflığı geliştirmek, kamu sektörü borçlanma gereğini azaltmak olarak belirtilmiştir¹⁷⁰.

2000 Enflasyonu Düşürme Programı'nın uygulamaya konulmasıyla birlikte, Türkiye Ekonomisi 1998 yılının ikinci yarısından itibaren içine sürüklendiği daralma eğiliminden çıkarak, tekrardan istikrar ve genişleme yoluna girmiş gözükmektedir¹⁷¹.

Programın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, İstikrar Programı'nın ilk yıl hedeflerine genel olarak ulaştığı söylenebilir. Programın özelleştirme hedefleri ve tarım, bankacılık gibi bazı alanlardaki yapısal nitelikli reformları daha tam anlamıyla gerçekleştirilememiş olmasına karşın, maliye ve para politikaları hedefler ile uyum içinde çalıştırılmıştır.

Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, Kasım 2000'de Türk mali piyasalarında yaşanan olumsuz etkiler sonucunda bir kriz yaşanmıştır. Bu kriz ancak IMF kredisi ile önlenebilmiş, fakat enflasyonu düşürme programı büyük bir yara almıştır.

Şubat 2001'de ise, mali piyasalardaki güvenin kırılğan yapısı bir kez daha finansal krize yol açmış, bunun bir sonucu olarak 2000 Enflasyonu Düşürme Programı'nda öngörülen

---

¹⁶⁹ Fatma.Doğruel, "Son Yirmi Yılda Türkiye'de İstikrar Programları Neden Başarısız?", *İktisat Dergisi*, Sayı: 405, 2000, s.21

¹⁷⁰ Hazine Müsteşarlığı, "Enflasyonla Mücadele Programı Politika Metinleri", Cilt: I, 2000,s.XIII.

¹⁷¹ Süreyya Serdengecti, "2001 Yılı Para Politikası Raporu", TCMB, 2001, s.2

para ve kur politikaları terk edilerek 22 Şubat 2001’de dalgalı kur sistemine geçilmiş, böylelikle Enflasyonu Düşürme Programı da sona ermiştir¹⁷².

- 2001 İstikrar Programı:

Kasım 2000’de meydana gelen kriz, ekonominin her kesimini programın oyun disiplininden çok az sapmasının bile, ekonomi üzerinde olumsuz etki yapacağını ortaya koymuştur.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 ‘deki finansal krizlerden sonra, “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” başlığı altında yine IMF destekli, makro düzeyde yeni bir program hazırlanmış ve 14 Nisan 2001’de kamuoyuna açıklanmıştır¹⁷³. Bu program 1999 sonunda IMF ile yapılan Stand-By anlaşmasının bir uzantısı olmakla beraber, yeni programda enflasyonla mücadele öncelikli hedef olmaktan çıkmış, mali istikrarın sağlanması daha öncelikli hedef haline gelmiştir.

Nisan 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nın temel hedefi, sabit döviz kuru sisteminin terk edilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırarak, kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapının oluşturulması çerçevesinde, kamu borçlarının sürdürülemez boyutlara varmasına neden olan “borç dinamiğini kırmak” olarak açıklanmıştır¹⁷⁴. Bu hedeflerin üçlü bir yaklaşıma dayandırılarak gerçekleştirilmesi öngörülmüştür¹⁷⁵. Bunlar;

- Bankacılık sektöründeki bozulmalar başta olmak üzere, son finansal krizin doğrudan temelinde yatan bozulmaların düzeltilmesi ve ekonomi yönetiminin şeffaflığının ve özel sektörün ekonominin yeniden yapılandırılması sürecindeki rolünün geliştirilmesine yönelik yapısal politikalar,

- Finansal istikrarı sağlamaya ve enflasyonla mücadeleye devam edilmesine ilişkin maliye ve para politikaları,

¹⁷² Ercan Uygur, “2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri Üzerine Değerlendirmeler”, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Sayı: 227, 2001, s.54-55.

¹⁷³ Rıza Kandiller, “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Ötesi”, *Dış Ticaret Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 22, 2001, s.55-56.

¹⁷⁴ Kemal Derviş, “Toplumsal Destek Başarının Ön Koşuludur”, *İSO Dergisi*, Sayı: 421, 2001, s.10.

¹⁷⁵ Ekonomik Forum, “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”, Yıl: 8, Sayı: 5, 2001, s.4.

- Makroekonomik istikrar, büyüme ve toplumun en muhtaç kesimlerini koruma hedefleri ile örtüşen ücret ve maaş politikaları oluşturulması yönünde geliştirilmiş sosyal diyalog,

Ana hedef itibariyle, öncelikle parasal sermayenin krizden çıkış programı niteliğinde olmakla birlikte, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın temel felsefesi, Türkiye'nin gerekli yapısal reformları yapması durumunda, küreselleşme sürecine daha sağlıklı bir biçimde uyum sağlayabileceği, dünya ekonomisinin sunduğu fırsatlardan daha etkin bir biçimde yararlanabileceği, daha hızlı büyüyebileceği ve gelişebileceği olgusudur¹⁷⁶.

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı mal, hizmet, para ve sermaye piyasalarının serbestliğinin zorunlu olduğu anlayışından hareket etmekte, en son yaşanan finansal krizlerden, her türlü denetimden yoksun piyasaları değil, müdahaleci politikaları, popülist uygulamaları, şeffaflık eksikliğini ve yanlış yapılanmaları vb. sorumlu tutmaktadır.

---

¹⁷⁶ Mehmet.Tuba Ogun, "İstikrar Arayışından Krize: Bir Değerlendirme", *GÜ, İİBF Dergisi*, 2001, s.6.

3.2. 1980 Sonrası İstikrar Tedbirlerinin Enflasyonla Mücadele Yönünden Uygulama Sonuçları

Türkiye’de 1980 sonrası dönemde uygulamaya konan istikrar tedbirlerinin, enflasyonla mücadelede ne kadar etkili olduğunu ortaya koyabilmek için 1980 sonrasında oluşan enflasyon oranlarına bakmak gerekir.

Tablo 1. 1980 Sonrası Enflasyon Oranları

YILLAR	TÜFE	YILLAR	TÜFE
1980	101.4	1993	66.1
1981	34.0	1994	106.3
1982	28.4	1995	89.1
1983	31.4	1996	80,4
1984	48.4	1997	85,7
1985	45.0	1998	84,6
1986	34.6	1999	64,9
1987	38.9	2000	54.9
1988	73.7	2001	54.4
1989	63.3	2002	45.0
1990	60.3	2003	25.3
1991	65.9	2004	10.6
1992	70.1	2005	8.0

Kaynak: TCMB verilerinden derlenmiştir.

Türkiye ekonomisinde yapısal dönüşümü hedefleyen 24 Ocak istikrar tedbirlerinin, bu amaca ulaşabilmesi için öncelikle enflasyonu düşürmesi ve ödemeler dengesi sorunlarını aşması gerekmektedir. Bu nedenle öncelikle bu iki sorun çözülmeye çalışıldı. Ödemeler dengesi sorunu ilk aşamada dış borçlarla halledilirken, enflasyonu düşürmek için sıkı para politikası uygulaması başlatıldı¹⁷⁷.

¹⁷⁷ Erhan Yıldırım ve Refia Yıldırım, a.g.e., s.2

24 Ocak 1980 istikrar programı Eylül 1980'e kadar bir azınlık hükümeti tarafından, Eylül 1980- Aralık 1983 döneminde de demokrasinin askıya alındığı bir ortamda, askerlerin yönetimindeki bir hükümet tarafından uygulanmıştır. Eylül 1980 tarihindeki iktidar değişikliği, programın uygulanmasında herhangi bir kesintiye veya değişime neden olmadı. Çünkü ekonomiye yöneten bürokrat kadro değişmeden kaldı.

Eylül 1980'den itibaren programın uygulanması bakımından daha elverişli bir ortam oluşturuldu. Demokrasinin askıya alınması ile sendikal faaliyetler, grevler yasaklandı. Ücret ve maaş artışları kontrol altına alındı. Taban fiyatları ve destekleme alımlarının kapsamı daraltıldı. Kamu harcamaları kısıldı, para arzındaki genişleme frenlendi. Bütçe dengesi ve parasal göstergeler titizlikle takip edildi¹⁷⁸.

İstikrar programı uygulanmalarının ilk döneminde kısa vadeli amaçlara öncelik verilmiştir. Alınan önlemlerle kısa dönemde yoklukların, kuyrukların ve karaborsanın ortadan kaldırılmasına çalışılmıştır. Enflasyon baskısının kırılması ve piyasaların bir düzene sokulması için çaba harcanmıştır. Bu çabaların başarılı olduğu ve kısa vadeli amaçların gerçekleştirildiğini ifade edebiliriz.

Uluslararası piyasalardan sağlanan krediler sayesinde acil dış finansman sorunları aşılmış ve ithalat artırılabilmiştir. İthal girdi sıkıntısı ve enerji dar boğazı aşılmış kapasite kullanımı genişletmiştir. Bir yandan arz artarken öte yandan, fiyat yükselmesine bağlı olarak iç talep daralması ile arz- talep dengesi kısmen sağlanabilmiştir. Ancak 1980 yılında, enflasyon oranı rekor bir sıçrama ile %108'e ulaşmıştır. 1981'den itibaren enflasyonun süratle gerilediğini,; 1981 – 1987 döneminde fiyat artış oranının yıllık ortalama %30.4'e düştüğünü görüyoruz¹⁷⁹.

12 Eylül Döneminde Hükümet KİT ürünlerinin fiyatlarını kısa aralıklarla ayarlamıştır. Böylece KİT'in işletme zararları azaltılmış ve bu kuruluşların TCMB kaynaklarına başvurmaları önlenmiştir.

Tarım ürünleri destekleme fiyatları belirlemede önceki dönemlerden farklı kriterler

¹⁷⁸ TCMB, *Enflasyon Kitapçığı*, Ankara:2004, s.3

¹⁷⁹ Hüseyin Şahin, a.g.e., s.179

gözetildi. Destekleme fiyatları genellikle enflasyon oranından daha düşük oranlarda artırıldı. Destekleme alımlarının kapsamı daraltıldı. Enflasyon oranının altında bir endeksleme olgusu ücret ve maaşlar için de geçerli oldu. Bu uygulamalar sonucu bir yandan enflasyon kontrol altına alınırken, öte yandan iç talebin önemli ölçüde daralması nedeniyle üretim ihracata yöneldi. Sürekli devalüasyonlar ve öteki dış ticaret teşvikleri yukarıda ifade edilen uygulamalarla birleşince, ihracat ve ithalatta rekor düzeyde artışlar oldu.

1983 yılı sonbaharında Türkiye’de seçim yapıldı. Ekonomide daha fazla liberalleşmeyi ve dışa açılmayı savunan bir siyasi parti iktidara geldi. Söz konusu parti seçim programında enflasyonu düşüreceğini, orta direği güçlendireceğini kapsamlı bir özelleştirme ve liberalleştirme programı uygulayacağını vaat etmişti.

Türkiye ekonomisinde maliye politikası, kamu sektörünün geleneksel olarak en büyük borç alan kesim olması nedeniyle, para politikası ile sıkı bir ilişki içindedir. Bu dönemde kamu kesiminin açıkları, genellikle T.C. Merkez Bankası tarafından kamu kesimine açılan kısa dönemli kredilerle finanse edilmektedir. Söz konusu kredilerin geri dönüşünün olmaması bunları uzun dönemli kredi haline dönüştürmektedir. Bu nedenle sıkı para politikası, kamu sektörüne açılan kredilerin sınırlandırılması ile uygulanmıştır. Bu nedenle sıkı para politikası aynı zamanda yapısal bütçe açıklarının da azaltılmasını zorunlu kılmıştır. Bunun sonucu 24 Ocak İstikrar tedbirleri ile birlikte daraltıcı maliye politikası uygulamasına başlanmış fakat 1983 yılından sonra sıkı maliye politikası giderek terk edilmiştir¹⁸⁰. Ekonomideki durgunluğu aşmak ve daha yüksek büyüme hızına ulaşabilmek için genişlemeci bir para ve maliye politikası izlendi. Bunun sonucunda para arzı kontrol altında tutulamadı. Enflasyon da ivme kazandı.

Bu dönemdeki maliye politikasının amacı, orta vadede bütçe açıklarının GSMH’nın yüzde 1-2 düzeyine çekmek ve aynı zamanda kamu harcamalarını azaltmaktır bu yolla piyasa ekonomisinin daha hızlı gelişeceği görüşü benimsenmektedir. Bu görüşün bir sonucu olarak, kamu gelirlerinin artırılması yönünde bir çaba harcanmamış¹⁸¹, bu amaçla bazı vergi indirimleri uygulamaya konulmuştur ancak, bu arada kamu harcamaları sınırlandırılmadığı

¹⁸⁰ Erhan Yıldırım ve Refia Yıldırım, a.g.e., s.2

¹⁸¹ Engin Ataç, “Bütçe İlkeleri Açısından Fonların Değerlendirilmesi”, *Çağdaş Sayıştay Denetimi Sempozyumu*, Ankara:1987, s.131

için, bütçe açıkları giderek artmış ve açıklar borçlanmayla karşılanmıştır¹⁸². Bu arada kamu ekonomik kuruluşlarına bütçeden yapılan kaynak aktarmalarını önlemek, böylece, mevcut bütçe açığının azaltılması yoluyla enflasyonla mücadele etmek ve ekonomik karar birimlerinin rasyonel davranmalarını sağlamak amacıyla bu kuruluşların ürettikleri mal ve hizmetlerin fiyatlarına sık sık zam yapılması yoluna gidilmiştir.

Kamu kesimi harcamaları sürekli artarken, birleşimi de esaslı biçimde değişmiştir . iç ve dış borç faizlerinin sürekli artması sonucu transfer harcamalarının toplam kamu harcamaları içindeki oransal payı sürekli yükselmiş. Buna karşılık, kamu kesimi yatırım harcamaları gerilemiştir. Ayrıca kamu kesimi yatırımları içinde alt yapı yatırımlarının oranı yükselmiş, doğrudan üretken yatırımların payı ise düşmüştür.

Hükümet artan harcamaları finanse edebilmek için yoğun şekilde borçlanmaya başvurmuştur. Türkiye'nin dış borç stoku yükselmiştir. Aynı dönemde iç borç stoku da yüksek seviyelere ulaşmıştır. Hükümet sürekli artan borç anapara ve faiz taksitlerini yeni borçlanma ile ödemek durumunda kalmıştır. Boğaz köprülerinin ve barajların gelirleri karşılık gösterilerek borçlanma senetleri çıkarılmıştır. Ayrıca, sayıları sürekli artırılan fonlarla bütçenin temel ilkeleri ve düzeni alt-üst edilmiştir¹⁸³. Kamu kesimi, sermaye piyasasından daha fazla kaynak çekebilmek için sürekli çaba içinde olmuştur. Bu, devlet tahvili faizleri yükseltilerek, gelir ortaklığı senetlerinin kar payları artırılarak yapıldı. Faiz oranlarının yükselmesi devlet bütçesinde borç ana para ve faiz yükünün durmadan şişmesine neden olmuştur. Sonuçta borcu borçla ödemek gibi bir kısır döngü içine girilmiştir. Öte yandan kurumsal alt yapı hazırlanmadan ekonomide, özellikle mali kesimde geniş ve acele serbestleştirmeye gidilmiştir.

Devletin bu borçlanma politikası, yüksek faiz hadleri politikası ile birlikte özel kesim reel yatırımlarının azaltılmasına neden oldu. Öte yandan, özel kesim yatırımları kısa dönemde sonuç verecek alanlara yöneldi. Özellikle sanayi sektöründe kapasite genişlemesi sınırlı kalırken, turizm yatırımları arttı.

Sayılan nedenlerden dolayı, para arzının kontrol edilememesi, iç talebin

---

¹⁸² Ahmet Ertuğrul, Kamu Açıkları, Para Stoku ve Enflasyon, Yapı ve Kredi Bankası Yayınları ,İstanbul:,1982

¹⁸³ A. Oyan ve R.Aydın, İstikrar Programından Fon Ekonomisine, Teori Yayınları, Ankara: 1987,s.33

sınırlandırılmaması, buna karşılık kredi faizlerinin ve ithal girdiler fiyatlarının sürekli yükselmesi 1984'den itibaren enflasyonun yeniden kontrolden çıkmasına neden oldu. 1988'de enflasyon oranı %73.7 ile 1980 sonrası dönemin en yüksek düzeyine ulaştı. Devam eden yıllarda da %60'ın üzerinde seyretti.

1985'e kadar hükümetler kamuoyuna karşı enflasyonu durdurmak için çaba harcadığı görüntüsünü veriyordu. Fakat 1986'dan sonra enflasyonu önemsemez bir tavır içine girdiler. Kalkınma hızını yükseltmeyi fiyat istikrarına tercih ettiler. Sonuçta, büyüme oranlarının yükselmesine rağmen, enflasyonun kontrolden çıkmasına engel olunamadı.

Türkiye'de Ocak 1980'den itibaren uygulamaya başlanılan istikrar politikasının belirtilen amaçlarının en önemlileri, enflasyonu önlemek ve özellikle ihracatı artırarak dış dengeyi sağlamak ve serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmaktı. Fakat, uygulama sonuçlarına bakıldığında, amaçlarda birinci önceliğin, enflasyonu önlemeye değil, ihracatı artırmaya ve ödemeler dengesi bozukluklarını ortadan kaldırmaya verildiği anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle, 1980 yılından itibaren uygulamaya konulan istikrar modelinin öncelik kazanan amacı, enflasyonun önlenmesi değil, kısa ve orta dönemde ekonominin dış açılmasının sağlanması olmuştur¹⁸⁴. Bu nedenle de enflasyonun önlenmesine yönelik gerekli önlemler alınmamıştır.

İlk üç beş yıllık enflasyon oranında dalgalanma dönemine ilişkin dikkati çeken bir özellik de bu dalgalanmalar ile genel seçim yılları arasındaki ilişkidir. Genel seçimlerin yapıldığı 1983, 1987 ve 1991 yıllarını izleyen yıllarda enflasyon oranı tepe noktalara ulaşmıştır. Bunun sadece seçim öncesi genişleyici para politikalarının bir sonucu olarak alınmaması gerekir. Aynı zamanda seçimlerden önce ertelenmiş olan zamlar seçim sonrasında yapılmıştır.

1980'li yıllardaki enflasyonun en önemli sebebi ise, iç ve dış borçlanmadaki artışlardır. İç ve dış borçlanmadaki artışlarla kamu yatırım ve cari harcamalarını gereksiz ölçüde yükseltmek mümkün olmuş, bu da enflasyonda önemli rol oynamıştır. Bu borçların artışının yanında artan faiz ödemeleri bütçede önemli yer işgal etmeye, bütçe rakamlarını şişirmeye başlamıştır.

---

¹⁸⁴ Ataç, a.g.e., s.220

Bu dönemde maliyet enflasyonuna neden olan uygulamalarda olmuştur. Bunların en önemlisi KİT mamullerine yapılan zamlardır. Özellikle 1984'ten bu yana bu mamullere sık sık yapılan zamlar ve dolaylı vergi artışları, ciddi boyutlara varan maliyet enflasyonu oluşturmuştur.

Türkiye ekonomisinde özellikle 1989'dan sonra, kamu kesimi gelir – gider dengesi ciddi biçimde bozulmuştu. Kamu kesimi açıkları konjonktürel değil yapısal, kurumsal nedenlerden kaynaklanıyordu. Devlet gelirlerini arttıracak sağlam esaslar oluşturulamamıştı. Ekonomide vergilendirilmeyen alanları akılcı ve etkin biçimde vergilendirecek yeni vergi yasaları çıkarılamıyor, mevcut vergiler etkin biçimde tahsil edilemiyordu. Akaryakıt, motorlu taşıtlar veya kamu hizmetlerinden alınan dolaylı vergiler ve harçlar artırılıyordu. Kayıt dışı ekonominin boyutları ile ilgili değerlendirme ve tahminler devletin etkinliğinin ne derece zaafa uğradığını ve sosyal yozlaşmanın düzeyini gözler önüne sermektedir.

Kayıt dışı ekonominin genişliği sadece kamu kesimi gelirlerinin düşük düzeyde kalması sonucunu doğurmamaktadır. Vergi yükünün adil dağılması mümkün olmamakta, vergi ahlakı ve vergi ödeme şevki çok büyük yara almaktadır.

Kamu kesimi gelirleri artırılmamasına karşılık kamu harcama ve giderleri de kontrol altına alınamamıştır. Devlette israf ve savurganlık alabildiğine sürmüştür. Kamu kesimi açıklarına “beş kara delik” nitelemesi yakıştırılarak adeta bunların boyutlarının çok büyük olduğu ve kapatılmasının mucize gerektirdiği gibi bir izlenim oluşturulmuştur.

Tüm yukarıda yaşanan olumsuzluklar sonuç olarak 1994 ekonomik krizine sebep olmuştur. Eğer 24 Ocak İstikrar Programı ile belirlenen uzun vadeli hedeflere ulaşılabilseydi 5 Nisan 1994 kararlarına ihtiyaç duyulmazdı.

5 Nisan kararlarının öncelikli hedefi mali piyasalarda istikrarı sağlamaktı. Piyasalara istikrar kazandırmak için fiyat artışlarının durması gerekiyordu. Bu amaçla fiyatlarda ayarlamaya gidildi. İstikrar programının bir başka amacı kamu kesimi gelir- gider dengesini kurmak, devletin borçlanma ihtiyacını düşürmek idi. Ancak bu sayede faizlerin yükselmesi önlenilecek, devlet bütçesi üzerindeki faiz yükü hafifleyebilecekti. Fiyat istikrarının sağlanması da buna bağlı idi. Buna yönelik olarak devlet bütçesinde yaygın ve katı bir tasarruf

uygulanması başlatılmıştır. Kamu kuruluşlarının savunma ve güvenlik harcamaları hariç, cari harcamalarda %30 oranında kısıtlamaya gidilmiştir. Kamu hizmetlerinin yürütülmesi için gerekli mal ve hizmet alımları kısıtlandı. Kamu kesiminde kadrolu personel alımı ve geçici işçi istihdamı durduruldu. Kamu kesiminde ücret ve maaşların bütçe imkanları ile sınırlı olarak artırılacağı ilan edildi. Ücret ve maaşlar enflasyonun altında endekslendi. Kamu yatırım programına yeni proje eklenmemesi ve ihalelerin bir bölümünün ertelenmesi ve alt yapı projelerinin yap – işlet – devret yöntemi ile gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır¹⁸⁵.

Kamu gelirlerini artırmak için KİT ürünlerine, maliyetlerini karşılayacak ölçüde, hatta daha yüksek oranlarda zam yapılmıştır. KİT'in zararına mal satmaları önlenmeye çalışılmıştır. Yeni vergiler ihdas edilmiştir. Ekonomik denge vergisi, net aktif vergisi, ek gayrimenkul vergisi, ek motorlu taşıtlar vergisi gibi. Çeşitli hizmetlerden alınan resim ve harçlar yükseltildi. Akaryakıt tüketim vergisi oranı %50'den %70'e çıkarıldı ve akaryakıt istikrar fonundan genel bütçeye aktarılan pay artırıldı.

5 Nisan Kararlarıyla bunalımın temel nedeni olarak görülen borç – faiz kısır döngüsünün kırılması hedeflenmişti. Devletin ihtiyacı olan gelirlerin bir kısmının özelleştirmeden sağlanması öngörülüyordu. Özelleştirme gerçekleştirilemediğinden, yeni vergilerden de beklenildiği ölçüde gelir elde edilemediğinden borçlanma devam etti. Hükümet yıllık %406 faizle hazine bonusu çıkararak borçlanmaya devam etmek zorunda kaldı. Kamu kesimi açıklarının kapatılmasında TCMB kaynaklarına başvuruldu.

Bir istikrar programının başarılı olması için birinci koşul halk kitlelerinin gözünde kredibilitesi olmalıdır. Halk program çerçevesinde belirlenen hedeflere alınan önlemlerle ulaşılabileceğine inanmalıdır. Ayrıca istikrar programı ile halka yüklenen külfetin tüm toplum kesimlerine adil dağıtılması sağlanmalıdır. Ancak bu şartlarda halk istikrar programına destek verebilir ve kendisinden istenen fedakarlığa katlanır. 5 Nisan istikrar programının uygulanmasında bu koşulların yerine getirilemediği söylenebilir.

Program içinde tüm tedbirler kısa sürede uygulamaya konulamamıştır. Hükümet aldığı kararları uygulamada kararlı davranmamış, kendi içinde anlaşılamamış veya yeterli destek bulamadığı için sonuç alamamıştır.

---

¹⁸⁵ Ulusoy, a.g.e., s.180

İstikrar programında yer alan bazı harcamaları kısıtlama önlemleri uygulanamamıştır. Lojman ve dinlenme tesislerinin satılması gerçekleşmemiştir. Sosyal güvenlik kurumlarının açıklarını kapatmak için, sosyal güvenlik sisteminde reform yapılması ve özellikle emeklilik sürelerinin uzatılması konuları yasalaştırılamamıştır.

Kayıt dışı kesimleri de içeren bir vergi reformu çıkarılamamış, ihdas edilen vergilerden beklenildiği kadar vergi geliri toplanamamıştır. Özelleştirme ve iyileştirme şansı olmadığı için kapatılması düşünülen kuruluşlar, çalışanların ve halkın tepkisinden çekinildiği için kapatılamamıştır. Hükümet ortağı partilerin kendi aralarında anlaşamamaları nedeniyle özelleştirme programı gecikmiştir. 5 Nisan istikrar programı ekonomide kalıcı istikrar programı kalıcı istikrar için kamu kesimi gelir – gider dengesinin sağlanması amaçlamıştı. Fakat bu hedef tutmadı. Kamu kesimi gelir – gider dengesinin uzun dönemde kurulması için, düzenli, normal gelirlerin artırılması ve kamu kesiminde israfın önlenerek harcamaların kısıtlanması amaçlanıyordu. Bu amaçlara da ulaşamadı. 1995, 1996 ve 1997 yıllarında kamu kesimi borçlanması artarak devam etti. Devlet borçlarını ve borç faizlerini ödemek için yüksek faizden borçlanmayı sürdürmek zorunda kaldı. 1995 yılında da faizi %150’yi aşan hazine bonosu ve devlet tahvili satışı devam etti.

Enflasyonist baskıyı kırmak ve ekonomik istikrarı sağlamak amacıyla uygulanan 5 Nisan istikrar programı bu amacını gerçekleştirilememiştir. 1994 yılında %106.3 olan enflasyon 1995’te %89.1, 1996’da da %80.4 olmuştur. 1997 ve 1998 yılında enflasyonun %85 olduğunu görüyoruz. Yani ekonomide fiyat istikrarı sağlanamadı. Ekonomide %80’ler düzeyinde enflasyonun devam ettiği görülmektedir.

Buraya kadar yapmaya çalıştığımız açıklamalardan görüldüğü üzere, 1980’den 2000’li yıllara kadar maliye politikası araçları kullanılarak yapılan enflasyonla mücadele politikasının başarılı bir sonuç vermediği, alınan tedbirlerin hem yetersiz kaldığı, hem de uygulanmadığı söylenilebilir.

2001 krizi sonrası ise hem maliye politikası hem de para politikası yoluyla enflasyonun düşüşe geçtiği yıllardır. Bu yıllarda en önemli olarak dikkat çeken nokta enflasyonla mücadele programının ödün verilmeden uygulanmasıdır. O günün Merkez Bankası başkanı Serdengeçti hazırlanan programla ilgili şu ifadeyi kullanmıştır “hazırlanan ve

uygulanmasına başlanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın iyi yönetilmesi, hükümetin ve ekonomi ile ilgili kamu kurumlarının sorumluluğunda olmakla birlikte, alınacak kararlara ve politika uygulamalarına iş dünyasının, tüketicilerin ve piyasa katılımcılarının gösterecekleri tepkiler, genel performansı, hedeflere ulaşabilirliği ve sürdürülebilirliği belirleyecektir"¹⁸⁶. Ulusal bir programdan beklenen, uygulamalara ve alınan kararlara tüm kesimlerin inanması ve sahip çıkmasıdır.

2001 yılındaki krizden sonra IMF desteğiyle uygulanan istikrar programıyla birlikte enflasyon 2001'de %54.4, 2002 'de %45 olmuş bu dönemde yeni kurulan hükümet önceki dönemde uygulanmaya başlanan istikrar programına bağlı kalacağını açıklamış ve enflasyonun düşürülmesine yönelik önlemler alınmıştır¹⁸⁷. 2003'te %25.3'e düşen enflasyon 2004 yılında %10.6'ya düşmüş ve nihayet 2005 yılında tek haneli rakamlara ulaşarak %8 olmuştur.

---

¹⁸⁶ Serdengeçti, a.g.e., s.28

¹⁸⁷ TCMB, Enflasyon Kitapçığı, s.10

3.3. 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Enflasyonla Mücadelede Maliye Politikası Araçlarının Etkinliği

1980 sonrası dönemde Türkiye’de enflasyonla mücadelede maliye politikası araçları ayrı ayrı değerlendirilerek, enflasyonu önlemedeki etkinlikleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

3.3.1. Kamu Harcamalarının Etkinliği

Kamu harcamaları cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamalarından oluşmaktadır. Kısa dönemde enflasyonla mücadelede en etkili olabilecek harcamalar ise cari harcamalar ve yatırım harcamalarıdır. Türkiye’de 1980 sonrası uygulanan istikrar programlarına baktığımızda hemen hemen hepsinde amaç olarak bu harcamaları kontrol altına almak vardır. Fakat istikrar programının ilk uygulanmasına başlar başlamaz bu amaçlarda da sapmalar meydana geldiği gözlenmektedir.

1980 sonrası kamu harcamalarının artış hızına baktığımızda 2000’li yıllara kadar harcamaların önemli artış seyrinde olduğunu görüyoruz.. 1980 yılında %80.7 artan kamu harcamaları 1981’de %40.5 artmıştır. 1982 yılında bu artış hızı yavaşlayarak %5.7 oranında bir artış hızı kaydedilmiştir. 1990’lı yıllara kadar ortalama olarak %50 oranında artan kamu harcamaları 1993 yılında %118.9 oranında artmıştır.1996 yılında %130.3 oranında artmıştır. Harcamaların hızlanmasında en önemli neden iç ve dış borç faiz ödemelerindeki artıştır. Örneğin Tablo 7’de görüleceği üzere konsolide bütçe harcama kalemlerinin 1996 yılındaki dağılımına bakıldığında, en yüksek payın yüzde 28.6 ile iç ve dış borç faiz ödemelerine ait olduğu görülmektedir. Bu oran 1995 yılına göre yaklaşık 4 puan yükselmiştir. İç borç faiz ödemelerinin toplam harcamalar içindeki payı, 1996 yılında, yüzde 25,4 dış borç faiz ödemelerinin toplam harcamalar içindeki payı ise 3,2 dir. 2000’li yıllardan itibaren harcamalardaki artış hızı gittikçe yavaşlamış ve özellikle 2001 ekonomik krizi üzerine uygulanan istikrar programına uygun olarak 2002 ve daha sonraki yıllarda kamu harcamalarının artış hızı, enflasyonun düşmesinde etkili olan bir azalmaya neden olmuştur. 2002’de %43,7 artan harcamalar, 2003’te %21,3 artmış ve 2004’te en düşük artış hızına ulaşmıştır. 2004’te %0,4 artmıştır.

Tablo 2: 1980-2005 Döneminde Kamu Harcamaları (milyar TL) ve Artış Oranı (yüzde)

Yıllar	Kamu Harcamaları	Artış (%)	Yıllar	Kamu Harcamaları	Artış (%)
1980	1.079	80,7	1993	485.249	118,9
1981	1.516	40,5	1994	897.296	84,9
1982	1.602	5,7	1995	1.710.645	90,6
1983	2.612	63,1	1996	3.940.162	130,3
1984	3.784	44,8	1997	7.990.748	102,8
1985	5.399	42,7	1998	15.585.376	95,0
1986	8.561	58,6	1999	28.084.685	80,2
1987	13.043	52,4	2000	46.602.626	65,9
1988	21.447	64,4	2001	80.379.004	72,5
1989	38.871	81,2	2002	115.485.633	43,7
1990	68.527	76,3	2003	140.053.981	21,3
1991	130.263	90,1	2004	141.020.860	0,4
1992	221.658	70,2	2005	144.562.290	2,5

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verilerinden derlenmiştir.

3.3.1.1. Cari Harcamalar

Cari harcamalar, personel harcamaları ve diğer cari harcamalardan oluşmaktadır. Cari harcamaların içerisindeki en büyük pay personel harcamalarına aittir. Enflasyonun önlenmesine yönelik olarak uygulanan istikrar programlarının cari harcamalardaki etkisini incelediğimiz zaman, bu harcamaların özellikle 1980’li yıllardan 1990’lı yıllara kadar bütçe içerisindeki en büyük paya sahip kalemlerden birisi olduğu görülmektedir. 1980 yılında cari harcamaların toplam harcamalar içerisindeki payı %31,4 iken daha sonraki yıllarda da ortalama olarak %30’lar seviyesini korumuştur. En yüksek seviyesine 1992’de %34 ile ulaşmıştır. Cari harcamaların bu şekilde yüksek olmasının nedeni ise hükümetlerin işçi ve memur maaşlarına yaptıkları yüksek zamlar ve devlete kadrolu işçi ve memur alımlarındaki artıştan kaynaklandığı söylenebilir. Özellikle 1994’ te yaşanan kriz sonrası cari harcamaların bütçe harcamaları içerisindeki payı düşmeye başlamıştır. 2000’li yıllara kadar %20’ler

seviyesinde devam etmiştir. Burada ayrıca cari harcamaların yıllar itibariyle artış hızına baktığımız zaman da artışların çok dalgalı olduğu görülmekte ve 2002 yılına kadar ortalama %100'ün üzerinde artışların yaşandığını görmekteyiz. Bu artışlardaki bir diğer neden ise kamudaki israftan kaynaklandığı söylenebilir. 2001 'deki güçlü ekonomiye geçiş programı sonrası bu artış hızının yavaşladığı görülmektedir. Örneğin 2003'te %34,6 artan cari harcamalar, 2004 yılında ise %8,4 artmıştır.

Tablo 3: 1980-2005 Döneminde Cari Harcamaların Artış Oranı ve Toplam Harcamalar İçindeki Payı (yüzde)

Yıllar	Cari Harcamalar	Pay (%)	Artış (%)	Yıllar	Cari Harcamalar	Pay (%)	Artış (%)
1980	495	31,4	266,6	1993	204.829	29,7	155,5
1981	638	29,6	73,2	1994	346.469	27,9	168,9
1982	720	31,0	26,9	1995	644.149	27,4	176,9
1983	1.068	29,0	94,7	1996	1.282.719	24,6	211,8
1984	1.490	28,3	83,0	1997	2.779.482	25,8	241,7
1985	2.095	28,0	80,3	1998	5.179.289	24,9	172,0
1986	3.051	26,3	92,1	1999	9.172.790	24,6	151,3
1987	4.537	25,8	90,1	2000	13.593.463	22,6	104,2
1988	7.460	25,8	124,8	2001	20.368.339	20,2	95,3
1989	16.660	30,0	219,4	2002	31.049.719	21,2	105,1
1990	33.452	32,8	180,6	2003	38.418.666	21,5	34,6
1991	60.403	31,7	145,3	2004	41.631.646	29,5	8,4
1992	114.221	34,0	172,1	2005	46.302.232	32,0	11,2

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verilerinden derlenmiştir.

Personel harcamalarının toplam harcamalar içerisindeki payı 1980 yılında %31.7 iken bu oran 1981'de %26.3, 1982 'de %27.6 olmuştur. Personel harcamaları toplam harcamalar içerisindeki payı 1990'lı yıllara kadar % 20-30'lar seviyesindedir. 1990 yılında bu oran %38.6'ya 1991'de %37.8'e 1992'de %42.4'e yükseldiğini görüyoruz. 1992 yılından sonra azalma eğilimi gösteren personel harcamalarının toplam harcamalar içindeki payı 1996 yılında da azalmaya devam ettiği görülmektedir. Memur maaşlarına yapılan zamma rağmen,

1995 yılında yüzde 29,4 olan bu oran, 1996 yılında yüzde 24,7'ye inmiştir. Personel harcamalarının toplam harcamalar içerisindeki payı en düşük seviyesine 2001 yılında %18,9'la ulaşmıştır.

Kamu harcamalarının içerisinde personel harcamalarının payının yüksekliği ve personel harcamalarındaki yüksek artışlar enflasyonu artıran en önemli nedenlerden birisidir. Memur ve işçilerin harcamalarının yüksekliği aynı zamanda talep artışına sebep olur. Özellikle siyasilere oy amaçlı maaş artışlarına sıcak baktığımızı görüyoruz. Bu nedenle personel harcamalarındaki artışlar enflasyonun artışında önemli bir özellik kazanmaktadır.

1989 ve 1990 yılında personel harcamalarındaki artışlar rekor seviyelere ulaşmıştır. 1989 yılında %148.1 artan personel harcamaları 1990 yılında %111.1 artmıştır. Daha sonraki dönemlerde 1996 ve 1997 yıllarında maaşlara yapılan zamlardan dolayı personel harcamalarındaki artışlar 1996 yılında %93.8 artarken 1997'de bu artış %112.8 olmuştur. 1997 sonrası dönemde personel harcamalarının hem toplam harcamalar içerisindeki payı düşmeye devam etmiş hem de personel harcamalarındaki artış hızı yavaşlamıştır. 1998'de %86.7, 1999'da %78.6, 2000'de %44 oranında artan personel harcamaları özellikle 2001 krizi sonrası uygulanan istikrar programı sonrasında enflasyondaki azalmaya paralel olarak azalarak artmıştır. 2002'de artış hızı %52,3 iken 2003'te %30,4 olmuş ve 2004 yılında artış hızı %-4,1 olmuş yani azalmıştır.

Cari harcamalar içerisinde yer alan diğer kalem ise diğer cari harcamalardır. Bunlar özellikle devletin topluma hizmet verdiği bütün alanlarda etkin hizmet verebilmesi için gerekli olan harcamalardır. Bunların harcamalar içerisindeki payına baktığımız zaman 1980 yılında %14.2'lik bir paya sahipken 1990'lı yıllara kadar %10-15'lik bir paya sahip olmuştur. 1990 sonrası bu payda azalmaya başlamış, 2000 yılı sonuna kadar ortalama %8'lik bir paya sahip olduğu söylenebilir.

Cari harcamaların 2001 yılına kadar enflasyonu önleme amaçlı olarak düşürülemediğini görüyoruz. 2001 yılı sonrası ise bu harcamalar diğer harcamalardaki azalışa paralel olarak azaldığı ve enflasyonun önlenmesinde bir paya sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 4: 1980-2005 Döneminde Personel ve Diğer Cari Harcamaların Toplam Harcamalar İçerisindeki Payı ve Yıllar itibariyle artışı (yüzde)

Yıllar	Personel		Diğer Cari		Yıllar	Personel		Diğer Cari	
	Pay	Artış	Pay	Artış		Pay	Artış	Pay	Artış
1980	31,7	60,6	14,2	206,0	1993	34,9	80,2	7,3	75,3
1981	26,3	16,4	15,8	56,9	1994	30,4	61,1	8,2	107,8
1982	27,6	11,1	17,4	15,8	1995	29,4	84,1	8,3	92,8
1983	25,6	51,6	15,2	43,2	1996	24,7	93,8	7,8	118,0
1984	23,7	33,7	15,7	49,2	1997	25,9	112,8	8,8	128,9
1985	23,6	42,4	15,2	37,9	1998	24,8	86,7	8,4	85,3
1986	21,5	44,2	14,1	47,9	1999	24,6	78,6	8,1	72,7
1987	23,0	62,8	11,8	27,3	2000	21,4	44,4	7,7	59,7
1988	23,6	68,7	11,2	56,1	2001	18,9	52,3	6,4	43,0
1989	32,3	148,1	10,6	71,2	2002	20,1	52,3	6,8	52,8
1990	38,6	111,1	10,2	69,5	2003	21,6	30,4	5,9	4,2
1991	37,8	86,2	8,5	59,0	2004	20,5	-4,1	9,0	54,3
1992	42,4	90,9	9,1	81,3	2005	22,0	10,0	10,0	13,9

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verilerinden derlenmiştir.

3.3.2. Yatırım Harcamaları

Kamu harcamaları içerisindeki payı en düşük olan kalemlerden birisidir. Ayrıca istikrar programı uygulamalarında azaltılması en az tepki alan harcamalardan birisi de yatırım harcamalarıdır. Bu nedenle yatırım harcamaları hem artış oranı bakımından hem de harcamalar içerisindeki payı bakımından düşük oranlara sahiptir.

1980 sonrasında toplam harcamalar içerisindeki yatırım harcamalarının payına baktığımızda 1980’de %17.2, 1981’de %20.2, 1982’de %20.8 olduğunu görüyoruz. 1990’lı yıllara kadar %10-%20 seviyesi arasında bir paya sahip olan yatırım harcamaları 1993 yılından itibaren %10 seviyesinin altına düşmüştür. 1994 ‘te %8.1, 1995’te %5.4’lük bir paya sahiptir. 2005 yılına kadar ortalama %5-6 ‘lık bir paya sahip olmuştur.

Tablo 5: 1980-2005 Döneminde Yatırım Harcamalarının Toplam Harcamalar İçerisindeki Payı Ve Yatırım Harcamalarının Yıllar İtibariyle Artışı(yüzde)

Yıllar	Yatırım Harcamaları	Pay (%)	Artış (%)	Yıllar	Yatırım Harcamaları	Pay (%)	Artış (%)
1980	186	17,2	89,8	1993	53.161	11,0	81,8
1981	306	20,2	64,5	1994	72.788	8,1	36,9
1982	333	20,8	8,8	1995	91.777	5,4	26,1
1983	473	18,1	42,0	1996	238.085	6,0	159,4
1984	691	18,3	46,1	1997	590.382	7,4	148,0
1985	1.117	20,7	61,6	1998	998.361	6,4	69,1
1986	2.019	23,6	80,8	1999	1.544.427	5,5	54,7
1987	2.642	20,3	30,9	2000	2.472.317	5,3	60,1
1988	3.564	16,6	34,9	2001	4.139.803	5,2	67,4
1989	5.818	15,0	63,2	2002	6.887.544	6,0	66,4
1990	10.055	14,7	72,8	2003	7.165.121	5,1	4,0
1991	17.146	13,2	70,5	2004	8.050.334	5,7	12,4
1992	29.239	13,2	70,5	2005	9.805.447	6,8	21,8

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verilerinden derlenmiştir.

Yatırım harcamalarının artışına baktığımızda ise 1981 yılında %64.5,1982’de %64.5 artmış 1983 yılındaki artış hızı çok büyük bir azalma göstererek %8.8 artmıştır. Daha sonraki yıllarda 1995 yılına kadar ortalama olarak %60-70 seviyelerinde bir artış göstermiştir. En yüksek yatırım harcamaları artışı ise 1996 ve 1997 yıllarında gerçekleşmiştir. 1996 yılında %159.4,1997 yılında ise %148 oranında bir artış göstermiştir. Her ne kadar artış hızları yüksek gibi görünse de toplam harcamalar içerisindeki payının düşük olmasından dolayı enflasyonun artmasında büyük bir etkisinin olduğu söylenemez. 2001 yılındaki istikrar programı sonrası 2003 yılında en düşük artış hızı %4 gerçekleşmiştir. 2004 yılında yatırım harcamalarının bir önceki yıla göre artış hızı %12,4 olmuştur. 2005 yılında bu oran %21,8’e çıkmıştır. Bu artışın nedeni ulaştırma alanında yapılan yatırımlardır. Bunlar özellikle yol yapım çalışmalarından oluştuğu söylenebilir.

3.3.3. Transfer Harcamaları

Transfer harcamaları karşılığında devletin, herhangi bir mal ve hizmet almadan yaptığı harcamalardır. Transfer harcamaları içerisinde yer alan diğer transferler kalemi hem düşük gelirli kimselere yapılan sosyal transferleri, hemde sübvansiyonları kapsamaktadır.

Sosyal transferler, genellikle gelir dağılımını düzeltmek amacıyla gerçekleştirilir. Emekli dul ve yetimlere yapılan ödemeler bu tür yardımların başlıcalarıdır. Yine Türkiye’de düşük gelirlilerin, sağlık harcamalarının devlet tarafından yapılan transferlerle karşılanması şeklinde gerçekleştirilen yeşil kart uygulaması da sosyal transferlere örnek verilebilir.

Bu yardımlar genellikle düşük gelirli kesimlere yapılmaktadır. Bu tür transferlerin enflasyonist dönemlerde kısılması bir yana, en azından enflasyon düzeyinde artırılması gerekir. Çünkü, düşük gelirli emekli, dul ve yetimlerin maaşlarının reel değerini koruması için enflasyon ölçüsünde artırılması gerekir. Aslında bu kesimin marjinal tüketim eğilimi yüksek olduğundan, transfer edilen kaynaklardaki bir kısıntı doğrudan toplam talepte bir azalmaya neden olacağından anti enflasyonist politika aracı olarak kullanılması etkin olabilir. Fakat, enflasyondan en çok etkilenen düşük gelir gruplarına yapılan harcamalarının kısılması hiçbir ülkede sözkonusu olmamakta ve yine sosyal devlet anlayışına uymamaktadır¹⁸⁸.

Özellikle tarım kesiminde üretimi desteklemek amacıyla yapılan sübvansiyonlarda diğer transferler kalemi içerisinde yer alır.

Bu yönüyle Türkiye’de 1980 sonrası dönemdeki faiz ödemeleri haricindeki transfer harcamalarının, toplam harcamalar içerisindeki payına baktığımızda 1981 yılında %23.3, 1982’de %23.1, 1983’te ise %19,9’lük bir paya sahiptir. Daha sonraki yıllardaki payı da ortalama olarak %20 civarında seyretmiştir. Artış hızına baktığımız zaman çok dalgalanmaların olduğunu görüyoruz. Bunda da en büyük sebep ise özellikle Kit’lere yapılan transferler büyük yer kaplamaktadır.

---

¹⁸⁸ Ulusoy, a.g.e., s.146

Tablo 6: 1980-2005 Döneminde Transfer Harcamaları İçerisinde Yer Alan Faiz Ödemeleri Dışındaki Transferlerin Toplam Harcamalar İçerisindeki Payı ve Yıllar İtibariyle Artışı(yüzde)

Yıllar	Faiz Harici Transferler	Pay (%)	Artış (%)	Yıllar	Faiz Harici Transferler	Pay (%)	Artış (%)
1980	367	23,3	169,8	1993	110.789	16,1	157,2
1981	497	23,1	49,9	1994	179.754	14,5	300,9
1982	462	19,9	16,0	1995	398.604	16,9	67,8
1983	860	23,4	28,0	1996	921.957	17,7	263,4
1984	1.162	22,0	278,9	1997	2.342.967	21,8	160,4
1985	1.513	20,2	170,2	1998	3.231.131	15,6	83,2
1986	2.159	18,6	75,7	1999	6.646.628	17,8	153,5
1987	3.598	20,5	45,1	2000	10.096.985	16,8	31,2
1988	5.445	18,8	931,8	2001	14.806.253	14,7	157,2
1989	8.134	14,6	47,7	2002	25.677.712	17,5	300,9
1990	11.054	10,8	402,8	2003	35.861.031	20,1	67,8
1991	28.641	15,0	68,2	2004	27.682.899	19,6	-22,8
1992	37.900	11,3	238,8	2005	35.222.709	24,4	27,2

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verilerinden derlenmiştir.

Toplam harcamaları içerisinde 1980’li yıllarda en düşük paya sahip olan faiz ödemeleri sürekli olarak yükselme trendi içerisinde olmuş ve özellikle 1983’den itibaren bütçe açıklarının borçlanma ile finanse edilmesiyle birlikte yükselen faiz ödemeleri 1993 yılından itibaren kamu harcamaları içerisinde en yüksek paya sahip olmuştur. Daha sonraki yıllarda da bu yükselme devam etmiş 2001 istikrar programından sonra düşüş eğilimine girmiştir.

1980 yılında %2 olan faiz ödemelerinin toplam harcamalar içerisindeki payı 1984’de %8,4, 1987’de %12,9 olmuş ve bu oran sürekli olarak yükselmiştir. 1990’lı yıllardan sonra artış trendi iyice yükselen faiz ödemeleri 2001 yılında %40,7 seviyesine gelmiştir. Bu dönemden sonra payı azalmaya başlayan faiz ödemeleri 2003 yılında %32,8’e gerilemiş ve 2005 yılında %31,5 olmuştur.

Transfer harcamaları içerisinde en önemli kalemler arasında yer alan faiz ödemelerinin içeriğine baktığımızda iç borç faiz ödemeleri dış borç faiz ödemelerinden fazladır. 1980’li yıllardan itibaren borçlanmanın artmasıyla birlikte borçlanmanında en çok iç piyasadan yapıldığını görüyoruz. 1980 yılında toplam harcamalar içerisinde iç borç faiz ödemelerinin payı %1.4, dış borç faiz ödemeleri ise %0.6’lık bir paya sahip iken 1982-1987 yılları arasında dış borç faiz ödemelerinin payının iç borç faiz ödemelerinden fazla olmuştur. Bunun nedeni bu dönemde IMF’den alınan borçlardır. 1988 yılından itibaren bu oranlar iç borç faiz ödemeleri lehine değişmiştir. 1994 yılında iç borç faiz ödemelerinin payı bütçe içerisindeki en yüksek harcama kalemi olarak dikkati çekmiştir. Bu yılın özelliği ise 1994 ekonomik krizinden kaynaklanan faiz oranlarının yükselmesinden dolayı faiz ödemeleri de toplam harcamalar içerisinde en büyük paya sahip olmuştur. Daha sonraki yıllarda da artış gösteren bu pay en yüksek değerine 2001 yılında ulaşmış iç borç faiz ödemeleri %37,2’lık bir orana ulaşırken dış borç faiz ödemeleri %3,5’te kalmıştır. Yine bu dönemde iç borç faiz ödemelerinin yüksek olmasının sebebi 2001 yılındaki ekonomik krizde faiz oranlarındaki yükselmedir. 2001 ve sonrası IMF’den alınan dış borçlara rağmen dış borç faiz ödemelerinin toplam harcamalar içerisindeki payı düşüktür. Bunun nedeni ise borçların vadesinin uzun vadeli olması ve faiz oranlarındaki düşüklüktür.

**Tablo 7: 1980-2005 Döneminde Faiz Ödemelerinin
Toplam Harcamalar İçerisindeki Payı(yüzde)**

Yıllar	İç Borç Faizi	Dış Borç Faizi	Pay (%)		Yıllar	İç Borç Faizi	Dış Borç Faizi	Pay (%)	
1980	22	9	1,4	0,6	1993	92.518	23.952	13,4	3,5
1981	41	34	1,9	1,6	1994	233.168	65.117	18,7	5,2
1982	34	53	1,5	2,3	1995	475.519	100.596	20,2	4,3
1983	80	131	2,2	3,6	1996	1.329.087	168.314	25,4	3,2
1984	177	264	3,4	5,0	1997	1.977.967	299.950	18,4	2,8
1985	247	427	3,3	5,7	1998	5.629.514	547.081	27,1	2,6
1986	649	682	5,6	5,9	1999	9.824.622	896.218	26,4	2,4
1987	1.260	1.006	7,2	5,7	2000	18.791.862	1.648.000	31,2	2,7
1988	3.159	1.819	10,9	6,3	2001	37.494.301	3.570.308	37,2	3,5
1989	5.115	3.144	9,2	5,7	2002	46.807.037	5.063.621	31,9	3,5
1990	9.613	4.353	9,4	4,3	2003	52.718.886	5.890.277	29,5	3,3
1991	16.941	7.132	8,9	3,7	2004	50.052.872	6.056.689	35,5	4,3
1992	30.545	9.753	9,1	2,9	2005	39.269.565	6.223.476	27,2	4,3

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verilerinden derlenmiştir.

Faiz ödemelerindeki 1980 sonrası artış oranlarına baktığımızda 1980’de iç borç faiz ödemelerindeki artış oranı %69.2, dış borç faiz ödemeleri ise %80 iken bu oran 1981’de iç borç faiz ödemelerinde %86.4, dış borç faiz ödemelerinde %277.8 artmıştır. 1982’de iç borç faiz ödemelerinde %17.1 azalırken, dış borç faiz ödemeleri %55.9 artmıştır. 1983’te iç borçlardaki artış %135.3 olurken, dış borçlarda %147.2 oranında bir artış olmuştur. İç borç faizi ödemeleri 1993’de en yüksek artış oranına yükselmiştir. %202.9 artış gösteren iç borç faiz ödemeleri 1994’te %152’lik bir artış göstermiştir. Bu yüksekliğin sebebi yukarıda bahsettiğimiz gibi 1994’teki ekonomik krizdir. Dış borç faiz ödemeleri de 1993’te %145.6 artarken, 1994’te %171.9 oranında bir artış göstermiştir. Bundan sonraki dönemlerde de ortalama olarak %100 civarında bir artış gösteren iç borç faiz ödemeleri 1996’da %179.5’lik bir artış gösterirken 1997 yılında havuz sisteminin oluşturulmasına bağlı olarak %48.8’lik bir artış göstermiştir. 1998’de bu oran tekrar yükselmiş %184.6’lık bir artış gerçekleşmiştir. 2001 yılında dış borç faiz ödemelerinde büyük bir artış olmuş bunun nedeni ise yine 2001 yılında

meydana gelen ekonomik krizdir. 2001 sonrası uygulanan istikrar programı sonrası faiz ödemelerindeki artış oranı da düşmeye başlamıştır. 2002’de %24.8 oranında artan iç borç faiz ödemeleri 2003 yılında %12.6 oranında artmıştır. 2002 ‘de %41.8 oranında artan dış borç faiz ödemeleri 2003’te %16.3 oranında artmıştır. 2004 ve 2005 yılında iç borç faizindeki artma durmuş 2004 %5,1 ve 2005’te de %21,5 oranında azalma olmuştur.

Tablo 8: 1980-2005 Döneminde Faiz Ödemelerinin Yıllar İtibariyle Artışı(yüzde)

Yıllar	İç Borç Faizi	Dış Borç Faizi	Yıllar	İç Borç Faizi	Dış Borç Faizi
1980	69,2	80,0	1993	202,9	145,6
1981	86,4	277,8	1994	152,0	171,9
1982	-17,1	55,9	1995	103,9	54,5
1983	135,3	147,2	1996	179,5	67,3
1984	121,3	101,5	1997	48,8	78,2
1985	39,5	61,7	1998	184,6	82,4
1986	162,7	59,8	1999	74,5	63,8
1987	94,2	47,4	2000	91,3	83,9
1988	150,7	80,9	2001	99,5	116,6
1989	61,9	72,8	2002	24,8	41,8
1990	87,9	38,5	2003	12,6	16,3
1991	76,2	63,8	2004	-5,1	2,8
1992	80,3	36,8	2005	-21,5	2,8

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verilerinden derlenmiştir.

3.3.2. Enflasyonla Mücadelede Vergilerin Etkinliği

Genel olarak vergilemenin enflasyon üzerinde gösterdiği etkiler ekonominin içinde bulunduğu gelişme seviyesine ve iktisadi, sosyal bünyeye göre değişme göstermektedir¹⁸⁹. Bu bölümde Türkiye’de enflasyonu önleme amaçlı olarak maliye politikası araçlarından vergilerin etkinliği incelenmeye çalışılmıştır.

Tablo 9: 1980-2005 Döneminde Vergilerin Toplam Gelirler İçerisindeki Payı ve Artışı(yüzde)

Yıllar	Vergiler	Pay (%)	Artış (%)	Yıllar	Vergiler	Pay (%)	Artış (%)
1980	750	82,2	84,7	1993	264.273	75,2	86,6
1981	1.191	85,5	58,8	1994	587.760	78,9	122,4
1982	1.305	90,3	9,6	1995	1.084.350	77,8	84,5
1983	1.934	84,1	48,2	1996	2.244.094	83,1	107,0
1984	2.372	84,6	22,6	1997	4.745.484	82,5	111,5
1985	3.830	83,0	61,5	1998	9.232.930	77,7	94,6
1986	5.972	83,5	55,9	1999	14.802.280	78,2	60,3
1987	9.051	86,7	51,6	2000	26.514.127	78,5	79,1
1988	14.232	80,9	57,2	2001	39.767.892	76,8	50,0
1989	25.550	81,4	79,5	2002	59.634.483	78,1	50,0
1990	45.399	82,2	77,7	2003	84.334.247	84,1	41,4
1991	78.642	81,3	73,2	2004	90.076.861	81,4	6,8
1992	141.602	81,3	80,1	2005	106.929.227	77,5	18,7

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verilerinden derlenmiştir.

1980 yılında vergilerin toplam gelirler içerisindeki payına baktığımızda %82,2, 1981’de %85,5,1982’de %90,3 olduğunu ve daha sonraki dönemlerdeki gelirler içerisindeki ortalama payı %80’ler civarındadır. Vergi gelirleri dolaylı vergiler ve dolaysız vergiler olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.

¹⁸⁹ Fevzi Devrim, *Maliye Politikası*, DEÜ.İ.İ.B.F Yayınları No:4, İzmir:1983, s.162

Toplam vergiler içerisinde dolaysız vergilerin payı 1980’de %62.8, 1981’de %64.5, 1982’de %63.4 ‘dir. Daha sonraki dönemlerde baktığımızda dolaysız vergilerin toplam vergiler içerisindeki payı azalmaya, dolaylı vergilerin payının da artmaya başladığını görüyoruz. Enflasyonun önlenmesinde dolaysız vergilerin payını düşündüğümüz zaman toplam vergiler içerisindeki dolaylı vergilerin artması da vergilerin enflasyonu önleme amaçlı olarak kullanılmadığını göstermektedir. 1980’de %37.2 olan dolaylı vergilerin toplam vergiler içerisindeki payı, 1981’de %35.5, 1982’de %36.6 olmuş ve bu pay giderek yükselmiş 2001 yılında %59.6 olmuş, 2002’de %66.3 ve 2005 yılında en yüksek seviyesine yükselmiş %69,4 olmuştur. 2005 yılında toplam vergiler içerisinde dolaysız vergiler %30,6’dır. Dolaylı vergilerin yüksek olmasındaki etken özellikle özel tüketim vergisi ve KDV’den kaynaklanmaktadır. Özellikle akaryakıt, tütün ve alkollü içeceklerden, otomobil gibi mallardan alınan yüksek oranlı ÖTV dolaylı vergilerin payını yükseltmektedir.

Tablo 10: 1980-2005 Döneminde Toplam Vergi Gelirleri İçerisinde Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Payı (yüzde)

Yıllar	Dolaysız Vergiler	Dolaylı Vergiler	Yıllar	Dolaysız Vergiler	Dolaylı Vergiler
1980	62,8	37,2	1993	48,6	51,4
1981	64,5	35,5	1994	48,3	51,7
1982	63,4	36,6	1995	42,5	57,5
1983	59,4	40,6	1996	39,4	60,6
1984	58,3	41,7	1997	40,7	59,3
1985	47,7	52,3	1998	46,6	53,4
1986	52,0	48,0	1999	45,4	54,6
1987	49,6	50,4	2000	40,9	59,1
1988	49,6	50,4	2001	40,4	59,6
1989	53,4	46,6	2002	33,7	66,3
1990	52,1	47,9	2003	33,0	67,0
1991	52,3	47,7	2004	31,1	68,9
1992	50,4	49,6	2005	30,6	69,4

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verilerinden derlenmiştir.

Gelir vergisinin beyana dayalı olarak alınması ve vergi kayıp kaçığının kayıt altına alınmasında etkili bir çalışma yapılmaması enflasyonun önlenmesinde etkili olan gelir vergisinin etkinliğini de azaltmaktadır. Özellikle Türkiye’de enflasyonla mücadelede özel indirim, yatırım indirimi, muafıklar vb. uygulamalarla enflasyonu engelleyici bazı düzenlemeler yapılmış, ayrıca enflasyona karşı bazı müesseseler oluşturulmuştur¹⁹⁰. Enflasyon muhasebesi, Sabit kıymet yenileme fonu, alacak ve borç senetlerinin reeskontu, kurumlarda iştirak hisselerinin ve gayrimenkullerin satışından doğan kazançlara ilişkin istisna v.b.

1980 sonrası dolaylı ve dolaysız vergilerin artışına baktığımız zaman 1980’de dolaysız vergiler %99.6 artarken, dolaylı vergilerdeki artış %64.1 olmuştur. 1981’de %63.1 artan dolaysız vergiler, dolaylı vergiler ise %51.6 artmıştır. 1985 yılında dolaylı vergilerdeki artış %102.4 olurken, dolaysız vergilerdeki artış %32.1 olmuştur. Daha sonraki yıllardaki artışlara baktığımız zaman 1994’te dolaysız vergilerdeki ve dolaylı vergilerdeki artışlar %120 seviyesine yükselmiştir. 1995-1997 döneminde %100 civarında meydana gelen artışlar sonraki dönemlerde azalmıştır. 2000 sonrası dönemde vergilerdeki artışların çok az olduğu görülmektedir.

---

¹⁹⁰ Hızır Tarakçı, “Vergi Sistemimizde Enflasyona Karşı Oluşturulan Sistemin Yetersizliği ve Bu Konuya İlişkin Sistem Önerimiz”, *Vergi Dünyası*, Sayı:145, Eylül 1993, s.52

Tablo 11: 1980-2005 Döneminde Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Artışı(yüzde)

Yıllar	Dolaysız Vergiler	Dolaylı Vergiler	Artış(%)		Yıllar	Dolaysız Vergiler	Dolaylı Vergiler	Artış(%)	
1980	471	279	99,6	64,1	1993	128.324	135.949	79,7	93,6
1981	768	423	63,1	51,6	1994	283.733	304.027	121,1	123,6
1982	827	478	7,7	13,0	1995	460.437	623.913	62,3	105,2
1983	1.149	785	38,9	64,2	1996	883.607	1.360.487	91,9	118,1
1984	1.382	990	20,3	26,1	1997	1.931.970	2.813.514	118,6	106,8
1985	1.826	2.004	32,1	102,4	1998	4.303.893	4.929.037	122,8	75,2
1986	3.106	2.866	70,1	43,0	1999	6.715.638	8.086.642	56,0	64,1
1987	4.492	4.559	44,6	59,1	2000	10.849.182	15.664.945	61,6	93,7
1988	7.066	7.166	57,3	57,2	2001	16.080.397	23.687.495	48,2	51,2
1989	13.645	11.905	93,1	66,1	2002	20.077.469	39.557.014	24,9	67,0
1990	23.657	21.742	73,4	82,6	2003	27.801.318	56.532.929	38,5	42,9
1991	41.094	37.549	73,7	72,7	2004	27.996.744	62.080.117	0,7	9,8
1992	71.393	70.209	73,7	87,0	2005	32.672.814	74.256.413	16,7	19,6

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verilerinden derlenmiştir.

Vergi gelirleri, özellikle gelir vergilerindeki artışın yetersiz kalışı, bir kısım gelirlerden vergi alınmaması, yahut yetersiz ölçülerde vergi alınması bu dönemdeki bütçe açıklarına, para arzının artışına, dış borçların yükselmesine yol açmış ve enflasyonu yükseltmiştir. Gelir dağılımı ise iki yönlü bozulmuştur, bir taraftan haksız kazançlar yükselmiş diğer taraftan düşük gelirli durumları daha kötüleşmiştir.

Bu dönemde toplam vergi gelirleri içinde vasıtalı dolaylı vergilerin payının büyük ölçüde artmış. Toplam vergi hasılatı içinde, dolaylı vergi paylarının 1980 yılı sonrası yükseldiğini, dolaysız vergi paylarının ise düştüğünü görüyoruz. Bu da aynı zamanda etkin bir enflasyonla mücadelede başarısız örneklerdir.

Dolaylı vergilerin payının bu oranda artması, dolaysız vergilerin payının bu oranda düşmesi ise vergi adaletini ciddi bir şekilde bozmuştur. Bu dönemde KDV'nin ihdası sebebiyle, dolaylı vergilerin payında büyük bir yükselme görülmüştür.

Bu dönemde vergi sisteminin gayri adil hale gelmesinde önemli bir diğer etken ise gelir vergisi içinde gerçek gelir esasına göre tahsil edilen vergi payının azalması, gelir dilimlerindeki vergi oranlarının daralması, buna mukabil kaynakta tahsil edilen vergi payının, yani ücretli ve maaşlardan alınan gelir vergisinin toplam gelir vergisi hasılatı içindeki payının eski yıllara kıyasla büsbütün artmasıdır. Böylece gelir vergisi adeta dolaylı vergiye benzer bir duruma gelmiştir.

Gelir vergisi alanında vergi adaletsizliği oluşturan bir başka husus birçok gelirlerin hiç vergilendirilmeyişi yahut yeterince vergilendirilmeyiştir. Diğer taraftan vergi hasılatının büyük bir kısmı ise hayali ihracatçıya vergi iadesi olarak transfer edilmiştir. İthalata serbesti getirmekle beraber, yüksek vergi ve fonlar dolaysıyla kaçak ithalat ortadan kaldırılamamıştır.

Vergilerin enflasyonu önlemede etkisini incelediğimiz zaman vergilerin enflasyonu önleme amaçlı olarak kullanılmadığını görüyoruz. Maliye politikasının en etkili araçlarından birisi olan vergiler, etkilerini özellikle dolaysız vergilerdeki artışlar yoluyla göstermektedir. Fakat toplam gelirler içerisindeki payına baktığımız zaman enflasyonu önleme amaçlı olarak kullanılmamıştır. Ayrıca Türkiye'de vergi kayıp ve kaçığının önlenmesinde özellikli bir mücadele verilemediğini gördüğümüz zaman vergilerin enflasyonu önlemekten uzak olduğunu ifade edebiliriz.

3.4. Enflasyonla Mücadelede Borçlanmanın Etkinliği

Devlet borçlanmayı iç piyasadan veya dış piyasadan mali kurumlardan ve kişilerden yapabilmektedir. Enflasyonu önleme açısından yapılan borçlanma ise iç piyasadan ve kişilere karşı borçlanma şeklinde kendini gösterir. Enflasyonist etkilerin giderilmesi ve önlenmesi bakımından en başarılı borçlanma şekli ise kişilerin varolan tasarruflarını devlet tahvillerine ayırmalarından çok tüketim harcamalarını devlet tahvillerine ayırarak, toplam tüketim harcamalarını azaltacak şekilde borçlanmadır¹⁹¹.

Anti enflasyonist bir politika bakımından devletin mali kurumlara borçlanması kaydi para yaratılması yoluyla ekonomik genişlemeye yol açacağından uygun olmayacaktır. Kişilere yapılan borçlanmada, şahısların devlet tahvilini uzun süre ellerinde tutmaları sağlanmalıdır. Kişilerin tahvilleri uzun süre ellerinde tutmaları elde edecekleri maddi çıkarlara bağlıdır. Bunlar, faiz oranlarının yüksekliği, başa başın altında ihraç, tahvil değerlerinin teminata bağlanması ve vergi istisnası getirilmesi şeklinde avantajlardır.

Bu açıklamalarımıza göre kamu harcamalarının finansmanında kullanılan borçlanmanın başarı şansı aşağıdaki şartlara bağlıdır¹⁹²:

- a) Mali kurumlara minimum satış kişilere ise maksimum satış keklinde olmalıdır.
- b) Tüketimin kısılması ve tahvillerin satın alınması için kişilere azami teşvik sağlanmalıdır.
- c) Satın alınan tahvillerin elde tutulması mümkün olduğu kadar sağlanmaya çalışılmalıdır.
- d) Şahısların tüketim harcamalarını kısarak devlet tahvili satın almaları sağlanmalıdır.

Tablo 12'ye baktığımız zaman iç borçların alıcılara göre dağılımına en büyük payın bankalara ait olduğunu görmekteyiz. Enflasyonu önlemede en çok etkili olan borçlanma tasarruf sahiplerinden yapılan borçlanmadır. Tasarruf sahiplerinin yapmış olduğu borçlanma oranlarına baktığımızda ortalama %1-2 'lerde seyrettiğini görüyoruz. Bankalardan yapılan borçlanma 1987 yılında %77.7 iken bu oran 1988'de %90.5'e çıkmıştır. 1991 yılında bu oran

¹⁹¹ Devrim, a.g.e., s.171

¹⁹² John F.Due. a.g.e. s.622

%92.8'le en yüksek seviyeye çıkmıştır. Daha sonraki dönemlerde bankalardan yapılan borçlanma %70-90 aralığında seyretmiştir.

Resmi kurumlardan yapılan borçlanmanın ortalama payı ise %10-15 civarındadır.

Tablo 12: 1987-2005 Döneminde İç Borçların Alıcılara Göre Dağılımı(yüzde)

	BANKALAR		RESMİ KURUMLAR		ÖZEL SEKTÖR		TASARRUF SAHİPLERİ		TOPLAM
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	
1987	4.660,9	77,7	1.087,5	18,1	241,6	4,0	9,9	0,2	5.999,9
1988	8.083,7	90,5	594,3	6,7	248,9	2,8	4,2	0,0	8.931,1
1989	14.990,2	90,2	1.065,8	6,4	561,7	3,4	0,0	0,0	16.617,7
1990	17.963,1	85,9	2.699,6	12,9	238,4	1,1	0,0	0,0	20.901,1
1991	42.469,9	92,8	1.450,7	3,2	1.866,6	4,1	0,0	0,0	45.787,2
1992	118.340,8	79,1	20.928,7	14,0	5.942,5	4,0	4.476,8	3,0	149.688,8
1993	256.917,7	77,8	20.021,1	6,1	8.884,6	2,7	44.209,9	13,4	330.033,2
1994	601.452,7	71,5	82.544,2	9,8	22.446,2	2,7	134.956,9	16,0	841.400,0
1995	1.359.560,1	81,6	147.386,9	8,8	59.168,0	3,6	99.388,5	6,0	1.665.503,4
1996	3.902.227,2	84,4	458.464,2	9,9	132.032,4	2,9	132.696,7	2,9	4.625.420,5
1997	5.599.994,0	89,5	450.095,0	7,2	205.819,0	3,3	4.054,0	0,1	6.259.961,0
1998	12.377.480,0	86,8	1.142.759,0	8,0	554.368,0	3,9	179.717,0	1,3	14.254.323,0
1999	22.945.201,0	85,3	3.013.707,0	11,2	566.201,0	2,1	361.297,0	1,3	26.886.405,0
2000	24.636.819,0	75,9	6.593.039,0	20,3	1.238.450,0	3,8	238,0	0,0	32.468.545,0
2001	156.110.743,0	74,5	46.403.177,0	22,1	3.076.244,0	1,5	4.023.071,0	1,9	209.613.235,0
2002	99.992.547,9	79,8	18.701.925,6	14,9	5.387.695,3	4,3	1.220.955,8	1,0	125.303.124,6
2003	119.459.031,3	75,5	34.479.250,1	21,8	4.211.654,2	2,7	88.447,2	0,1	158.238.382,8
2004	140.301.498,0	85,8	18.083.779,0	11,1	5.179.884,0	3,2	31.335,0	0,0	163.596.496,0
2005	134.016.000,0	88,3	14.189.000,0	9,3	3.626.000,0	2,4	10.000,0	0,0	151.841.000,0

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verilerinden derlenmiştir.

Anti enflasyonist bir politika aracı olarak borçlanmanın mali kurumlardan yapılmaması gerekir. Piyasada kaydi para meydana getirdiğinden dolayı mali kurumlardan yani bankalardan yapılan borçlanma enflasyonu artıran nedenlerden birisi haline gelir.

Tablo 13: 1980-2005 Döneminde İç Borçların Yıllar İtibariyle Artışı(yüzde)

Yıllar	İç Borçlar	Artış (%)	Yıllar	İç Borçlar	Artış (%)
1980	595		1993	330.033	120,5
1981	884	48,6	1994	841.400	154,9
1982	1.098	24,2	1995	1.665.503	97,9
1983	3.534	221,9	1996	4.625.421	177,7
1984	2.437	-31,0	1997	6.259.961	35,3
1985	4.741	94,5	1998	14.254.323	127,7
1986	8.650	82,5	1999	26.886.405	88,6
1987	6.000	-30,6	2000	32.468.545	20,8
1988	8.931	48,9	2001	209.613.235	545,6
1989	16.618	86,1	2002	125.303.125	-40,2
1990	20.901	25,8	2003	158.238.383	26,3
1991	45.787	119,1	2004	163.596.496	3,4
1992	149.689	226,9	2005	151.841.000	-7,2

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verilerinden derlenmiştir.

İç borçların yıllar itibariyle dağılımına baktığımızda 1980 sonrası sürekli olarak arttığını görüyoruz. Kamu gelir- gider dengesi sürekli olarak açık verdiğinden bu açıkların finansmanı için genel olarak borçlanmaya başvurulmaktadır. Borç faizlerinin de bütçe harcamaları içerisinde %50'nin üzerinde bir payı bulunmaktadır. Bu şu anlama gelir ki yapılan borçlanmanın en önemli sebebi faizlerin finansmanı dolayısıyla borç – faiz kısır döngüsü.

Enflasyonla mücadelede yapılan borçlanmanın Türkiye'deki etkinliğine baktığımız zaman, bu borçlanmanın enflasyonla mücadele amacıyla yapılmadığı sadece ve sadece yukarıda da değindiğimiz gibi bütçe açıklarının finansmanı amacıyla yapıldığı görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Fiyatlar genel seviyesinin sürekli olarak artışı anlamına gelen enflasyonun önlenmesi özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınmasında ve büyümesinde önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle ülkeler enflasyonun önlenmesi için elinden gelen çabayı göstermeleri gerekmektedir. Bu çabanın göstermelik çabalar olması halinde, yönetime gelen iktidarların popülist politikaları neticesinde enflasyonun düşmediği bilakis enflasyonun arttığı görülmektedir. Aslında yapılması gereken bellidir. Bir an evvel enflasyonu önlemede kararlılık gösterip, buna ilişkin önlemler alınmalıdır. Ülkenin bütün kurumları ve halkta enflasyonun düşeceğine inanmalıdır. Olumsuz beklentiler kırılmalı, olumlu bir bekleyiş süreci içerisine girilmelidir.

Türkiye’de 1980’li yıllardan başlayarak enflasyonu önleme konusunda çeşitli istikrar programları ortaya konulmuştur. 24 Ocak 1980’de, 5 Nisan 1994’te ve nitekim 19 Şubat 2001’de istikrar programları açıklanmıştır. Bu programlardan 24 Ocak 1980 istikrar programı ilk adım olarak programın ilk yıllarında enflasyonu düşürmede etkili olmuş fakat daha sonra etkili politikalar izlenemeyince programdan sapmalar olmuştur. Sonuç olarak başarılı olunamamıştır. 5 Nisan 1994 istikrar paketide ilk yıllardaki enflasyonu düşürmedeki başarısını daha sonraki yıllarda gösterememiştir. Özellikle kamu harcamalarının artması ve bunlar içerisinde en önemli kalemi faiz ödemelerinin oluşturması, borç faiz sarmalını meydana getirmiş. Borç borçla ödenir hale gelmiştir.

2000 yılına geldiğimizde Kasım 2000 krizi patlak vermiş bu kriz atlatılmaya çalışılırken 19 Şubat 2001’de Türkiye’deki en büyük ekonomik kriz patlak vermiş bu krizi atlatmaya yönelik olarak 14 Nisan 2001’de IMF ile birlikte yeni bir istikrar programı devreye sokulmuştur. Bu istikrar paketinin de en önemli hedeflerinden birisi de enflasyonu düşürmektir. Uygulama sonucunda baktığımız zaman bu programın şu ana kadar uygulanan istikrar programlarından daha etkili olduğunu ve enflasyonu düşürmekte başarılı olduğunu görüyoruz. Burada önemli olan enflasyonun kalıcı olarak düşürülmesi ve bunun devamlı olmasıdır. Bu sebeple enflasyonla etkin bir mücadelede alınması gereken önlemlerin aşağıdaki gibi olması ve bu önlemlerin uygulanması gerekir.

- 1- İlk olarak enflasyonla mücadelede izlenecek politikalarda tutarlı olunması ve yapılması gerekenlerin zamanında ve yerinde yapılması
- 2- Bu politikayı uygulayacak olan hükümetlerin popülist amaçlar yerine ülkenin geleceğini düşünerek hareket etmesi
- 3- Enflasyonla mücadelede hem para politikasının hem de maliye politikasının birlikte kullanılması
- 4- Enflasyonla mücadelede maliye politikası uluslar arası maliye politikası ile uyumlaştırılmalıdır. Hiçbir ülkenin maliye politikası mutlak anlamda bağımsız değildir. Bu nedenle, milli alanda alınan maliye politikası tedbirlerinin uluslar arası alanda da uyumlaştırılması gerekir¹⁹³.
- 5- Kamu harcamalarının enflasyonun önlenmesiyle bağlantılı olarak kısılması
- 6- Kamu harcamaları içerisinde yer alan personel harcamalarının enflasyon oranında artırılması
- 7- Transfer harcamaları içerisinde yer alan sosyal transferlerin ve sübvansiyonların makul düzeylerde yapılması
- 8- Transfer harcamaları içerisinde yer alan faiz ödemelerinin mümkün olduğu kadar düşürülmesi
- 9- Kamu harcamalarını karşılayacak olan vergi gelirlerinin dolaysız vergiler lehine artırılması bu yapılırken asgari geçim haddi, ayırma ilkelerinin uygulanması
- 10- Dolaylı vergi gelirlerindeki artış yerine dolaysız vergi gelirlerinin artırılması bunun içinde ülkedeki vergi kayıp kaçağı ile etkin bir mücadele verilmesi
- 11- Vergi denetiminin yaygınlaştırılması, denetim elemanı sayısının artırılması, mükelleflerin bütün resmi kayıtlarına vergi daireleri tarafından rahatlıkla girilebilmesi, böylelikle kayıt dışı ekonomi ile etkin mücadelenin sağlanması
- 12- Borçlanmanın özellikle tasarruf sahiplerinden yapılması, harcamaların finansmanı için yapılan borçlanmada ise bu borçların özellikle ülkedeki yatırımların finansmanında kullanılması
- 13- Yatırım harcamalarının kısılması kısa dönemli olarak enflasyonun önlenmesinde etkili bir yöntem olmakla birlikte, uzun dönemli olarak ülkenin kalkınmasında ve ithalatın kısılmasında yatırım harcamalarının etkin bir şekilde artırılması

---

¹⁹³ VESSİLIER, Elisabeth-FONTANEAU, Pierre, "Politiques et techniques Offertes par les finances, publiques pour remédier aux déséquilibres d'une économie en croissance, institut international de finances publiques, Congrès de Budapest, 1964, s.23-24

Sonuç olarak, yaşanan deneyimler ve uygulamalar göstermiştir ki, ekonomik istikrar uzun ve sancılı bir süreçten geçtikten sonra kazanılmaktadır. Aynı zamanda, maliyetli bir iştir ve bu süreçte yüksek maliyetten kaçış yoktur. Bu durumda, eğer enflasyon düşürölmek ve istikrar sağlanmak isteniyorsa, karar alıcı birimlerin bu maliyeti gelecek dönemlere ertelemek yerine, samimi ve gerçekçi olarak bugünden üstlenmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda hükümetin enflasyonla mücadeledeki kararlılığını ve istekliliğini, ciddi ve tutarlı politika uygulamalarıyla halka yansıtmalı gerekmektedir. Tüm bunlar yapılırken bu tür programlarda, kalıcı istikrar ve başarı için toplumsal uzlaşmanın, yani toplumun her kesiminin programın gerekliliğine inanması olgusunun bir ön koşul olduğu da unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA:

Ackley, Gardner. *Macroeconomic Theory*, New York: The Macmillian Company, 1970.

Akdoğan, Abdurrahman. *Kamu Maliyesi*. Ankara: Gazi Kitabevi, 1998.

Akdoğan, Abdurrahman. *Kamu Maliyesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayın No: 34, 1985.

Aktan, Coşkun Can. “Monetarizm ve Rasyonel Beklentiler Teorisi”, İçinde: C.C.Aktan, *Politik İktisat*. İzmir: Anadolu Matbaacılık, 2000.

Alkın, Erdoğan. *Gelir ve Büyüme Teorisi*, İstanbul: İktisat Fakültesi Yayını, 1975.

Aren, Sadun. *İstihdam , Para Ve İktisadi Politika*, Ankara: Ajans – Türk Matbaası, 1963.

Ataç, Engin. “Bütçe İlkeleri Açısından Fonların Değerlendirilmesi”. Çağdaş Sayıştay Denetimi Sempozyumu, Ankara: 1987.

Ataç, Beyhan. *Maliye Politikası*. 1998.

Atıncı, Serhat. *Enflasyonla Mücadelede Maliye Politikası*, (Yayınlanmamış Tez, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul: 1992.

Brochier, Hubert – Pierre TABATONİ. “Mali İktisat(Çev.Adnan Erdaş)”. İstanbul: İ.Ü.İ.F. Yayını, 1977.

Brochier, Hubert. – Llau, Pierre. Michalet, Albert. *Maliye Ekonomisi* (Çev. Adnan Erdaş). A.İ.T.İ.A. Maliye Fakültesi. Maliye ve Vergi Hukuku Enstitüsü Yayınları No: 16012-10, Ankara:1981.

Bronfenbrenner, Martin and Holzman, Franklyn D. “ A Survey of İnflation Theory”. *The American Economic Review*. Vol:4. Sept.1963.

- Burkhead, Jesse. *Government Budgeting*. New York: John Wiley and Sons, 1956.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*. 7. cilt., 1986.
- Cassard, Marcel. and Folkerts-Landau, David “Sovereign Debt:Managing The Risks”.
Finance and Development. Vol:34. No:4
- Chu, Ke-Young. External Shocks and Fiscal Policy In LDCs. *Finance and Development*.
1988.
- Çubukçu, Tuğrul. *Enflasyon Teorisi ve Türkiye’ de Enflasyon*. Ankara: HU. İİBF Yayını,
1983.
- Davis, Tom E. “Inflation and Stabilization Program, The Chilen Experience” İnflation and
Growth in Latin America, ed.W.Bear and I.Kerstenetzky. Richard D.Irwin. Illinois: Inc.
Homewood, 1964.
- Derviş, Kemal. “Toplumsal Destek Başarının Ön Koşuludur”. *İSO Dergisi*. Sayı: 421. 2001.
- Devlet Planlama Teşkilatı. *Birinci Beş Yıllık Plan*
- Devrim, Fevzi. Maliye Politikası. İzmir: DEÜ.İ.İ.B.F Yayınları No:4, 1983.
- Devrim, Fevzi. *Maliye Politikası*. İzmir: Mas Ambalaj Ofset, 1983.
- Dillard, Dudley. *The Economics of John Maynard Keynes*. London: Crosby Lockwood and
Son Ltd., 1958.
- Kurihara, Kenneth K. *The Keynesian Theory of Economic Development*. New York:
Columbia University Press, 1959.
- Dinler, Zeynel. *İktisada Giriş*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 2000.

Doğan, S. “2000-2002 Dönemi Stand-By Programının Türkiye Ekonomisi Hedefleri-Politikaları”. *Banka-Mali Ekonomik Yorumlar Dergisi*. Yıl: 37. Sayı: 5, 2000.

Doğruel, Fatma. “Son Yirmi Yılda Türkiye’de İstikrar Programları Neden Başarısız?”. *İktisat Dergisi*. Sayı: 405. 2000.

DPT, *Türkiye Cumhuriyeti Katılım Öncesi Ekonomik Program*. Ankara: 2001.

DPT, *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1996-2000*, Ankara: 1996.

DPT, Yıllık Program, 1981.

Due, John F. Maliye; Bir İktisadi Analiz(Çev. Sevim.Görgün- İzzettin.Önder), 3. Baskı, İ.Ü.İ.F Yayınları, No:12411206-27, İstanbul,1967

Ekelund, Robert B. and Tollison, Robert D. *Economics*. Boston: Little Brown c, 1986.

Ekonomik Forum. “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”. Yıl: 8. Sayı: 5. 2001.

Ekren, Nazım. 1980 Stabilizasyon Paketinin 1958,1970 ve 1978-1979 Paketleri ile Karşılaştırmalı Analizi. Yurt Yayınları,1981.

Elisabeth, Vessilier. - Pierre, Fontaneau. , “Politiques et techniques Offertes par les finances, publiques pour remedier aux disequilibres d’une economie en crosissance, institut international de finances publiques, Congres de Budapest, 1964.

Erçel, Gazi. “2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı: Kur ve Para Politikası Uygulaması”, TCMB, 1999.

Erdoğan, Engin. ve Ener, Meliha. “Türkiye’de Enflasyonla Mücadele Sürecinde Son Dönem Uygulamalar ve Değerlendirmesi”, *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, Sayı: 177, 2000.

Erginay, Akif. *Kamu Maliyesi*. 9.Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi, 1983.

Ertuğrul, Ahmet. *Kamu Açıkları, Para Stoku ve Enflasyon*. İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası Yayınları, 1982.

Flamant, Maurice. *Theorie De l'inflation Et Politiques Antiinflationniotes*. Parisi Librairie Dalloz,1952.

Fordon, Robert J. "Recent Developments in the Theory of Inflation and Unemployment". *Journal of Monetary Economics*. Vol.2 (April 1976)

Friedman, Irving S. *Inflation: A World-Wide Disaster*. Boston: Houghton Mfflin Company, 1973.

Friedman, Milton. "The Case for A Monetary Rule". *An Economist's Protest*. New Jersey: Thomas Horton, 1975.

Friedman, Milton. "Nobel Lecture: Inflation and Unemployment". *Journal of Political Economy*, Vol.85 (June 1977)

Friedman, Milton. *Money and Economic Development*. New York: Praeger Publisher, 1973.

Friedman, Milton. "The Quantity Theory of Money- A Restatement". *Studies in the Quantity Theory of Money* .(Ed. Milton. Friedman) Chicago: Chicago University Pres, 1956.

Friedman, Milton. *Dolars and Deficits: Inflation, Monetary Policy and Balance of Payments*. New Jersey: Prentice Hall Inc. Englewood Cliffs, 1968.

Görgün, Sevim. *Maliye Politikası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1973.

Günel, Mehmet. "Kasım 2000 Krizine Teorik Yaklaşım: Para Arzının İçselliği ve Minsky'nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezi". *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*. Sayı: 180, 2001.

Gürsoy, Bedri. *Kamusal Maliye. I.Cilt*. Ankara: Sevinç Yayınları, 1980.

Hansen, Alvin H. *Monetary and Fiscal Policy*. New York: Mc Graw Hill Comp, 1949.

Hansen, Alvin H. *Para Teorisi ve Maliye Politikası. İkinci baskı.* (Çev. Ahmet Kılıçbay). İstanbul: Semet Matbaası, 1961.

Hatipoğlu, Zeyyat. *Muasır Para Teorileri.* İstanbul: Teknik Üniversite Matbaası, 1965.

Hazine Müsteşarlığı

Hazine Müsteşarlığı. “Enflasyonla Mücadele Programı Politika Metinleri”. Cilt: I. 2000.

Heilbroner, Robert L. *İktisadi Sorun II: Makro İktisat.* (Çev. Demir Demirgil). İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1974.

Hiç, Mükerrer. *Para Teorisi.* İstanbul: Elektronik Ofset, 1975.

<http://tr.wikipedia.org/wiki/enflasyon>

<http://www.member.lycos.co.uk/economyclub>

<http://www.tcmb.gov.tr/fiyatistokrari.htm>

Humphrey, Thomas M. “On Cost – Push Theories of Inflation in the Pre-War Monetary Literature”. *Banca Nazionale Del Lavoro Quarterly Review.* Vol.29.(March 1976)

İnce, Macit. *Maliye Politikası Ders Notları.* Ankara: Ülgüç Matbaası, 1980.

Kadioğlu, Ferya. ve diğerleri. “Kura Dayalı İstikrar Politikası Uygulamaları ve Dış Ticaret Üzerine Etkileri”. Ankara: TCMB Araş. Genel Müdürlüğü, 2001.

Kandiller, Rıza. “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Ötesi”. *Dış Ticaret Dergisi.* Yıl: 6. Sayı: 22. 2001.

Karluk, Rıdvan. *Türkiye Ekonomisi. Genişletilmiş 4.Basım,* İstanbul:1996.

Kaykusuz, Murat. “Enflasyon Hedeflemesi ve Türkiye’de uygulanabilirliği”. Ceterisparibus internet sitesi. http://www.ceterisparibus.net/arsiv/m_kaykusuz2.doc

Kazgan,Gülten. *Ekonomide Dışa Açık Büyüme. 2.Basım.* İstanbul: Altın Kitaplar, 1988.

Kepenek, Yakup ve Yentürk, Nurhan. *Türkiye Ekonomisi. 8.Basım.* İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996.

Ketenci, “İşçiler ve Çalışma Yaşamı: 1980’lerde sınıflar ve sorunlar”. KURU, B.”Bırakınız Yapsınlar Bırakınız Geçsinler” Türkiye Ekonomisi ,1980-1985

Keynes, John Maynard. *The General Theory of Employment, Interest, and Money.* London: The Macmillian Pres Ltd., 1973.

Kılıçbay, Ahmet. *İktisadın Prensipleri.* İstanbul: Elektronik Ofset, 1974.

Klein, Burton H. *Dynamic Economics.* Cambridge: Harward University Press, 1977.

Kumcu ve Pamuk, *Hürriyet*, 10 Ağustos 1994.

Laidler, David. and Parkin, Michael. “Inflation: A Survey”. *The Economic Journal.* Vol.85. (December 1975)

Machlup, Fritz. “Another View of Cost-Push and Demand- Hull Inflation”. *The Review of Economics and Statistics.* Vol.42. (May 1960)

Muth, John F. “Rational Expectations and the Theory of Price Movements”. *Econometrica.* Vol 29. No: 3. July 1961.

Nurkse, Ragnar. “*Problems of Capital Formation in Under- Developed Countries*”. Oxford: Basil Blackwell, 1953.

Ongun, Mehmet.Tuba. “İstikrar Arayışından Krize: Bir Değerlendirme”. GÜ. İİBF Dergisi. 2001.

- Orhan, Osman Z. *Başlıca Enflasyon Teorileri ve İstikrar Politikaları*. Filiz Kitabevi, 1995.
- Oyan, A. R. Aydın. *İstikrar Programından Fon Ekonomisine*. Ankara:Teori Yayınları, 1987.
- Öçal, Tezer. *Para Banka Teori ve Politika*, Ankara: Gazi Kitabevi, 1997.
- Parasız, İlker. *Enflasyon-Kriz-Ayarlamalar*. Bursa: Ezgi Kitabevi, 2001.
- Parasız, İlker. *Para Banka ve Finansal Piyasalar*. Bursa: Ezgi Kitabevi, Ekim 1997.
- Parasız, İlker. *Türkiye Ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitabevi, 1998.
- Pradhan, Sanjay. and Swaroop, Vinaya. “Public Spending and Adjustment”. *Finance and Development*. 1993.
- Richey, Herbert S. “ The Real Causes of Inflation”. *Macro-Economics* (Ed.P.D.McClelland). Cornell University Press. Ithaca and London, 1977
- Samuelson Paul.A. ve William.D. Nordhaus. *Economics*. McGaw-Hill Int. Editions, 1992.
- Savaş, Vural. *Keynezyen İktisat Yıkılırken*. İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası, 1984.
- Schultz, William J. And Harriss, C. Lowell. *American Public Finance*, New York: Prentice-Hall Inc.
- Seers, Dudley. “A Theory of Inflation and Growth in Underdeveloped Economics based on the Experience of Latin America”. *Oxford Economic Papers*. Vol.14, 1962.
- Seers, Dudley. “Inflation and Growth, The Heart of the Controversy”, Werner .Baer and Isaac. Kerstenetzky(eds.) *Inflation and Growth in Latin America*, Richard, D.Irwin, , Illinois: Inc. Homewood, 1964.
- Serdengeçti, Süreyya. “2001 Yılı Para Politikası Raporu”, TCMB, 2001.

- Seyidoğlu, Halil. Uluslararası İktisat, Geliştirilmiş 12.Basım,İstanbul: Beta Yayınları, 1999.
- Shapiro,Edward. *Macroeconomic Analysis*, New York: 1974.
- Spencer,Roger W. “Inflation, Unemployment and Hayek”. *Macro-Economics*.(Ed. Peter D.McClelland). Cornell Universtiy Press, Ithaca and London, 1977.
- Stein,Jerome L. “The Monetarist Criticism of the New Economics”, *Monetarism*. (Ed: Jerome.L.Stein) Amsterdam: North Holland Publishing Company, 1976
- Şahin, Hüseyin. Türkiye Ekonomisi. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları,1998.
- Tarakçı, Hızır. “Vergi Sistemimizde Enflasyona Karşı Oluşturulan Sistemin Yetersizliği ve Bu Konuya İlişkin Sistem Önerimiz”. *Vergi Dünyası*. Sayı:145. Eylül 1993.
- Taylor, Philip F. *The Economics of Public Finance*, New York: The Macmillan Company, 1953.
- TCMB. *Enflasyon Kitapçığı*. Ankara: 2004.
- TCMB. *Yıllık Faaliyet Raporu 1980*, Ankara: 1981.
- TCMB, *1980 Yıllık Faaliyet Raporu*, Ankara: 1981.
- Thirlwall, Tony. *Inflation, Saving and Growth in Developing Economics*. London: Macmillian Press Ltd. 1974.
- Thorp, Rosemary. ve Laurence, Whitehead. *Inflation and Stabilization in Latin America*. New York: Holmes-Meier Publ, 1979.
- Turhan, Salih – Önder, İzzettin.- Ataç,Beyhan. *Maliye Politikası*,Ankara: Açık Öğretim Fak. Yayınları, No.47, 1985.

Turhan, Salih. *Vergi Teorisi ve Politikası*, İstanbul: 1987.

Türk, İsmail, “*İstikrarda Maliye Politikasının Yeri ve Rolü*”. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. Cilt XV. No:4. 1960.

Türk, İsmail. *Maliye Politikası*. 7.Baskı. Ankara: S.Yayımları, 1988.

Türk, İsmail. “*İktisadi Gayeli Mali Yardımlar*”. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No:76, 1957.

Türk,İsmail. *İktisadi Kalkınmanın Finansmanında Vergi Politikası*. Ankara: Sevinç Matbaası,1961.

Ulusoy, Ahmet. *Maliye Politikası*. Trabzon: Derya Kitabevi, 1999.

Uygur, Ercan. “2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri Üzerine Değerlendirmeler”. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*. Sayı: 227. 2001.

Vessilier,Elisabeth. and Pierre Fontaneau. “*Politiques Et Techniques Offertes Par Les Finances, Publiques Pour Remedier Aux Desequilibres D'une Economie En Crosissance, Institut International De Finances Publiques*” *Congres De Budapest*.1964.

Yıldırım, Erhan. ve Yıldırım, Refia. *1980 Sonrası Uygulanan Maliye Politikaları ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri*. Maliye Sempozyumu. 2001.

ÖZGEÇMİŞ

1976 yılında Ankara'nın Elmadağ ilçesinde doğdu. İlk ve ortaöğrenimi Kırıkkale'de tamamladıktan sonra 1996 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü'nü kazandı. 2000 yılında Maliye Bölümü'nden mezun oldu. Daha sonra 2002 yılında Maliye Bakanlığı Vergi Denetmenliği sınavını kazandı. Halen Gaziantep Vergi Dairesi Başkanlığı'nda Vergi Denetmeni olarak görev yapmaktadır. Evli ve bir çocuk babası olup, iyi derecede İngilizce bilmektedir.